

ZDRAVI IZBORI ZA DECU

PROGRAM PREVENCIJE NASILJA INCEST TRAUMA CENTRA – BEOGRAD

ZA PREDŠKOLSKE USTANOVE, NASTAVNICE I NASTAVNIKE, RODITELJE / STARATELJE I DECU
ZA PRIMENU NA ČASU ODELJENJSKOG STAREŠINE, ZA OSMIŠLJAVANJE I REALIZACIJU
ŠKOLSKIH AKCIJA I AKCIJA U LOKALNOJ ZAJEDNICI

Komplementaran resurs **Obrazovnim paketima** za učenje o temi seksualnog nasilja nad decom za predškolske ustanove, osnovne i srednje škole u Srbiji

Autorke: Dr Ljiljana Bogavac i Dušica Popadić

Drugo, prošireno izdanje

www.incestrauamacentar.org.rs
www.ijasamuztebe.org.rs

Република Србија
МИНИСТАРСТВО ПРОСВЕТЕ,
НАУКЕ И ТЕХНОЛОШКОГ РАЗВОЈА

World of
Children
Award
SETTING THE GOLD STANDARD
IN CHILD ADVOCACY

Activity supported by the
Canada Fund for Local Initiatives
Activité réalisée avec l'appui du
Fonds canadien d'initiatives locales

Canada

REKONSTRUKCIJA
ŽENSKI FOND

EVROPSKA UNIJA

Naziv originala: YES I AM Prvi stručni časopis u Srbiji za prevenciju seksualnog nasilja
Broj 7/2016

„Zdravi izbori za decu“

Program prevencije nasilja Incest Trauma Centra – Beograd
za predškolske ustanove, nastavnice i nastavnike,
roditelje / staratelje i decu za primenu na času odeljenjskog starešine,
za osmišljavanje i realizaciju školskih akcija i akcija u lokalnoj zajednici

Komplementaran resurs Obrazovnim paketima za učenje o temi seksualnog nasilja nad decom za predškolske ustanove, osnovne i srednje škole u Srbiji

Drugo, prošireno izdanje

Izdaje: Incest Trauma Centar – Beograd
Autorke: Dr Ljiljana Bogavac i Dušica Popadić
Dizajn i prelom: Svetlana Pavlović
Korektura: Stanislava Lazarević

Publikacija se izdaje u elektronskoj formi.

Publikacija je nastala u partnerstvu Incest Trauma Centra – Beograd i Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije i proizvedena uz finansijsku podršku Canada Fund, Rekonstrukcija Ženskog fonda i World of Children Award. Prvo izdanje publikacije je proizvedeno uz finansijsku podršku Evropske Unije iz programa „Evropski instrument za demokratiju i ljudska prava“ za 2011. godinu u Srbiji.

ISSN 2217-9798 (Online)

"Nikada nemojte sumnjati
da mala grupa
odvažnih i posvećenih
pojedinki
može promeniti svet.
Naprotiv,
one ga jedino
mogu menjati."

Margaret Mead

"Samopoštovanje
nije sve;
stvar je u tome
da bez njega nema
ničeg drugog."

Gloria Steinem

Pozdravna reč autorki Programa i Priručnika

Počev od 1995. godine do danas, 8713 dece, adolescentkinja i adolescenata, je direktno učestvovalo u Programu prevencije nasilja “Zdravi izbori za decu” koji izvodi profesionalno osoblje Incest Trauma Centra - Beograd. U vreme davnih početaka primene, predstavljao je izvesnu adaptaciju izvorno američkog programa “Healthy Choices for Kids” koji je jedna od autorki primenjivala u SAD. Kroz dugi niz godina, Program smo u potpunosti prilagodile kontekstu u Srbiji i od prvobitnog programa su ostali obrisi i prekrasan i podsticajan originalni naziv.

U svojoj 23. godini rada, Incest Trauma Centar – Beograd objavljuje drugo, prošireno izdanje Priručnika za primenu svog programa prevencije nasilja “Zdravi izbori za decu”. Priručnik pripada istoimenom autorskom programu edukacije Incest Trauma Centra – Beograd akreditovanom po rešenju ministra prosvete (ranije u višegodišnjem periodu akreditovanom od strane Zavoda za unapređivanje obrazovanja i vaspitanja Ministarstva prosvete Republike Srbije). U pitanju je napredni nivo edukativnog programa i uslov za pohađanje (time i upotrebu ovog Priručnika) je da se završi naš akreditovani program osnovnog nivoa, kojim (pred)školsko osoblje učimo o prepoznavanju rodno uslovljenog nasilja nad decom i ženama i o osnovama intervencije.

Tiče se dragocenog učenja u cilju sprečavanja emocionalnog, fizičkog i **seksualnog nasilja** nad decom i ženama. Tiče se prepoznavanja i savezničkog reagovanja na diskriminaciju. “Zdrave izbore za decu” su učila deca iz opšte populacije, deca koja su preživela traumu rata, deca bez roditeljskog staranja, deca sa smetnjama u razvoju, deca romske nacionalnosti i dr. Realizujte ga prirodnim tokom uspešnog preventivnog programa: najpre sa školskim osobljem, zatim sa roditeljima i (tek) onda sa decom.

Po pravilu, svaka preventivna aktivnost podstiče obelodanjivanje slučajeva nasilja. Zbog toga, ne zaboravite! **Započnite program prevencije isključivo ako ste obučeni da pružite pravilnu i efikasnu intervenciju u interesu deteta.** Nasilje nad decom i ženama je krivično delo i dužni ste da ispunite svoju zakonsku obavezu prijavljivanja krivičnog dela policiji i tužilaštvu.

Gore naveden broj dece i mladih ne uključuje đake koji su uzeli učešće tokom izvođenja Programa od strane obučениh nastavnica i nastavnika iz 68 osnovnih i srednjih škola na području Srbije.

*Dr Ljiljana Bogavac
Dušica Popadić*

Beograd, novembar 2016.

Uvod

Naš program prevencije nasilja «ZDRAVI IZBORI ZA DECU» je zasnovan na osnovnim ljudskim dečjim pravima. Ne dozvoljava nasilje koje krši prava deteta i naglašava stav da je za nasilje uvek i samo odgovorna osoba koja ga vrši. Ovaj program osnažuje decu razgovorom o, kako kažu, «njihovim bitnim važnim stvarima» koje se nalaze oko njih i u njima, o ranjivosti i snazi koju poseduju. Uči ih praktičnim i realno primenljivim veštinama upravljanja situacijama u kojima se mogu naći: odbrani, strategiji samozaštite za izbegavanje situacija koje nose rizik ili snalaženju u njima. Pruža znanje o tome šta je to nasilje i kako mogu da dobiju pomoć od odraslih osoba kojima veruju. Ili, kad je reč o adolescentnom uzrastu - od vršnjakinja i vršnjaka.

„Zdravi izbori za decu“ ne ograničavaju aktivnost dece već razvijaju i povećavaju njihove sposobnosti. Zabavan je, iskustvo u dosadašnjoj primeni pokazuje da je prihvatljiv, primenljiv i prilagodljiv kad je reč o deci uzrasta od 7 do 18 godina. Jednako je adekvatan za decu sa smetnjama u razvoju i za decu iz različitih marginalizovanih grupa. Gradi samopoštovanje, jača samopouzdanje – osećanje sopstvene vrednosti kod deteta i osećanje / osećaj za prava drugih. Uči o različitim vidovima nasilja i dinamici situacije nasilja.

Ovaj program razvija spoznaju rodni uloga u društvu i kako patrijarhalno utvrđene rodne uloge pružaju podlogu za odvijanje nasilja i «opravdavaju» ponašanje nasilnika. Uči dete ko je nasilnik i ko žrtva, kao i strategijama i tehnikama koje može da preduzme da se zaštiti da ne dospe ni u jednu od ovih pozicija.

Jedan srednjoškolac je tokom učešća u našem Programu rekao: „Pravila koja postavljaju odrasli služe da se ništa ne menja i da nas drže u strahu da, iako hoćete nešto da promenite, ne možete i ne smete. Pravila vas drže u mraku, plašite ih se, u njemu ništa ne vidite i uče vas da mislite da je to baš dobro i sigurno. A tu je kao sigurno, jer ti to kažu odrasli. Ti bi nešto drugo, osećaš da se ne osećaš dobro, ali ti kažu 'ne, to je pravo, tako treba'“

„Zdravi izbori za decu“ su saveznik detetu, a dete ima nepogrešive kriterijume da identifikuje odraslu osobu od poverenja, jer samo odrasla osoba može da zaustavi situaciju nasilja. I dete uči da ako prva odabrana odrasla osoba ne reaguje adekvatno i ne zaštiti ga, pronađe sledeću. I sledeću, dok jedan od nas odraslih ne preuzme odgovornost. Stavom „I JA SAM UZ TEBE!“, podstiče podršku vršnjak(inj)a. I ukazuje na profesionalne službe kojima deca mogu da se obrate za pomoć.

Program je inspirativan, igrovni, provokativan, često duhovit – i za odrasle koji ga izvode i za decu. Podstiče i motiviše i jedne i druge na promene. Uči decu da poštuju i raduju se sebi kao različitim i poštuju druge koji su različiti i raduju im se. Hrabri decu da su ravnopravne članice i članovi društva, da imaju prava koja su zagantovana, a ne zaslužena. Uči ih da, sutra kao odrasli, štite i bore se za svoja prava, kao i da štite i bore se za prava obespravljenih - da ne budu posmatračice i posmatrači, već da nauče da aktivno učestvuju u izgradnji građanskog demokratskog društva, bez diskriminacije i nasilja.

Teme koje naši „Zdravi izbori za decu“ obrađuju su: porodica, rodne uloge, nasilje nad decom, diskriminacija i različitosti, nasilje u porodici, seksualnost, nasilje unutar vršnjačke grupe, adolescentni partnerski odnosi. Ne podrazumevamo baš ništa i ovde je deo učenja i to da cenimo i javno pohvalimo jedni druge i proslavimo dostignuća.

Program pokriva sva tri nivoa prevencije: primarnu, sekundarnu i tercijarnu. **Primarna prevencija** nam zadaje cilj da navedene teme učinimo pristupačnim za razgovor, a ne tajnom, i da naučimo decu zdravim veštinama donošenja odluka koje će sprečiti da budu sledeća generacija odraslih žrtava / počinilaca nasilja u porodici. **Sekundarna prevencija** nas angažuje u identifikaciji učenika/ka koji žive u porodicama gde postoji visok rizik za odvijanje nasilja. Ovo se odnosi na decu koja postaju žrtve bilo da su svedoci nasilja u porodici ili su direktno izložena nasilnim radnjama. Zato uvodimo neophodnost da se obezbedi interventna Grupa podrške za dete koja mu omogućava planiranje sigurnosti, ali i alternativne opcije za nenasilno rešavanje problema. **Tercijarna prevencija** obezbeđuje edukaciju zajednice, ovde sa naglaskom na školsko osoblje i roditelje, kako o prepoznavanju nasilja i osnovama intervencije, tako i prevashodno o zakonskoj regulativi i preduzimanju koraka prema roditeljima čija su deca u Grupi podrške obelodanila nasilje u porodici. Osnovni je cilj da ovaj učenik/ca pronađe i ustanovi bezbedno mesto, dok dete koje nije izloženo nasilju i njeni/njegovi roditelji uče da budu saveznici detetu koje se zateklo u situaciji nasilja i nikako da budu posmatrači/ce.

Program se izvodi mahom radioničarski. Radi se plenarno, u malim diskusionim grupama, u parovima. Klasičan “izlagački” deo na strani nastavnice / nastavnika je minimalan. Zapravo, tu je da predstavi, argumentuje i snažno i uporno zagovara vrednosti iz oblasti ljudskih prava i lično bude uzor ovih vrednosti. Onaj pravi rad je zapravo zajednički proces izgradnje **Zone bez nasilja** – učešće u procesu učenja koji se pred Vama sada, ovog trenutka dešava kroz stalnu

živu interakciju učenica i učenika. Vrlo brzo ćete uočiti da učite paralelno sa učenicima/ama i to Vas može prijatno iznenaditi. Niz praktičnih vežbi je sačinjen na osnovu slučajeva koje su autorke sretale i vodile u toku proteklih godina i nastojale da iskustvo iz prakse podele s Vama. U Programu se koriste brojni video i audio zapisi, u najvećoj meri iz produkcije Incest Trauma Centra - Beograd.

Posebna poglavlja ovog Priručnika obrađuju ulogu i odgovornost školskog osoblja i roditelja u kontinuiranom programu prevencije nasilja. Ukazuju na ciljeve i za jedne i za druge, poput pravilnog razumevanja dinamike nasilne situacije, efekata po dete i gde da potraže pomoć. Pred školskim osobljem je naročita odgovornost da nauči da prepozna ponašanja koja mogu ukazati da učenik/ca živi u porodici u kojoj je prisutno nasilje i postupa u skladu sa Krivičnim zakonom Republike Srbije, Posebnim protokolom Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije za zaštitu dece od zlostavljanja i zanemarivanja, kao i njegovim pratećim / komplementarnim dokumentima.

„Na kraju“, Program Incest Trauma Centra – Beograd „Zdravi izbori za decu“ uči učenice i učenike DA:

- imaju pravo da budu uvaženi kao ličnosti
- razumeju kako stereotipna očekivanja u vezi sa ponašanjem, odnosom i donošenjem odluka između žena i muškaraca doprinose obrascu zlostavljanja
- je nasilje društveni problem, a ne njihov lični i da su svi oko njih spremni da preuzmu sve kako bi kao deca bili zaštićeni
- je nasilje pitanje moći i kontrole i to znači da se događa zato što druga osoba želi da upravlja tvojim životom
- je nasilje izbor i da je za nasilje uvek i samo odgovoran onaj ko ga vrši
- je faktor rizika pol – zato što su devojčice ili žene češće na meti
- razumeju dinamiku moći i kontrole u porodici i drugim međuljudskim odnosima
- identifikuju različite vidove zlostavljanja
- prepoznaju mogućnosti i izvore za rešavanje problema ili opasnih situacija
- nauče veštine asertivnosti (samopouzdanja) koje im pomažu da reše probleme u svom okruženju i saopšte jasno NE lošim stvarima po njih
- shvate da dete nikad nije odgovorno za nasilje koje postoji u porodici, da ma koje ponašanje deteta nikad nije uzrok nasilja
- ni osoba koja trpi, ni osoba koja vrši nasilje nisu bolesne i „da se od nasilja ne leči“ – nasilje je krivično delo i zakon propisuje kaznu za nasilnika, a momentalnu zaštitu za dete
- se nasilje zaustavlja prijavljivanjem nadležnim službama i pronalaženjem saveznica i saveznika u privatnom okruženju – ovo su zdravi mehanizmi izlaženja na kraj sa nasiljem i mogu se naučiti
- imaju pravo da izađu iz nasilja.

Da li su ovo i Vaši stavovi?

Neophodni su za izvođenje preventivnih programa za školsko osoblje, roditelje i decu.

SADRŽAJ

Pozdravna reč autorki Programa i Priručnika.....	5
Uvod	6
<i>Prvo poglavlje:</i> Za zaposlene u vrtićima, osnovnim i srednjim školama, i domovima za učenice/ke	10
<i>Drugo poglavlje:</i> Obrazovni ciklus za roditelje i druge osobe koje svakodnevno brinu o detetu	37
Prvi susret: Upoznavanje sa međunarodnim i domaćim dokumentima u kontekstu nasilja nad decom...	38
Drugi susret: Nasilje nad decom	41
Treći susret: Seksualno zlostavljanje dece.....	43
Četvrti susret: Nasilje nad ženama u partnerskom odnosu.....	48
<i>Treće poglavlje:</i> Za decu - Praktično izvođenje programa “Zdravi izbori za decu”	
• za osnovne škole: od prve do jedanaeste nastavne jedinice	65
• za srednje škole: od prve do sedme nastavne jedinice	116

ZLATNI STANDARD

RADA NA PREVENCIJI NASILJA NAD DECOM

zahteva da o temi nasilja i diskriminacije uče sledećim redosledom:

- 1. Najpre osoblje vrtića, osnovnih i srednjih škola, i domova za učenice/ke*
- 2. Roditelji i druge osobe koje svakodnevno brinu o detetu*
- 3. Deca i učenice/učenici.*

PRVO POGLAVLJE

Za zaposlene u vrtićima, osnovnim i srednjim školama, i domovima za učenice/ke

Prvo poglavlje Priručnika „Zdravi izbori za decu“ namenjeno je osoblju vrtića, osnovnih i srednjih škola, i domova za učenice/ke.

Sadržaj poglavlja ima za cilj podizanje kompetencija za stalno angažovanje u oblasti prevencije nasilja nad decom i ženama, i usmeren je na direktan rad sa odraslim osobama, kao što su koleginice i kolege u kolektivu, roditelji i druge osobe koje svakodnevno brinu o detetu, koje su u obavezi da vredno rade kako bi zaslužile poverenje deteta.

Predstavlja direktnu primenu u praksi relevantnih dokumenata Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije:

1. Članova Zakona o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja koji se odnose na teme nasilja i diskriminacije
2. Posebnog protokola za zaštitu dece i učenika u vaspitno-obrazovnim ustanovama od nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja
3. Pravilnika o Protokolu postupanja u ustanovi u odgovoru na nasilje, zlostavljanje i zanemarivanje
4. Priručnika za primenu Posebnog protokola za zaštitu dece i učenika od nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja u obrazovno-vaspitnim ustanovama.
5. Strategije u oblasti obrazovanja za sprečavanje seksualnog zlostavljanja dece.

Striktno se rukovodeći citiranim izvodima iz navedenih dokumenata (2-4), Incest Trauma Centar – Beograd je sačinio kratak pregled-vodič kroz regulativu o prevenciji i zaštiti i pružio konkretne predloge kako osmisliti i primeniti mere prevencije, ali i intervencije u slučajevima nasilja nad detetom. Dakle, kako da propisano postane stvarni život. Da zaposleni i roditelji ne budu pasivni posmatrači.

Zato što preventivne aktivnosti ohrabruju decu, roditelje i druge osobe koje svakodnevno brinu o detetu da obelodanjuju nasilje, ovde pružamo i preporuke koje se tiču intervencije u kontekstu neophodnog vrednosnog sistema na strani pomagačica i pomagača. Ako niste spremni da reagujete i sprovedete intervenciju u interesu deteta koje je izloženo nasilju, odgovorni ste da ne započinjete preventivne aktivnosti ma kog vida.

Što više radite na sprečavanju nasilja nad decom i ženama, manje će biti potrebe za intervencijom. Intervencija uvek najviše košta.

Predlozi izloženi u ovom Poglavlju svakako nisu jedini mogući načini sprečavanja nasilja nad detetom. Oni predstavljaju podsticaj da upotrebite svoje iskustvo i dubinsko poznavanje svoje ustanove i lokalne zajednice da stvarno utičete da dete bude bezbedno.

NE POSTOJI VRTIĆ ILI ŠKOLA BEZ NASILJA.

**RIZIK JE UVEK TU,
JER JE (PRED)ŠKOLSKA SREDINA SLOŽEN SISTEM.**

ZAŠTITA DETETA JE POLITIKA.

ZAŠTITA DETETA OD NASILJA JE KONKRETNA OBAVEZA¹

Konvencija Ujedinjenih nacija o pravima deteta

Odredbe o zaštiti deteta:

- Član 19. zaštita od fizičkog i mentalnog nasilja, zloupotrebe i zanemarivanja
- Član 34. zaštita od svih oblika seksualnog zlostavljanja i iskorišćavanja
- Član 35. zaštita od otmice i trgovine decom
- Član 36. zaštita od svih drugih oblika iskorišćavanja (eksploatacije) štetnih po bilo koji vid detetove dobrobiti
- Član 37. zaštita od nehumanih i ponižavajućih postupaka i kažnjavanja

Članom 39. Konvencije, država se obavezala da obezbedi mere podrške za fizički i psihički oporavak deteta žrtve nasilja i njegovu socijalnu reintegraciju.

Potvrđivanjem Konvencije o pravima deteta i Fakultativnog protokola uz Konvenciju o pravima deteta o prodaji dece, dečjoj prostituciji i dečjoj pornografiji, Republika Srbija je preuzela obavezu da sprečava i suzbija seksualno nasilje nad decom i da svakom detetu obezbedi zaštitu od svih oblika seksualnog nasilja, zlostavljanja, odnosno iskorišćavanja, a deci žrtvama obezbedi mere podrške za fizički i psihički oporavak.

Republika Srbija je bila među prvim evropskim državama koje su potvrdile Konvenciju Saveta Evrope o zaštiti dece od seksualnog iskorišćavanja i seksualnog zlostavljanja (Lanzarot Konvenciju), čime je preuzela obavezu da preduzima sve potrebne zakonodavne i druge mere radi sprečavanja i zaštite dece od seksualnog iskorišćavanja i seksualnog zlostavljanja, u skladu sa pravilima i standardima koje je postavio ovaj međunarodni dokument.

Republika Srbija je svojim normativnim okvirom zabranila nasilje nad decom i ustanovila obaveze organa vlasti – uključujući i ustanove obrazovanja i vaspitanja - da preduzimaju sve potrebne mere za prevenciju nasilja nad decom i zaštitu deteta od zanemarivanja, fizičkog, seksualnog i emocionalnog zlostavljanja, od svake vrste eksploatacije i bilo kog drugog oblika nasilja.

Konvencija o pravima deteta sa fakultativnim protokolima i Konvencija Saveta Evrope o zaštiti dece od seksualnog iskorišćavanja i seksualnog zlostavljanja se, kao i svi drugi potvrđeni međunarodni ugovori, neposredno primenjuju², deo su pravnog poretka Republike Srbije i imaju obavezujuću snagu³, a zakoni i drugi propisi moraju biti u skladu sa ovim i drugim međunarodnim ugovorima koje je Republika Srbija potvrdila i sa opšteprihvaćenim pravilima međunarodnog prava⁴.

Od izuzetnog je značaja donošenje Zakona o zabrani diskriminacije Republike Srbije (2009. god.) i definisanje Zločina iz mržnje (2013. god.)

U aprilu 2013., Parlament Republike Srbije je usvojio Inicijativu Incest Trauma Centra – Beograd ZA ukidanje zastarevanja seksualnih delikata počinjenih prema deci, čime je, nakon Velike Britanije, Srbija postala druga zemlja u Evropi gde zakonodavac prepoznaje dugotrajne efekte seksualne traume (za razliku od dosadašnje regulative koja je nametala da počiniac može biti procesuiran samo šest godina nakon poslednjeg incidenta seksualnog nasilja nad detetom) i omogućava osobi koja je preživela seksualno nasilje u detinjstvu da onda kada ima psihičku snagu i društvenu moć za ravnopravne učesće u krivičnom postupku – to i učini.

Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja Republike Srbije, u svom Članu 95, definiše da se prava deteta i učenika ostvaruju u skladu sa potvrđenim međunarodnim ugovorima i da je ustanova dužna da obezbedi njihovo ostvarivanje.

1 Priručnik „Zdravi izbori za decu“ donosi regulative na jednom mestu. Tekst regulativa je označen Italic slovima doslovno naveden kao što stoji u svakom pojedinačnom dokumentu uz naznaku na kojoj se stranici nalazi.

2 Čl. 16 Ustava Republike Srbije

3 Čl. 194 Ustava Republike Srbije

4 Čl. 194 Ustava Republike Srbije

U očekivanju novog, podsećamo da je *Nacionalni plan akcije za decu Vlade Republike Srbije* (2004-2015. god.), imao kao jedan od specifičnih ciljeva uspostavljanje saradnje između svih sektora koji direktno ili indirektno brinu o deci (zdravstvo, obrazovanje, socijalna zaštita, policija, pravosuđe, nevladine organizacije), kao i formiranje visoko funkcionalne mreže sektora u cilju zaštite dece od nasilja.

Da bi se ovaj cilj ostvario, Vlada Republike Srbije je 2005. god. izradila *Opšti protokol za zaštitu dece od zlostavljanja i zanemarivanja*. Svi gore navedeni sektori su doneli svoj Posebni protokol u ovoj oblasti kako da u okviru svog delovanja reaguju na sumnju i/ili saznanje da je dete zlostavljano. Tako je i 2007. god. Ministarstvo prosvete Srbije donelo *Posebni protokol za zaštitu dece i učenika u vaspitno-obrazovnim ustanovama od nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja* (u daljem tekstu: Posebni protokol). U periodu koji sledi (2012-2014.), prevenciju nasilja i diskriminaciju dece Ministarstvo prosvete Srbije označava kao prioritetnu oblast. **STVARNOST OPOMINJE DA JE NASILJE NAD DECOM UVEK PRIORITET.**

Posebni protokol je **OBAVEZUJUĆI** za sve koji učestvuju u životu i radu vrtića, osnovnih i srednjih škola i domova za učenice/ke. Namenjen je deci, đacima, vaspitači(ca)ma, nastavnom osoblju, direktorima, stručnim saradnicama i saradnicima, pomoćnom i administrativnom osoblju, roditeljima/starateljima i predstavnicama i predstavnicima lokalne zajednice. Ministarstvo prosvete je objavilo i *Priručnik za primenu Posebnog protokola*, vrlo praktičan i konkretan (2009. god.), kao i *Pravilnik o Protokolu postupanja u ustanovi u odgovoru na nasilje, zlostavljanje i zanemarivanje* (2010.).

Na osnovu Posebnog protokola, a u skladu sa Članom 81. Zakona o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja Republike Srbije, svaka ustanova je obavezna da planira razvojnim planom i u svom *Godišnjem programu rada* „definiše *Program zaštite dece/učenika/ka od nasilja* i da formira *Tim za zaštitu dece/ učenika/ka od nasilja*“.

Program zaštite dece od nasilja uključuje mere prevencije i mere intervencije.

Mere prevencije služe da se u vrtiću, osnovnoj i srednjoj školi i domu učenika/ka izgradi klima stalnog, slobodnog javnog govora protiv nasilja, te ako neko i pomisli da nasilnim ponašanjem rešava ma koju situaciju – da unapred zna jasan stav protiv nasilja koji važi u sredini u kojoj se nalazi, kao i mere intervencije koje će biti preduzete u cilju zaustavljanja nasilja, zbrinjavanja deteta koje je izloženo nasilju i sankcionisanja osobe koja vrši nasilje.

Mere intervencije označavaju zvaničnu proceduru koja se pokreće u slučaju sumnje i/ili saznanja da je dete zlostavljano emocionalno, fizički i/ili seksualno.

U (pred)školskoj praksi, često se odredba Posebnog protokola „da je ustanova u obavezi da definiše Program zaštite“ sprovodi tako što se jednom godišnje na papiru utvrdi opšti, a nedovoljan, okvir u cilju odgovora na administrativni zahtev Godišnjeg programa rada i preda nadležnima u sistemu obrazovanja. Istovremeno, u većini, pored samog imenovanja članica i članova Tima za zaštitu dece od nasilja i ad hoc intervencije u slučaju nužde, još uvek izostaju značajniji proizvodi rada Tima u dugoročnom planiranju i strateškoj prevenciji. Ova praksa nije neobična i neočekivana, znajući da je prevenciju vrlo teško raditi i da iziskuje posebnu edukovanost, kojoj ustanove obuhvaćene Posebnim protokolom nisu imale pristup. Zbog toga, Incest Trauma Centar – Beograd svojim Priručnikom „Zdravi izbori za decu“ pruža podršku Ministarstvu prosvete, nauke i tehnološkog razvoja u tome da ustanove obuhvaćene Posebnim protokolom MERE PREVENCIJE OSMISLE I ODMAH PRIMENE U PRAKSI.

Ne postoji efikasnija prevencija nasilja nad decom i ženama nego što je učenje o ovoj temi u okviru redovnog školovanja - od vrtića do fakulteta!

U tom cilju, profesionalno osoblje Incest Trauma Centra - Beograd:

- Od početka svog rada, 1994. godine, u okviru svog Trening Centra, održava programe stručnog usavršavanja za različite profile, uključujući zaposlene u obrazovanju (u ovom trenutku, naše trenerice su autorke i realizatorke tri programa akreditovana od strane Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja, po rešenju ministra – jedan osnovnog nivoa i dva naprednog nivoa).
- Sprovelo je **prvu Nacionalnu studiju o društvenom problemu seksualnog zlostavljanja dece u Republici Srbiji** (2015). Nacionalnu studiju smo realizovale u partnerstvu sa Ministarstvom prosvete, nauke i tehnološkog razvoja (Jedinicom za prevenciju nasilja; kasniji naziv: Grupa za zaštitu od nasilja i diskriminacije); i Centrom za promociju zdravlja žena. Rezultati su dostupni na našoj oficijelnoj internet stranici.
- Zajedno sa Ministarstvom prosvete, nauke i tehnološkog razvoja (Grupom za zaštitu od nasilja i diskriminacije),

koautorke smo **prve Strategije u obrazovanju za sprečavanje seksualnog zlostavljanja dece u Republici Srbiji** (2015).

- Autorke smo i stručne konsultantkinje u izradi **Obrazovnih paketa za učenje o temi seksualnog nasilja nad decom: 1. za predškolske ustanove 2. za osnovne i srednje škole, i domove za učenice/ke. Ovim je tema seksualnog nasilja uvrštena u redovan, postojeći nacionalni kurikulum.** Obrazovne pakete smo izradile u partnerstvu sa Ministarstvom prosvete, nauke i tehnološkog razvoja (Grupom za zaštitu od nasilja i diskriminacije)
- Već godinama piše, objavljuje i distribuira besplatnu literaturu za korišćenje na časovima redovne nastave od strane kako dece i nastavnog osoblja, tako i za podsticaj aktivnog učešća roditelja i drugih osoba koje svakodnevno brinu o detetu. Niz publikacija je dostupan na našoj oficijelnoj internet stranici.
- Već godinama realizuje besplatne **Javne časove protiv nasilja nad decom i ženama u okviru našeg Edukativnog ciklusa „Od klasične do 3D internet učionice“.** Svaki Javni čas snimamo i, zato što nije svima moguće da dođu na Javni čas u Beograd, video materijal, zajedno sa pripremom časa, može se pronaći na našoj oficijelnoj internet stranici odakle su kolegice i kolege iz škola širom Srbije u mogućnosti da preuzimaju snimak, prouče ga i adaptiraju za svakodnevnu primenu, prema najboljem poznavanju svoje sredine.
- Organizuje širok spektar aktivnosti za sprečavanje seksualnog nasilja.

Stoga, kolegice i kolege iz vrtića, škola i učeničkih domova, roditelji, deco i đaci – izvolite „Zdrave izbore za decu“!

Primenite „Zdrave izbore za decu“ ODMAH u redovnoj nastavi i svakodnevnom radu!

PREVENCIJA NASILJA NAD DETETOM

I SPECIFIČNI CILJEVI

PROGRAM ZA ZAŠTITU DECE OD NASILJA JE DUGOROČNA STRATEGIJA I DETALJNO OSMIŠLJENA KONCEPCIJA UZ UČEŠĆE DECE.

U pravilnim vremenskim razmacima se analizira na osnovu povratne informacije njegovih učesnica i učesnika i naučene lekcije unose i primenjuju u cilju unapređenja pravilnog razumevanja interesa deteta.

Nasilje* nastaje zbog neravnopravne raspodele moći, PRVENSTVENO između polova. Dečaci imaju više moći u društvu od devojčica. Nasilje može nastati unutar vršnjačke grupe. Grupa je moćnija od pojedinke, odnosno pojedinca. Starija deca imaju više moći od mlađe. Nastavnice i nastavnici, roditelji i druge odrasle osobe koje brinu o detetu poseduju moć koju dete nema.

Naročito su deca koja pripadaju marginalizovanim društvenim grupama pod višestrukim rizikom da budu izložena nasilju (Romi i deca druge nacionalne pripadnosti koja je različita od većinske u sredini u kojoj žive, deca sa smetnjama u razvoju, adolescentkinje i adolescenti drugačije seksualne orijentacije od heteroseksualne, i dr.). Postaju „žrtveni jarac“ i meta većinske grupe, upravo zbog svoje ranjivosti. Većinska grupa mogu biti i odrasle osobe i deca iz vršnjačke grupe.

Deca određenih psiho-fizičkih karakteristika i ponašanja često su u situaciji povećanog rizika, što može uticati na njihovu veću izloženost nasilnom ponašanju druge dece, ali i odraslih (Priručnik, str. 9).

* Posebni protokol za zaštitu dece i učenika u vaspitno-obrazovnim ustanovama od nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja; „Značenje pojmova nasilje, zlostavljanje i zanemarivanje“, str. 8-9.

* Izvodi iz 3 relevantna dokumenta Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja

- a) Posebni protokol za zaštitu dece i učenika u vaspitno-obrazovnim ustanovama od nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja (u daljem tekstu: Posebni protokol)
- b) Priručnik za primenu Posebnog protokola (u daljem tekstu: Priručnik)
- c) Pravilnik o Protokolu postupanja u ustanovi u odgovoru na nasilje, zlostavljanje i zanemarivanje (u daljem tekstu: Pravilnik)

Specifični ciljevi prema Posebnom protokolu (str. 11):

1. Stvaranje i negovanje klime prihvatanja, tolerancije i uvažavanja.
2. Uključivanje svih interesnih grupa (deca, učenici, nastavnici, stručni saradnici, administrativno i pomoćno osoblje, direktori, roditelji, staratelji, lokalna zajednica) u donošenje i razvijanje programa prevencije.
3. Podizanje nivoa svesti i povećanje osetljivosti svih uključenih u život i rad ustanove za prepoznavanje nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja.
4. Definisane procedura i postupaka za zaštitu od nasilja i reagovanja u situacijama nasilja.
5. Informisanje svih uključenih u život i rad ustanove o procedurama i postupcima za zaštitu od nasilja i reagovanje u situacijama nasilja.
6. Unapređivanje kompetencija nastavnog i vannastavnog osoblja, dece, učenika, roditelja, staratelja i lokalne zajednice za uočavanje i rešavanje problema nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja.

Program prevencije nasilja „Zdravi izbori za decu“ brine o potrebama svakog deteta. Dete iz marginalizovane društvene grupe i dominantne društvene grupe jednako vredi. Njegovim stalnim sprovođenjem, manja je potreba za merama intervencije. Stalna prisutnost „Zdravih izbora za decu“ znači ređe događanje nasilja zbog kojeg biste bili prinuđeni da aktivirate unutrašnji i spoljašnji mehanizam zaštite.

PODSETNIK NA ZAKONSKU OBAVEZU PRIJAVLJIVANJA:

Svaka osoba koja ima saznanje o nasilju, zlostavljanju i zanemarivanju obavezna je da reaguje (Posebni protokol, str. 14).

Zakonodavac u vezi obaveze prijavljivanja i sankcionisanja neispunjenja ove obaveze, nalaže sledeće:

- *Odredbom člana 263. stav 3 Porodičnog zakona („Službeni glasnik Republike Srbije, broj 18/059“) propisano je pravo i dužnost svih dečjih, zdravstvenih i obrazovnih ustanova ili ustanova socijalne zaštite, pravosudnih i drugih državnih organa, udruženja i građana da obaveste javnog tužioca ili organ starateljstva o razlozima za zaštitu prava deteta. Zakonik o krivičnom postupku („Službeni glasnik Republike Srbije“, broj 46/06, 49/07) u članu 253 govori da su svi državni organi, organi teritorijalne autonomije ili organi lokalne samouprave, javna preduzeća i ustanove dužni da prijave krivična dela za koja se goni po službenoj dužnosti, o kojima su obavesteni ili za njih saznaju na drugi način. Dužnost iz stava 1. ovog člana imaju sva fizička i pravna lica, koja na osnovu zakona poseduju određena javna ovlašćenja ili se profesionalno bave zaštitom i obezbeđenjem ljudi imovine, lečenjem i zdravstvenom zaštitom ljudi, odnosno poslovima čuvanja, vaspitanja ili obrazovanja maloletnih lica, ako su za krivično delo saznala u vezi sa svojom delatnošću.*

- Neprijavlivanje krivičnog dela i učinioca (Član 332.)

(1) Ko zna da je neko lice učinilo krivično delo za koje se po zakonu može izreći zatvor od trideset do četrdeset godina ili zna samo da je takvo delo učinjeno pa to ne prijavi pre nego što su delo, odnosno učinilac otkriveni, kazniće se zatvorom do dve godine. (2) Kaznom iz stava 1. ovog člana kazniće se i službeno ili odgovorno lice koje svesno propusti da prijavi krivično delo za koje je saznalo u vršenju svoje dužnosti, ako se za to delo po zakonu može izreći pet godina zatvora ili teža kazna. (3) Službeno ili odgovorno lice koje svesno propusti da prijavi krivično delo svog podređenog koje je on učinio pri vršenju svoje službene, vojne ili radne obaveze, ako se za to delo po zakonu može izreći zatvor od trideset do četrdeset godina, kazniće se zatvorom od šest meseci do pet godina. (4) Za neprijavlivanje krivičnog dela ili učinioca iz st. 1. i 2. ovog člana neće se kazniti lice kojem je učinilac bračni drug ili sa kojim živi u trajnoj vanbračnoj zajednici, srodnik po krvi u pravoj liniji, brat ili sestra, usvojilac ili usvojenik, kao i bračni drug nekog od navedenih lica, odnosno lice koje sa nekim od njih živi u trajno vanbračnoj zajednici, kao i branilac, lekar ili verski ispovednik učinioca.

PREVENCIJA

- Upoznavanje sa pravnom regulativom, Opštim i Posebnim protokolom;
- Usklađivanje postojećih podzakonskih akata ustanove;
- Izrada Programa za zaštitu dece/ učenika od nasilja (preventivne i interventne aktivnosti);
- Definisane uloga i odgovornosti u primeni procedura i postupaka;
- Razvijanje i negovanje bogatstva različitosti i kulture ponašanja u okviru vaspitno-obrazovnih aktivnosti;
- Organizovanje obuka za nenasilnu komunikaciju i konstruktivno rešavanje konflikata;
- Organizovanje razgovora, tribina, predstava, izložbi o bezbednosti i zaštiti dece/učenika od nasilja;
- Definisane pravila ponašanja i posledica kršenja pravila;
- Razvijanje veština efikasnog reagovanja u situacijama nasilja;
- Umrežavanje svih ključnih nosilaca prevencije nasilja (savet roditelja, školski odbor, učenički parlament, nastavničko veće...).

INTERVENCIJA

- Usklađena i dosledna primena utvrđenih postupaka i procedura u situacijama nasilja;
- Saradnja sa relevantnim službama;
- Kontinuirano evidentiranje slučajeva nasilja;
- Praćenje i vrednovanje vrsta i učestalosti nasilja putem istraživanja, zapažanja i provere;
- Podrška deci koja trpe nasilje;
- Rad sa decom koja vrše nasilje;
- Osnaživanje dece koja su posmatrači nasilja za konstruktivno reagovanje;
- Savetodavni rad sa roditeljima.

J. Rowley & E. H. Vickery ©2007

Izvor: Posebni protokol za zaštitu dece i učenika od nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja u obrazovno-vaspitnim ustanovama, Ministarstvo prosvete Republike Srbije, 2007

PRVI KORACI – PREDUSLOVI DA SAČINITE DUGOROČNI KONCEPT PREVENCIJE NASILJA NAD DECOM

Priručnik „Zdravi izbori za decu“ u ovom poglavlju direktno podržava podizanje kompetencije zaposlenih u ustanovi za primenu Posebnog protokola.

Posebним protokolom (str. 20) određeno je sledeće:

Svaka ustanova je u obavezi da formira Tim za zaštitu dece/učenika od nasilja.

Članovi tima treba da pokazuju visoku profesionalnost u radu, dobre komunikativne sposobnosti, kao i da u svojoj ličnoj i profesionalnoj biografiji nemaju elemenata nasilnog ponašanja.

Zatim:

Da bi Tim mogao da predlaže i planira različite aktivnosti u okviru Programa zaštite dece od nasilja, potrebno je da svi zaposleni (oddeljenjske starešine/vaspitači na nivou odeljenja i grupa, vaspitači/nastavnici i stručni saradnici na nivou ustanove) kontinuirano analiziraju i prate situaciju u pogledu prisustva i učestalosti nasilja (Priručnik, str. 10).

Tim planira, organizuje i upravlja aktivnostima u ustanovi na prevenciji nasilja (Priručnik, str. 10).

Tim čine zaposleni u ustanovi iz svih struktura – direktor, stručni saradnici, vaspitači, učitelji, nastavnici, kao i predstavnici roditelja i dece gde je to moguće. Zbog preventivne uloge sporta u sprečavanju nasilja, poželjno je da nastavnici fizičkog vaspitanja, odnosno stručni saradnici za fizičko vaspitanje budu članovi Tima (Priručnik, str. 12).

NIJE SAMO TIM ZA ZAŠTITU DECE OD NASILJA ODGOVORAN ZA MERE PREVENCIJE. ODGOVORNI SU SVI ČLANOVI I ČLANICE KOLEKTIVA USTANOVE. NEOPHODNO JE DA SU POTPOMOGNUTI RODITELJIMA. GRAĐENJE SAVEZNIŠTVA SA RODITELJIMA JE PRIORITETNI ZADATAK ZAPOSLENIH.

Sugestija: *Važno je da nastavnici i roditelji ne budu pasivni posmatrači. Nasilje nije nekakav lični ili privatni problem i zadatak Tima za zaštitu dece od nasilja ili pojedinih (najaktivnijih) članica i članova Tima. Nije dopustivo da drugi nastavnici/e angažovanje protiv nasilja i diskriminacije ne vide kao svoj posao. Jednako važi i za uključivanje roditelja („Moje dete nema nikakvih problema“). Kontinuirano sprečavanje i suzbijanje nasilja nad decom i ženama nije angažovanje na koje okruženje gleda kao „omiljeno“ ili „popularno“. Oni koji su aktivni su često pod lupom podozrivosti, remete zonu komfora ostalima koji još uvek izbegavaju da se javno i jasno usprotive nasilju. Ne očekujte da će baš svako uzeti učešće da se nasilje spreči ili zaustavi, međutim Vašim ličnim zalaganjem će uvek kritična masa onih koji rade u interesu deteta biti postepeno sve veća!*

Tim predlaže, planira i izrađuje Program zaštite dece od nasilja. Uključuje u program zaštite decu/učenike, roditelje, nastavnike i ostale zaposlene u ustanovi (Priručnik, str. 11).

Uključenje roditelja / odraslih osoba koje brinu o detetu je prevashodno odgovornost celokupnog nastavnog osoblja i stručnih saradnica/ka. Preporuka je da svaki odeljenjski starešina proceni koliko je najaktivnijih roditelja osetljivo na društvena pitanja i pozove ih u Tim Škole. Da bi razumeli važnost i način angažovanja, potrebno je da odeljenjski starešina svojim primerom pokaže da je kontinuirano deo Tima i predstavi rezultate Tima i svoje direktno učešće u rezultatima. To je preduslov kako biste pozvali roditelje u aktivan doprinos radu Tima.

Tim motiviše, okuplja i koordiniše saradnička tela kao što su: Savet roditelja, Školski odbor, Učenički parlament i Vršnjački tim. Međutim, angažovanje na motivisanju učenika/ca, dece i odraslih koji u okviru porodice o njima brinu - najdragocenije je. Neko se možda u okviru ustanove još nije uključio/la u rešavanje drugih pitanja iz (pred)školskog života, ali može pronaći svoj razlog i mesto u ovom Timu jednom kad su mu jasno predstavljeni ciljevi, mogućnosti i rezultati sprečavanja nasilja nad detetom.

Na primer, ako ste vični u organizaciji događaja, budite deo grupe zaposlenih ili roditelja i drugih odraslih osoba koje brinu o detetu koja konkretno doprinosi da se ostvari preventivna aktivnost koju su preduzeli đaci, roditelji i/ili Tim za zaštitu dece od nasilja. Među roditeljima sigurno ima veštih organizatorki i organizatora, te im iskažite prepoznavanje

ovog iskustva i pozovite ih da ga primene za ovaj cilj. Savezništvo u ovoj oblasti i kroz najmanje učešće je vrlo dragoceno.

Međutim, u Timu NE MOŽE DA BUDE DIREKTOR KOJI ISKAZUJE DA ŽELI DA RAZVIJE PROGRAM ZAŠTITE, A SVOJIM PRIMEROM VERBALNOG NASILNOG PONAŠANJA PREMA ZAPOLENIMA ČINI NASILNO PONAŠANJE LEGITIMNIM. ILI RODITELJ KOJI FIZIČKI NAPADA NASTAVNIKA/CU ILI VREĐA DETE PRED DRUGOM DECOM, RODITELJIMA ILI NASTAVNIKOM/COM. TI LJUDI NE MOGU BITI DEO TIMA.

Tim uključuje u svoj rad predstavnike Učeničkog parlamenta, Vršnjačkog tima za prevenciju nasilja i predstavnike učenika (Priručnik, str. 11).

Vršnjački tim se sastoji od dece posebno obučene za stvaranje pozitivne atmosfere u školi, prepoznavanje nasilnih oblika ponašanja i uvremenjeno skretanje pažnje odraslima na nasilje u njihovom okruženju (Priručnik, str. 11)

Potrebno je planirati vannastavne aktivnosti u koje će se uključiti što veći broj dece, posebno iz osetljivih grupa (deca sa teškoćama u razvoju i učenju, iz socijalno depriviranih sredina i dr.)(Priručnik, str. 22)..

Ustanova može da uključi u tim predstavnike roditelja i lokalne zajednice, učeničkog parlamenta i po potrebi odgovarajuće stručnjake (socijalni radnik, specijalni pedagog, lekar, predstavnik policije, i dr.). Pravilnik, str. 6.

Sugestija: *Neophodno je uključenje nevladinih organizacija koje su već četvrt veka aktivne u našoj zemlji u oblasti nasilja nad ženama i decom.*

Radi efikasnosti rada Tima, potrebno je da svi u ustanovi (zaposleni, deca/učenici i roditelji/staratelji) budu informisani o tome ko su članovi tima i da njihova imena budu istaknuta na vidnom mestu (Posebni protokol, str. 20).

Sugestija: *Neophodno je da uz to stoji precizno šta članice i članovi Tima za zaštitu dece od nasilja mogu konkretno da urade, da uz imena stoje njihove fotografije i najbrži kontakt broj (mobilnog) telefona.*

Tim informiše decu i učenike, zaposlene i roditelje o planiranim aktivnostima i mogućnosti traženja podrške i pomoći od tima za zaštitu; uključuje roditelje u preventivne i interventne mere i aktivnosti (Pravilnik, str. 6).

Zbog uloge medija u javnosti, važno je da se u ustanovi precizira ko će biti zadužen za komunikaciju sa medijima u kriznim situacijama (Priručnik, str. 13).

Ukoliko je komunikacija sa medijima neophodna, odgovoran je direktor, osim ako je direktor učesnik nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja. U tom slučaju, komunikaciju sa medijima ostvaruje predsednik organa upravljanja (Pravilnik, str. 11). (tzv. Krizna komunikacija, Prilog br. 19)

Podaci o članovima Tima (ime, kontakt telefoni), kao i brojevi telefona relevantnih službi (dom zdravlja, hitna pomoć, nadležna policijska stanica, centar za socijalni rad) koje treba kontaktirati u određenim situacijama, treba da budu istaknuti na vidnom mestu, kako bi bili dostupni svojoj deci, učenicima, zaposlenima u ustanovi i roditeljima (Priručnik, str. 13).

Sugestija: *Najmanje jednom mesečno, neophodno je proveriti da li su istaknuti važeći brojevi telefona, umesto možda već zastarelih. Potrebno je da broj telefona direktno vodi do osobe koja ume da odgovori na pitanje o situaciji nasilja. Osim 192 (policija), 193 (vatrogasna služba) i 194 (hitna pomoć), nije korisno oglašavati opšte brojeve, bez preciznog navođenja imena osobe koja će na tom broju odgovoriti i biti spremna da pravilno postupi poštujući hitnost. Ova lista je rezultat i pokazatelj funkcionalne, stvarne umreženosti vaše ustanove u lokalnoj zajednici. Sadrži konkretne kontakte u policiji (Odeljenje za krvne i seksualne delikte, Odeljenje za maloletničku delinkvenciju), tužilaštvu, centru za socijalni rad, nevladinoj organizaciji koja radi na pitanju nasilja nad ženama i decom (ASTRA, Sklonište za žene i decu žrtve nasilja, i dr.), Nacionalnoj dečijoj liniji i dr. Pre isticanja ovih brojeva telefona u ustanovi, razgovarajte sa svakom službom i obavestite ih da će njihovi kontakti biti dostupni deci, roditeljima i zaposlenima u vašoj ustanovi.*

Prilog 19

KOMUNIKACIJA SA MEDIJIMA U VEZI SA NASILJEM

JAVNOST, MEDIJI I KRIZA

Uputstvo za škole

Predstavnici medija mogu biti saradnici u obaveštavanju javnosti o okolnostima koje su dovele do kriznog događaja i načinima na koje ustanova reaguje

Mediji će uvek biti zainteresovani za krizni događaj u školi. Mnogi direktori su izrazili svoju zabrinutost o tome kako senzacionalizam tragičnog događaja predstavlja problem za školu. Suočavanje sa medijima može biti jedan od najtežih aspekata rukovođenja krizom. Direktori imaju dvostruku odgovornost: da zaštite osoblje i učenike i da odgovore na društvenu zabrinutost. Zvaničnici ustanove mogu pomoći novinarima ako su osetljivi na njihovu potrebu da o događaju obaveste javnost. Dobra komunikacija informiše javnost da učenici i osoblje nisu ugroženi i da već deluje Tim za zaštitu dece u ustanovi.

1. Trebalo bi sačiniti plan za kontakte sa medijima u slučaju da se krizni događaj desi. Ustanova ili opština bi trebalo da odrede jednog predstavnika za medije koji će odgovarati na pitanja novinara. Izjave medijima treba da budu kratke i da sadrže činjenice, pretpostavke treba izbegavati. Ostalo osoblje treba da uputi novinare na zvaničnog predstavnika za medije.
2. Izradite i periodično proveravajte listu imena i adresa lokalnih novinara. U slučaju krize, trebalo bi im dostaviti saopštenje za medije, u kome su navedene činjenice, ime zvaničnog predstavnika za medije, kao i predlog za eventualne intervjuje.
3. Ustanove mogu sprečiti probleme razvijajući stalnu proaktivnu saradnju sa medijima. To pomaže uspostavljanju pravila saradnje tokom krize.
4. Većina opština podržava pravo škole da stavi ograničenja fizičkom pristupu medija školskoj zgradi, učenicima i osoblju, što se mora obrazložiti i vremenski odrediti. Škola ima pravo da ograniči pristup medijima svom osoblju i učenicima u vreme nastave.
5. Pomagači bi trebalo da budu svesni da sekundarna viktimizacija često nastaje iz senzacionalizma vezanog za krizni događaj. Potrebno je da ustanova vodi računa o uticaju novinskih priča na decu/ učenike ili porodicu pogođenu datom krizom, ili nesrećom. Mediji enormno podižu tiraž priče, tačno, ali i pogrešno viđenje.
6. Odredite prostor koji je namenjen medijima kao štab ili mesto za izveštavanje. Vrlo je delotvorno ako je prostor izvan teritorije na kojoj borave deca/učenici.
7. Insistirajte da reporteri poštuju privatnost i pravo dece/učenika i osoblja na žalost.
8. Odredite jednu osobu koja će koordinirati medijska ispitivanja. Ova osoba bi trebalo da poznaje lokalnu politiku odnosa sa medijima, kako bi ta načela bila poštovana. Treba poznavati zakone, kao i etičke kodekse medija i novinara.
9. Pomozite zaposlenima i deci/učenicima da izbegnu napad kamera i mikrofona, već da ih upute na one koji su bolje obavešteni ili nadležni. Osoblje bi trebalo obavestiti da nisu u obavezi da odgovaraju na pitanja iz medija.
10. Nemojte davati ma kakve informacije o detetu koje je trpelo nasilje dok porodica ne bude informisana i dok ne da svoju saglasnost o pružanju informacija.
11. Sve informacije koje se daju medijima trebalo bi da budu potvrđene i proverene.
12. Obavestite medije i roditelje o posebnim načinima rada koji stupaju na snagu kako bi se nosili sa krizom

i našli pravu meru izveštavanja javnosti.

13. Koristite sva sredstva komunikacija da biste istakli činjenice, izbegli dupliranje, kontradiktorne informacije i glasine. Javnost zanimaju i uzroci i posledice.
14. Tokom trajanja krize vrlo je važno uspostaviti medijski centar sa telefonima, kompjuterima, faksom, tablama za informisanje.
15. Tokom trajanja krize dobro je da javnost dobija periodične izveštaje i da zna kada će ih, gde i od koga dobiti.
16. Ne postoji ništa „nezvanično“. Pretpostavite da će biti objavljeno sve što kažete reporteru, i da to možda neće biti uravnoteženo, ni prema vašim očekivanjima.
17. Predstavnik za medije trebalo bi da odgovori samo na pitanja koja se tiču onoga što dobro poznaje i za koje je nadležan. Događaj treba razlikovati od njegove interpretacije.
18. Izbegavajte da kažete „bez komentara“. Ukoliko niste u situaciji da date više informacija ili ne možete da potvrdite određene informacije, kažite to medijima.
19. Kontrolišite vreme trajanja svakog intervjua sa medijima. Tako će situacija biti lakša, a izlaz iz problema izvesniji. Vreme akcije ne sme se rasipati.
20. Kada je kriza završena ili rešena, izrazite svoju zahvalnost svima koji suvašoj školi bili od pomoći. U interesu dece, pozovite ih na dalju saradnju.

Pouke

- Medije će uvek interesovati „priča“ o kriznom događaju u zajednici, ali senzacionalizam, možda tragičnog, događaja predstavlja problem za školu. Ona posle krize ne može zabraniti, ali može usloviti pristup medijima u školu. Ona mora da uzme u obzir i posledice mogućeg držanja medija po strani sa ciljem zaštite ranjivih osoba od dodatnog izlaganja traumatskom događaju usled medijske pažnje. Mora da brine da ne nastupe negativne posledice intenzivne (i često kritičke) medijske pažnje, koja se nekada naglo rasplamsa pa ubrzo zamre.
- Mediji, takođe, mogu povećati rizik od „kopiranja“ događaja, usled nemara u izveštavanju, pa škola mora da bude oprezna kada daje informacije javnosti, a nije dobro da izbegava kontakt sa novinarima. Imati u vidu da osetljivi podaci i senzacionalistički pristup mogu pojačati rizik za ranjive učenike i porodice.
- S druge strane, moramo biti osetljivi za potrebe novinara da informišu javnost o događaju. Loš kontakt sa medijima može nenamerno poslati poruku da u školi vlada nebriga i da je sigurnost dece ugrožena. Treba odgovoriti tačno na pitanja medija, ne zadržavajući se na nepotrebnim i podacima poverljive prirode.

DA UNAPRED RADIMO NA TOME DA SE NASILJE UOPŠTE NE DOGODI

Zadaci članica i članova Tima za zaštitu dece od nasilja U PREVENCIJI prema Posebnom protokolu (str. 20):

- Učestvuju u obuci za zaštitu dece i učenika od nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja
- Informišu i pruže osnovnu obuku za sve zaposlene u ustanovi sa ciljem sticanja minimuma znanja i veština neophodnih za prevenciju, prepoznavanje, procenu i reagovanje na pojavu nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja dece/učenika
- Organizuju upoznavanje dece/učenika, roditelja/staratelja i lokalne zajednice sa Opštim protokolom za zaštitu dece od zlostavljanja i zanemarivanja, Posebnim protokolom
- Koordiniraju izradu i realizaciju programa zaštite dece/učenika od nasilja (preventivne i interventne aktivnosti)
- Prate i procenjuju efekte preduzetih mera u zaštiti deteta/učenika
- Sarađuju sa relevantnim ustanovama
- Pripremaju plan nastupa ustanove pred javnošću i medijima
- Organizuju evidentiranje pojava nasilja
- Prikupljaju dokumentaciju
- Izveštavaju stručna tela i organe upravljanja

Sugestija: TEMELJ rada Tima je detaljno upoznavanje i zajednički proces učenja svih, u ovom poglavlju navedenih, relevantnih međunarodnih i domaćih dokumenata*. Naglasak je na Zakonu o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja, Posebnom protokolu, Priručniku i Pravilniku, kao i Zakonu o zabrani diskriminacije. NEOPHODNO JE DA JE TIM DETALJNO UPOZNAT SA LANZAROT KONVENCIJOM.

Sve interesne grupe u ustanovi (deca, učenici, vaspitači, nastavnici, stručni saradnici, direktori, administrativno i pomoćno tehničko osoblje, roditelji/staratelji i predstavnici lokalne zajednice) treba da budu informisane o navedenim dokumentima i predviđenim aktivnostima i obavezama (Priručnik, str. 7).

Sugestija: Informisanje svih ciljnih grupa je zadatak Tima za zaštitu dece od nasilja. Preporuka je da se za svaku ciljnu grupu brižljivo pripremite. Krećite se postepeno kroz dokumente, a u okviru Posebnog protokola označite nekoliko logičkih celina i svaku dajte na diskusiju, kroz koju ćete najtačnije proceniti koliko je sadržaj razumljiv ciljnoj grupi i kojim tempom usvaja sadržaj. Posao nije završen dok svakome ponaosob nije sasvim jasno da je svaki međunarodni i nacionalni dokument obavezujući. Da je dokument obavezujući znači - ako nema njegove primene, dete nije bezbedno. Na osnovu procesa koji je u toku, odlučićete koliko je vremena neophodno utrošiti sve dok svim uključenim stranama ne bude potpuno jasno da je Poseban protokol, sa sebi komplementarnim dokumentima, okvir za akciju i preuzimanje odgovornosti za sprečavanje i zaustavljanje nasilja. Pre postizanja ove kristalne jasnosti, neće biti ni akcije. Mere prevencije se neće kreirati ni ostvarivati u praksi.

*Detaljno o međunarodnoj i domaćoj regulativi pogledati u Strategiji u oblasti obrazovanja za sprečavanje seksualnog zlostavljanja dece u Republici Srbiji.

KORACI U PRIMENI POSEBNOG PROTOKOLA – REDOSLED JE KLJUČAN:

1. Unutar Tima svi uče zajedno naredni sadržaj: a) o međunarodnim i nacionalnim dokumentima u oblasti zaštite dece i žena – povežite se sa Grupom za zaštitu od nasilja i diskriminacije Ministarstva prosvete Srbije da saznate na čemu se aktuelno radi b) o temi nasilja nad decom i ženama (emocionalno, fizičko, seksualno nasilje) sa naglaskom na nasilje u porodici koje je najčešće - o dinamici nasilja u porodici, njegovom prepoznavanju i kriznoj intervenciji. Predlog programa Incest Trauma Centra – Beograd „Nasilje zasnovano na rodnoj pripadnosti iz ugla dece i odraslih osoba koje su preživele traumu (Nivo 1- Osnovni nivo)”. Iskustvo pokazuje da se najbolji efekat ostvaruje tako što program pohađa ceo kolektiv vaše ustanove, jer je to najefikasniji način da zajednički proces učenja doprinese koheziji koja je neophodna za ostvarenje kasnijih koraka.
2. Tim priprema analizu stanja kroz uspostavljanje evidencije prijavljenih slučajeva nasilja nad decom (u) ustanovi. Potkrepljuje je nacionalnim podacima, stavlja u taj kontekst i posmatra iz njega.
3. **A)** Tim predstavlja analizu stanja svim akterima školskog života. **B)** Naučeni sadržaj u okviru koraka 1, Tim uči druge zaposlene u ustanovi.
4. Tim uči kako se radi prevencija nasilja nad decom i važno je da uzmu učešće svi zainteresovani zaposleni u ustanovi. Predlog programa: Program prevencije nasilja Incest Trauma Centra – Beograd “Zdravi izbori za decu” (Nivo 2 – Napredni nivo).
5. Naučeni sadržaj: Tim uči roditelje / odrasle osobe koje brinu o detetu kroz višenedeljni ciklus „Zdravih izbora za decu” koji čine odvojene sesije posebno njima namenjene (u saradnji i uz prisustvo odeljenjskog starešine).
6. Tokom koraka 5, Tim obogaćuje svoj sastav iz redova roditelja / odraslih osoba koje svakodnevno brinu o detetu i sačinjava dogovor o konkretnim zadacima.
7. Naučeni sadržaj: Tim i svi koji su završili oba predložena programa uče đake. „Zdravi izbori za decu” su na delu!
8. Tim koordiniše sve akter(k)e školskog života: zaposlene, roditelje i decu, s posebnim ulaganjem u motivisanje svih za rad na prevenciji.
9. Tim aktivno radi na uključivanju relevantnih akterki i aktera iz lokalne zajednice. Škola inicira zajedničke procese učenja sa relevantnim službama iz zajednice.
10. U proces planiranja, Tim uključuje sve akter(k)e školskog života da bi sačinio predlog Programa zaštite dece od nasilja u okviru Godišnjeg programa rada. Da biste sačinili kvalitetan dokument, neophodno je da su unete Naučene lekcije na osnovu praćenja efekata do sada preduzetih mera.

NAPOMENA! Sve vreme se poštuje sled koraka od 1 do 10. Vaša stvarna rešenost da učinite pozitivnu promenu u školskoj klimi javnog govora protiv nasilja nad decom i ženama, uočiće se na osnovu sledećeg: da li su izrađeni konkretni zadaci za sve učesnice i učesnike, da li su utvrđeni rokovi, da li se poštuju rokovi, šta se događa u slučaju da se zadaci i rokovi ne poštuju, da li ste u planiranju, osmišljavanju, realizaciji i evaluaciji potražili pomoć stručnih lica koja su dugo aktivna u oblasti nasilja nad decom i ženama?

ANALIZA STANJA – ŠTA POKAZUJU STATISTIČKI PODACI VAŠE USTANOVE?

Da biste započeli rad na osmišljavanju dugoročne koncepcije prevencije nasilja u ustanovama obuhvaćenim Posebnim protokolom, potrebno je da sačinite evidenciju o tome koliko je nasilje prisutno i o kom vidu nasilja se radilo (emocionalno, fizičko, seksualno).

Posebni protokol (str. 13) napominje da analizu stanja izvršite kako u vezi rasprostranjenosti i ozbiljnosti nasilja, tako i u vezi procene sopstvenih kapaciteta u ustanovi. To je početak!

Procena sopstvenog kapaciteta će pospešiti ostvarivanje, u prethodnom odeljku opisanih, koraka od 1 do 10.

Program zaštite se utvrđuje na osnovu analize stanja bezbednosti (Pravilnik, str. 4).

Sugestija: Stanje bezbednosti se utvrđuje na osnovu kontinuirane sistematizovane evidencije vaše ustanove za različite vidove nasilja. U evidenciji slučajeva nasilja gde je postojala sumnja ili saznanje, neophodna je saradnja između odeljenjskog starešine i Tima. Tim se brine o uniformisanju sistema evidentiranja. Primer: Za decu iznad 15 godina - Uпитnik Mreže poverenja protiv nasilja zasnovanog na rodnoj pripadnosti (2003©Incest Trauma Centar – Beograd; dostupni i drugi primeri upitnika Mreže poverenja).⁷

Zabeležite:

- učestalost incidentnih situacija i broja prijava nasilja
- zastupljenost različitih vrsta nasilja
- broj povreda
- sigurnost objekta, dvorišta i sl.
- realizovane obuke za zaposlene i potrebe daljeg usavršavanja
- broj i efekte realizovanih akcija koje promovišu saradnju, razumevanje i pomoć
- stepen i kvalitet uključenosti roditelja u život i rad ustanove i dr. (Posebni protokol, str. 13).

Zabeležite i koliko je slučajeva nasilja nad detetom (od formiranja Tima, u prethodne tri godine, u prethodnoj godini, u prethodnih 12 meseci) vaša ustanova prijavila policiji, za koji vid nasilja, ko je pokrenuo proceduru u vašoj ustanovi i koji su bili ishodi. **Nasilje se zaustavlja samo prijavom policiji, tužilaštvu i sudu.**

Dokumentacija i evidencija – praćenje i dokumentovanje slučajeva nasilja

Svaki akt nasilja mora se evidentirati. Vaspitači, učitelji i odeljenjske starešine mogu imati i posebne fascikle, dosije, portfolija, dnevnike u koje beleže različita zapažanja o ponašanju dece; komentare druge dece, roditelja/staratelja, učenika, drugih nastavnika/vaspitača o postignućima ili propustima u ponašanju. Ove beleške mogu se periodično analizirati (na nivou Tima, odeljenjskog i nastavničkog veća, pedagoškog kolegijuma i dr.) kako bi se stekao bolji uvid u to koje mere i strategije jesu delotvorne kad je u pitanju dete koje se nasilno ponaša (Priručnik, str. 36).

Sugestija: U okviru redovnih susreta, razmenjujte aktuelne informacije o analizi stanja. U pravilnim dvomesečnim razmacima, obavestavajte roditelje o analizi stanja. Sa istom redovnošću informišite učenike/ce. Sačinite redovan kratki bilten koji će na svakih dva meseca sve odeljenjske starešine lično uručiti roditeljima (minimum na roditeljskom sastanku), a deca poneti kući za roditelje i za sebe.

⁷ Uпитnik je na kraju publikacije (Prilog 1); Mreža poverenja protiv nasilja zasnovanog na rodnoj pripadnosti je prvi multidisciplinarni tim u Srbiji protiv nasilja nad ženama i decom, osnovan od strane Incest Trauma Centra – Beograd 2001. god. Mrežu poverenja su činili praktičarke i praktičari iz 15 državnih ustanova i nevladinih organizacija i zabeležila je dugogodišnji uspešan rad u prevenciji i intervenciji.

INFORMISANJE O POLITICI ZAŠTITE DETETA I PRAVILIMA PONAŠANJA

Analiza stanja i analiza dokumentacije idu ruku pod ruku sa informisanjem i zajedno čine pripremne radnje za izradu godišnjeg Programa.

Informisanje treba da bude kontinuirano (sastanci aktiva, roditeljski sastanci, razglas, panoj, novine, web stranica ustanove i sl.) (Priručnik, str. 16).

Osnovni deo informisanja je informisanje o uspostavljenim pravilima ponašanja, odnosno bezbednosnim pravilima. **VRTIĆ I ŠKOLA SU ZONA BEZ NASILJA.**

Zatim (Priručnik, str. 23):

Obavezno je da sama deca / učenici učestvuju u procesu i procedurama donošenja odeljenjskih / grupnih pravila.

Pravila ustanove donose svi. U praćenje primene uključeni su zaposleni, ali i učenički parlament i vršnjački tim. Odgovornost direktora ustanove je da u slučaju kršenja pravila pokreće odgovarajuće postupke..

Oglašavanje pravila (panoj, vebsajt, školske novine, brošure, nalepnice, bedževi...) podiže njihovu vidljivost i dostupnost.

Sugestija: Pogledati Treće poglavlje (Uspostavljanje Zone bez nasilja).

Komunikacija među ustanovama

Razmena informacija sa drugim ustanovama u lokalnoj zajednici omogućava efikasniju prevenciju nasilja i blagovremeno i adekvatno reagovanje. Takva komunikacija naročito je važna u kriznim situacijama (Priručnik, str. 16).

Sugestija: Ne čekajte kriznu situaciju za uspostavljanje veza u lokalnoj zajednici sa drugim službama. Umrežavanje se planira unapred i konkretno. Ne sme da dobija pažnju isključivo kad je prijavljena akutna situacija nasilja. Koncept umrežavanja je stalni deo Godišnjeg programa rada.

Potrebno je identifikovati različite institucije na lokalnom i nacionalnom nivou i konkretne osobe sa kojima ustanova sarađuje u oblasti prevencije, informiše ih o svojim aktivnostima, kojima se obraća kada joj treba podrška. To su najčešće: školska uprava (prosvetni savetnici), opština (prosvetna inspekcija), dom zdravlja, centar za socijalni rad, MUP, medijske kuće, udruženja građana itd. (Priručnik, str. 16).

Sugestija: Evo prilike za redovnu konsultaciju direktorijuma izvora pomoći koji ste sačinili. Da li su navedeni izvori pomoći u redovnoj komunikaciji? Ne čekajte nekog drugog, uključite se prvi da podstaknete ovu komunikaciju!

Sa ovim ustanovama razmena informacija je redovna, planska i usmerena ka uzajamnoj podršci, posebno za funkcionisanje spoljašnje zaštitne mreže u lokalnoj zajednici (Priručnik, str. 16)..

NEKA INICIJATIVA POĐE OD VAS! Zato što ste jedini u sistemu koji svakodnevno imaju direktan kontakt sa detetom, vaša je potreba za međusobnim povezivanjem svih neprocenjiva! Drugi nisu na isti način u svakodnevnom kontaktu sa decom. Vama je najviše u interesu da obezbedite kontinuitet saradnje. Zatim, da ga negujete i čuvate. Ne stvarajte mrežu zbog drugih. Ne stvarajte je ni zato što to neko traži od vas, zato što je to tzv. „projekat“. „Projekat“ uvek ima početak i kraj, zaštita deteta nema. Stvarajte mrežu zbog sebe, da ustanovi i Vama lično služi u zaštiti deteta. Neka inicijativa bude vaša za redovno sastajanje saradničkih ustanova, zajedničku mejling listu, međusobno posećivanje događaja koje učesnice i učesnici mreže organizuju, i dr.

Priručnik (str. 17):

Prilikom pripreme i realizovanja informisanja, potrebno je:

Definisati:

- sve ciljne grupe (deca, roditelji, školski/upravni odbor, lokalna zajednica i druge...)

Sugestija: Važno je identifikovati koja ciljna grupa i ko u okviru pojedinačne ciljne grupe ima predznanja o temi nasilja i diskriminacije, kao i prepoznatljivost u javnosti po građanskom sistemu vrednosti? Ko se javno zalaže za koncept ljudskih prava, razumevajući ga, promovirajući i živeći u skladu s njim?

- načine prikupljanja informacija (ankete, razgovori, debate, stručna literatura...)
- načine informisanja (vodeći računa o uzrastu, prethodnim znanjima i iskustvima)

Utvrđiti:

- dinamiku informisanja i osobe odgovorne za informisanje
- cilj informisanja i sadržaj informisanja

Sugestija: Samo se potpisani dogovor između učesnica i učesnika procesa umrežavanja računa. U ime pojedinih službi, potrebno je imenovanje 2 osobe koje su zadužene za zadatak koji je poveren toj službi. Time se smanjuje rizik da zadatak ne bude urađen kad jedna imenovana osoba nije u mogućnosti.

Voditi računa o:

- specifičnostima ustanove
- poverljivosti određenih informacija
- zaštiti privatnosti

Sugestija: Najpouzdaniji način upoznavanja drugih saradničkih službi je da organizujete zajednički proces učenja i/ili razmene o temi nasilja nad decom i ženama. To može biti edukativni program koji vode stručna lica sa dugogodišnjim iskustvom u radu u ovoj oblasti, a tokom kojeg sve saradničke službe zajedno uče. Veoma koristan, drugačiji i komplementaran način može biti organizovan niz sesija tokom kojeg će uzeti učešće sve lokalne saradničke organizacije i svaka će imati zadatak da predstavi drugima precizno, konkretno i u punoj meri šta su joj ovlašćenja u slučaju nasilja nad detetom i/ili ženom. Dakle, šta konkretno zakon propisuje da je neophodno da uradi da spreči i/ili zaustavi nasilje? Ovako ćete direktno od budućih ili sadašnjih saradnika/ca naučiti šta je njihov domen rada, fokusirati svoja očekivanja jer ste sada informisani, saznati kako uticati na još kvalitetnije povezivanje svih. Nije potrebno da bilo ko na ovaj vid razmene dolazi forme radi ili u predstavljanju zakonskih mogućnosti postupanja ustanove govori na teorijskom nivou. Radi se o vidu razmene koji okuplja praktičarke i praktičare koji stvarno mare za dete. Drugim rečima, za njih znate da su u konkretnim slučajevima reagovali u interesu deteta koje je izloženo nasilju. Iza njih stoji rezultat koji u svako doba može da vam predstave kroz konkretne primere sopstvenog reagovanja iz kojih ćete jednostavno proceniti autentičnost i prognozu građenja pouzdanog savezništva. Napomena: Imajte u vidu da ne znači da će saradnik/ca za druga pitanja u vezi sa detetom biti pouzdan saradnik/ca kad se radi o situaciji nasilja.

PODSETNIK! Sprovođenje pravila poverljivosti ni na jedan način nije iznad sprovođenja zakonske obaveze prijavljivanja nasilja nad decom i ženama. Procedure ne služe da se iza njih bilo ko sakrije ili ih interpretira u funkciji izostanka zaštite za dete.

Program zaštite dece od nasilja je sastavni deo godišnjeg programa rada ustanove. U junu svake školske godine, stručni organi ustanove, kao i upravni/školski odbori analiziraju postojeći program, njegove rezultate i daju predloge mera, aktivnosti, akcija, projekata i sl. za narednu godinu. Da bi se pripremio kvalitetan i funkcionalan Program zaštite dece od nasilja, neophodno je da se analizira koje mere ustanova već preduzima u prevenciji nasilja (Priručnik, str. 14).

Sugestija: Saznajte kako izgleda Program zaštite dece od nasilja vaše ustanove.

KAKO KONKRETNO SPREČITI NASILJE NAD DETETOM?

U ovom odeljku pružamo informacije i primere aktivnosti koje imaju za rezultat sprečavanje nasilja nad detetom.

Rezultati različitih programa rane prevencije nasilja u pojedinim zemljama pokazuju da se porast nasilja kod mladih može zaustaviti i da se učestalost nasilja u celini može bitno smanjiti. Oni nam pokazuju i da je najuspešniji pristup prevenciji nasilja onaj koji:

- sa podizanjem svesti i znanja o nasilju počinje od ranog uzrasta;

- obuhvata sve učesnike u životu i radu ustanove – zaposlene, decu i roditelje;
- prožima ceo obrazovno-vaspitni proces;
- usmeren je na izgradnju pozitivne klime u ustanovi;
- ne toleriše nasilje, a podstiče pozitivno ponašanje;
- uključuje decu i kao kreatore i kao realizatore preventivnih aktivnosti;
- razvija vršnjačke timove za podršku deci i
- dobija punu podršku lokalne zajednice (Priručnik, str. 18).

Sugestija: Postoji mnogo načina da lokalna zajednica pruži podršku. Izbegavati oslanjanje na lokalnu zajednicu **samo kad:** a) ste u panici što je otkriven slučaj nasilja nad detetom b) su vam potrebna novčana sredstva za ustanovu za različite namene.

NEPROCENJIVO JE DA SE U OBUKE I OPŠTI PROCES UVEĆAVANJA KOMPETENCIJE MAKSIMALNO UKLJUČE UČITELJI/CE (NAJMANJE ZASTUPLJEN PROFIL NA OBUKAMA INCEST TRAUMA CENTRA – BEOGRAD NA KOJE SE DOBROVOLJNO PRIJAVLJUJU POLAZNICI/E). ŠTO JE UZRAST NA KOJEM SE UVODI VREDNOSNI SISTEM PROTIV NASILJA MLAĐI, TO SU REZULTATI BOLJI.

Preventivne aktivnosti obuhvataju:

- stalno stručno usavršavanje

Sugestija 1: Naročito su potrebna stručna usavršavanja o tome kako se radi prevencija nasilja. Stereotipi su da je prevenciju lako raditi i da prevenciju može da radi svako.

Sugestija 2: Iako je logično da stručna usavršavanja zaposlenih služe da budu primenjena odmah u svakodnevnoj

praksi, u našoj zemlji to ne mora biti slučaj. Kad je motiv sticanja bodova za dalji nesmetan radni status zadovoljen, znanja i veštine koje se uče tokom usavršavanja mogu ostati mrtvo slovo na papiru. Da biste to izbegli, evo izazova! Da li se profesor/ka istorije koji je pohađao obuku uključio/la u rad na temi nasilja i diskriminacije? Priredite zajedno sa učenicima/ama izložbu pod nazivom „Nasilje nad decom kroz istoriju“. Osmislite vremeplov tako da pri izboru priloga ne uplašite posetioce Izložbe, već da ih kompetentno informišete i naučite. Konsultujte: 2011©Incest Trauma Centar – Beograd; Video triptih „Prošlost – Sadašnjost – Budućnost“ kao deo Izložbe „Nasilje nad decom kroz istoriju“, dostupan na našoj oficijelnoj internet stranici.

- postavljanje relevantnih vaspitnih ciljeva u redovnoj nastavi / aktivnostima u vrtiću i vaspitnim radom u domovima učenika;
- raznovrsnu ponudu slobodnih i vannastavnih aktivnosti za struktuiranje slobodnog vremena učenika i dece

Sugestija:

- a) Boravite u 3D ZONI BEZ SEKSUALNOG NASILJA koja je smeštena u Vršnjačkom klubu Incest Trauma Centra – Beograd na www.ijasamuztebe.org.rs
- b) Lično posetite naš Vršnjački klub protiv seksualnog nasilja
- c) Preuzmite sa interneta sve širom otvorenih ruku ponuđene obrazovne resurse Incest Trauma Centra – Beograd i otvorite svoj Vršnjački klub koji redovno radi u vašoj školi

- donošenje pravila ponašanja i njihovu doslednu primenu u formiranju zaštitne mreže
- različite programe pomoći deci i učenicima u razvijanju prosocijalnih životnih veština ili prevazilaženju školskog neuspeha
- aktivno učešće đaka u planiranju i realizaciji preventivnih aktivnosti

Sugestija: Saznajte šta je to Model zajedničkog upravljanja odraslih i mladih (Co-management model)⁸

- saradnju sa roditeljima i lokalnom zajednicom sa ciljem angažovanja svih stručnih i institucionalnih kapaciteta za prevenciju nasilja i zaštitu dece (forumi roditelja, savetovanje, zajedničke akcije)

Sugestija: Osmislite i uradite što pre prvu akciju protiv seksualnog nasilja nad decom u organizaciji Kluba za nastavnike/ce i roditelje u vašoj školi. Na mnogo načina možete da učinite vidljiv uticaj.

- pokretanje inicijative u lokalnoj zajednici za izmene zakona ili njihovo dosledno sprovođenje kako bi se smanjili negativni uticaji i rizici u okruženju (Priručnik, str. 19).

Sugestija: Ako vam se učini da je pokretanje neke inicijative za vas u ovom trenutku visok cilj, to ne znači da baš ništa ne možete da uradite. Primer: Upitnik Incest Trauma Centra – Beograd u oblasti seksualnog nasilja korišćen u mini-istraživanju sprovedenom od strane našeg Vršnjačkog tima protiv seksualnog nasilja; u istraživanju su uzeli učešće nastavno osoblje, roditelji/staratelji i učenice/učenici (prilažemo Upitnik i Osnovne rezultate, uz napomenu da je Vršnjački tim završio dva naša nivoa obuke, prilagođena uzrastu od 11 do 18 godina i zatim pristupio mini-istraživanju. Dakle, koraci do rezultata su jasni!).

UPITNIK I MINI-ISTRAŽIVANJE VRŠNJAČKOG TIMA

Još jednu argumentaciju zašto je važno učiti o temi seksualnog nasilja kako bismo se nasilju suprotstavili, pružio je naš Vršnjački tim protiv seksualnog nasilja koji je aktivan u okviru Incest Trauma Centra - Beograd. U maju 2014. godine, članice i članovi Vršnjačkog tima (uzrasta 11-18 godina, ojačani sa 3 studentkinje) sprovedli su mini-istraživanje u 4 beogradske škole (2 osnovne i 2 srednje), razgovarajući sa đacima, roditeljima i nastavnicama/ima.

Podaci pokazuju (179 djaka i 74 nastavnice/ka):

- Na pitanje: “Da li su ti u tvojoj porodici pričali o dozvoljenim i nedozvoljenim dodirima, o seksualnom nasilju?” - 14% đaka je odgovorilo “Da, dovoljno”. (Ponuđeni odgovori su bili: “Ne”, “Da, retko i nejasno”, “Da, retko a jasno” i “Da, dovoljno”).

- Na pitanje: “Da li su ti u tvojoj školi pričali o dozvoljenim i nedozvoljenim dodirima, o seksualnom nasilju?” - 35% đaka je odgovorilo “Da, dovoljno”. (Isti ponuđeni odgovori kao u prethodnom pitanju.)
- Na kraju, 51% đaka se izjasnilo „Volela/o bih više da znam o tome: (najviše) **kako da pomognem vršnjakinjama i vršnjacima koji trpe seksualno nasilje**“. (Medju ponuđenim odgovorima je bilo i “Šta je sve seksualno nasilje?”, Koji su rizici da se dogodi seksualno nasilje?” “Kako da prepoznam da neko trpi seksualno nasilje?” i “Kako da se zaštitim od seksualnog nasilja?”.)
- Na pitanje za nastavnice/ke: “Da li ste pričali sa svojim đacima o seksualnom nasilju?” - 61% nastavnica/ka je odgovorilo “Da”. (Ponuđeni odgovori “Da” i “Ne”).

Nastavnici/e koji su odgovorili “Ne”, naveli su da ih je u tome sprečavalo sledeće: “Rano je da govore o tome sa đacima (uzrast), nezainteresovanost đaka, manjak samopouzdanja nastavnika/ca...).

Oni koji su pružili odgovore i “Da” i “Ne”, objašnjenje o tome šta im je najteže kada treba da govore o seksualnom nasilju, nastavnici/e su naveli: “ Problem terminologije, prilagođenost teme uzrastu, plašili su se svojih reakcija na temu, zainteresovanost đaka da učestvuju u ovoj temi i nelagodnost zato sto su dečaci i devojčice u istoj prostoriji, predrasude, ‘u odeljenju postoje naznake da su neki učenici/e pretrpeli nasilje”.

- U ovoj fazi ne smatramo da je dovoljan broj roditelja uzeo učešće i ne bismo izdvajale ni jedan podatak. Međutim, jedna informacija skreće pažnju i tiče se toga šta ih je sprečavalo da pričaju sa svojom decom o riziku od seksualnog nasilja. Odgovori su bili “stid, teško je započeti razgovor na tu temu i biti otvoren sa detetom”.

Dođite u naš Vršnjački klub da pronađemo reči i znanja o temi seksualnog nasilja!

Postavljanje relevantnih vaspitnih ciljeva – ovi ciljevi se mogu realizovati različitim aktivnostima kojima se podstiče prihvatanje različitosti i razvoj samopoštovanja i pozitivne slike o sebi (zajedničke aktivnosti dece različitog uzrasta, zatim dece i roditelja i sl. Preuzimanje inicijativnosti i odgovornosti, sticanje znanja za prepoznavanje rizika, uvažavanje različitosti, jačanje samopouzdanja, razvijanje timskog duha i pružanje pomoći ostalima u timu, odgovornost posmatrača (Priručnik, str. 20).

Sugestija 1: *Uvažavanje različitosti je oblast u kojoj se može organizovati jedna vrlo poučna i zanimljiva aktivnost. Zove se „Živa biblioteka“ i sprovodi je Savet Evrope, Kancelarija u Beogradu. Knjige su ljudi, zakoračićete u biblioteku, dobiti svoju člansku kartu i izabrati knjigu koju ćete čitati. Jer, stalo vam je da svako ljudsko biće bude poštovano, bez obzira na naše međusobne različitosti. Osnovno geslo ove vrlo posećene biblioteke je „Ne ceni knjigu po koricama!“ „Živu biblioteku“ možete pozvati u svoj grad da budu vaše gošće i gosti.*

Sugestija 2: *O odgovornosti posmatrača za seksualno nasilje se u srednjim školama može govoriti uz prikazivanje filma „Optužena“ (1988. godine; glavna uloga: Jodie Foster;)*

U domovima učenika vaspitni ciljevi se ostvaruju uspostavljanjem podsticajne sredine i aktivnim uključivanjem dece/mladih u život i rad ustanove. Za prevenciju nasilja važno je poznavanje svakog učenika i vršnjačke zajednice, uvažavanje različitosti, saradnja sa školom, roditeljima i lokalnom zajednicom, ali i uvažavanje činjenice da učenici odrastaju van porodičnog okruženja i često u različitom kulturološkom kontekstu (Priručnik, str. 22).

Sugestija: *Izložba Incest Trauma Centra – Beograd „Ja koju / kojeg niko ne poznaje“: Predstavljamo šta su 135 dece i odraslih osoba koji su preživeli seksualno nasilje i obraćali se Incest Trauma Centru – Beograd, pripremili da pogledamo, dotaknemo, razmislimo. Sadrži sačuvane uspomene, drage predmete koji su ohrabrenje tokom oporavka ili podsetnik na period preživljenog nasilja. Zabeleške, crteži i drugi proizvodi proizašli su iz terapijskog rada, tokom oporavka i izradile su je same osobe koje su preživele seksualno nasilje u detinjstvu, koristeći koncept „Jedna kutija – jedan život“. Bila je izložena u Noći muzeja 2010. god., na Beogradskom Sajmu knjiga, deo je stalne postavke našeg Vršnjačkog kluba protiv seksualnog nasilja, i dr. Jednom prilikom je bila postavljena u jednom Učeničkom domu gde su deca koristila najviše*

vreme tokom noći da se prikradu prostoriji gde je Izložba bila postavljena i satima samostalno i polako pregledaju kutije. Deo izložbe je i mogućnost da se na cedulji ostavi pisana poruka vršnjakinji ili vršnjaku koji se oporavlja od seksualne traume. Slično veliko interesovanje smo zabeležile prikazujući majice koje su oslikale devojke koje su preživele seksualno nasilje u detinjstvu. Ova izložba nosi naziv „Odeća na štriku“. Delovi obe postavke su dostupni za pogledati na našim dvema oficijelnim internet stranicama www.incesttraumacentar.org.rs i www.ijasamuztebe.org.rs.

AKTIVNO UČEŠĆE – PARTICIPACIJA DECE I ĐAKA

Da bi se ostvarili pravi efekti preventivnih aktivnosti, neophodno je da deca/učenici budu aktivno uključeni u svim fazama prevencije, od planiranja do realizacije i vrednovanja rezultata. Deci je za aktivno uključivanje neophodna podrška odraslih u neposrednom, svakodnevnom radu, ali i organizovanjem posebnih obuka (Prilog 9). Kada su mlađa deca u pitanju, presudna je uloga odeljenjskog starešine/vaspitača, koji usmerava razvoj zajednice vršnjaka. Za učenike starijih razreda osnovne škole i učenike srednjih škola, značajnu ulogu ima učenički parlament. Pored toga, u ustanovi može da se oformi i vršnjački tim čije će aktivnosti biti usmerene na pružanje pomoći u zaštiti od nasilja i promociju nenasilne komunikacije. Tim za zaštitu dece od nasilja treba da pruža pomoć i podržava rad vršnjačkog tima, učeničkog parlamenta i drugih oblika participacije dece/učenika (Priručnik, str. 24).

Neki oblici rada:

Radionice, diskusione grupe, tribine, posećivanje i organizovanje pozorišnih predstava, hepeninga, performansa, izložbi, konkursi i revije stvaralaštva (crteži, poster, plakati, stripovi, fotografije, karikature), sportski, kulturni i drugi susreti.

Slobodne i vannastavne aktivnosti da budu u skladu sa potrebama i interesovanjima dece (zanimljive, zabavne i privlačne). Informacije o ovim aktivnostima da budu dostupne tokom cele godine (izložbe, koncerti, književne večeri, akcije, takmičenja, utakmice, predstave). Potrebno je planirati vannastavne aktivnosti u koje će se uključiti što veći broj dece, posebno iz osetljivih i rizičnih grupa (deca sa smetnjama u razvoju) (Priručnik, str. 22).

Sugestija: Postavite na vidno mesto u vašoj školi poster sa lekcijom da su deca sa smetnjama u razvoju pod višestrukim rizikom od različitih vidova nasilja. Tako će poster sa lekcijom jednostavno uočiti i zaposleni i roditelji/staratelji i deca dok se kreću školom. Upoznajte ih sa Zakonom o zabrani diskriminacije.

Da bi učešće u ovim oblicima bilo veće, a efekti bolji, važno je omogućiti opredeljivanje za teme i oblike rada prema interesovanjima, sklonostima i iskustvima.

Uključivanje inicijativa koje nude povezivanje obrazovanja sa ličnim interesovanjima, iskustvima i talentima.

Odrasli u ove inicijative mogu da se uključuju ne samo kao podrška deci i mladima u njihovim projektima, već i kao partneri, saradnici, promoteri. Pozitivan pristup idejama mladih doprineće njihovom osećaju uvažnosti i prihvaćenosti od strane zajednice i povećaće poverenje na relaciji mladi-odrasli, što je neobično važno u osetljivom periodu adolescencije (Priručnik, str. 25).

Sugestija: Često se smatra da je fizičko-tehničko obezbeđenje ključno za bezbednost dece. O njemu se govori i preduzimaju delimične akcije, jer je to praktična promena koja se lakše može postići: školski policajac, redovno obilaženje ustanove od strane policijskog službenika, fizičko-tehničko obezbeđenje, bezbedni sportski tereni, adekvatno osvetljenje u zgradi i dvorištu, ograđeno i bezbedno dvorište, dobro organizovano i dosledno dežurstvo zaposlenih. Ukoliko nešto od navedenog nedostaje, svakako može biti predmet vaše lokalne akcije. Međutim, postoji li nešto što nedostaje i iziskuje ozbiljno pregovaranje sa donosiocem odluke, jer zahteva da on promeni svoj stav, svoje ubeđenje? Ovakve lokalne akcije su poseban izazov, zato što utičete na svest ljudi, a što vodi korenitijim i dugoročnijim promenama. Istražite koji je vaš naredni zadatak!

Drage nastavnice i nastavnici, stručne saradnice,

kao što vidite, vaš ozbiljan lični doprinos sprečavanju nasilja nad decom znači pune ruke posla!

Nagrada je bezbednost za dete.

VEZA IZMEĐU PREVENCIJE I ZAŠTITE

KAD VAM „ZDRAVI IZBORI ZA DECU“

POMOGNU DA POSUMNJATE ILI SAZNATE DA JE DETE ZLOSTAVLJANO

Zbog toga što svaki program prevencije nasilja podstiče obelodanjivanje ličnih iskustava od strane dece koja su preživela traumu, u **Koraku 1 za primenu Posebnog protokola obezbeđeno je učenje osnova krizne intervencije.**

U postupku zaštite deteta i učenika od nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja, ustanova je dužna da: postupak vodi efikasno i ekonomično; obezbedi zaštitu i poverljivost podataka do kojih dođe pre i u toku postupka; da učenika ne izlaže ponovnom i nepotrebnom davanju izjava (Pravilnik, str. 9).

Sugestija: Neophodno je da Tim za zaštitu dece od nasilja pažljivo i brižljivo vrši koordinaciju postupka zaštite. To pre svega znači razmenu sa detetom i pripremu deteta za svaki pojedinačni korak.

Sugestija 2: Sačinite poster velikog formata na kojem je na precizan i jednostavan način prikazano šta će tačno biti učinjeno kada postoji sumnja ili saznanje da je dete zlostavljano. Navedite ko će učiniti i u kom roku. Poster postavite da stoji na vidnom mestu gde ga uvek mogu videti zaposleni, roditelji/staratelji i učenice/učenici.

OSNOVNI KORAK U PREVENCIJI JESTE DA SVI UČESNICI I UČESNICE ŠKOLSKOG ŽIVOTA UNAPRED ZNAJU ŠTA ĆE SE TAČNO DOGODITI I PREDUZETI U SLUČAJU NASILJA. Preventivnim aktivnostima se grade i cene znanja, veštine i stavovi potrebni za konstruktivno reagovanje na nasilje.

1. **UNUTRAŠNJA ZAŠTITNA MREŽA** – Da bi se obezbedila održivost pravila i podržalo preuzimanje odgovornosti u slučaju kršenja, ustanova formira unutrašnju zaštitnu mrežu, koja uključuje sve nosioce odgovornosti: decu/učenike, vaspitače, nastavnike (pre svih odeljenjske starešine i dežurne nastavnike/vaspitače), direktora i pedagoško-psihološku službu, Tim za zaštitu, vršnjački tim i učnički parlament, roditelje, radnike obezbeđenja i tehničke službe. Neophodno je da procedure funkcionisanja i neposredni kontakt sa članovima unutrašnje mreže u ustanovi budu dostupni svima i u svakom trenutku. Deca/učenici ustanove, ali i roditelji i svi odrasli, treba u svakom trenutku da znaju kome iz mreže za šta mogu da se obrate u vezi sa preventivnim aktivnostima. Za efikasnu intervenciju u okviru same ustanove, neophodno je uspostaviti tzv. unutrašnju zaštitnu mrežu (Priručnik, str. 24).
2. **SPOLJAŠNJA ZAŠTITNA MREŽA** - Međutim, ako ustanova ima saznanja ili sumnju o težim oblicima nasilja, i da se nasilje nad detetom dešava van ustanove (u porodici ili okruženju) ili od strane odrasle osobe, obavezno uključuje druge institucije (MUP, centar za socijalni rad, zdravstvene službe) i govori se o delovanju spoljašnje zaštitne mreže (Priručnik, str. 26).

Takođe, pogledajte Tabelu nivoa ragovanja i različite oblike nasilja (Priručnik, str. 28-29) i Razvrstavanje nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja (Pravilnik, str. 6-8).

PROBLEM U PRAKSI: Za zaposlene koji nisu spremni za hitno i pravilno postupanje u cilju zaštite deteta koje je izloženo nasilju, Posebni protokol je na jednom, na neki način ključnom, mestu otvorio prostor za čekanje i nepostupanje. Obzirom da je u našoj zemlji još uvek nedovoljan stepen svesti o rasprostranjenosti nasilja nad decom i ispunjavanju zakonske obaveze prijavljivanja nasilja, razvrstavanje nasilja prema Posebnom protokolu je ostavilo mogućnost za različita „tumačenja“ neophodnosti hitnog reagovanja i načina reagovanja. U praksi je na snazi gradiranje vidova nasilja nad decom, od lakšeg ka težim, koje potpomaže nedovoljno prepoznavanje emocionalnog zlostavljanja, zatim oko seksualnog nasilja nad detetom se postavljaju različiti konteksti koje nekad rešava unutrašnja, a nekad spoljašnja zaštitna mreža – drugim rečima, podstaklo se „gradiranje traume“. Uvođenje mogućnosti da škola sama može da rešava situacije koje nadilaze njene kapacitete, unosi konfuziju među zaposlene ili se ustanova još više zatvara „kako se ne bi iznosio prljav veš iz kuće“. Rezultati mogu biti odlaganje reagovanja, izbegavanje ili potpuni izostanak reagovanja. Često je suočavanje sa kumulativnim efektom nereagovanja ili

iskrivljenih tumačenja u vezi sa „lakšim“ i „težim“ vidovima nasilja. **Jednom kada se ukaže prilika za unapređenje Posebnog protokola, ovo bi svakako trebalo da bude predmet kvalitetnijeg rešavanja.**

Upoznajte se sa “Pepeljuginim zakonom” (Obrazovni paket za osnovne i srednje škole, Uvod).

Kao što je neophodno znati ko šta radi u Timu u cilju realizacije mera prevencije, identično važi za uloge u Timu kad su u pitanju mere zaštite.

TIM – pitanja o kojima treba razmišljati:

Ko proverava da li se nasilje dogodilo?

Ko i na koji način prekida nasilje?

Ko razgovara sa učesnicima nasilja?

Ko obaveštava roditelje i razgovara sa njima?

Ko planira, sprovodi i prati efekte zaštitnih mera?

Ko i na koji način vodi evidenciju?

Ko komunicira sa drugim službama i medijima? (Priručnik, str. 27)

3. **SMIRIVANJE SITUACIJE** – U ovom procesu važno je da se u ustanovi deluje sinhronizovano, da se razgovor sa decom/učenicima o istoj situaciji ne obavlja više puta od strane različitih zaposlenih, već da se u okviru unutrašnje zaštitne mreže obezbedi protok informacija važnih za efikasno reagovanje (Priručnik, str. 31).

4. **MONITORING I EVALUACIJA** – Tim prati i vrednuje efekte preventivnih mera i mera intervencije.

Proverite sa decom da li su zadovoljni rešenjem (Operativnim planom zaštite) (Priručnik, str. 34).

Sugestija: *Uključiti roditelje tako što ćete im blagovremeno pružiti informacije, kako bi mogli da daju svoje sugestije i da se izjasne da li su zadovoljni planom ili rešenjem.*

Učiniti roditelje saradnicima u aktivnostima na smanjenju nasilja (Priručnik, str. 34).

Na osnovu analize svog celokupnog postupanja, ustanova definiše dalju politiku zaštite dece i učenika/ca od nasilja i diskriminacije.

NEKE DILEME ČIJE RAZREŠENJE VODI NULTOJ TOLERANCIJI NA NASILJE

Iskustvo Incest Trauma Centra – Beograd u intervenciji za slučajeve nasilja nad decom pokazuje da su lični stavovi zaposlenih u različitim resorima odgovornim za zaštitu deteta – ključni. Tako je i u resoru obrazovanja. **Naredni redovi mogu pomoći da se kristalno jasno razume pravilno postupanje u interesu deteta.**

UPUTSTVO 1: *Najveći broj nasilnih situacija koje se dogode u obrazovno-vaspitnim ustanovama između dece rešavaju zaposleni u samoj ustanovi. Naime, kompetencije zaposlenih, poznavanje učesnika i konteksta tih situacija najčešće su dovoljni da obezbede konstruktivno razrešenje (Priručnik, str. 26).*

ZAMKA – Po navedenom uputstvu bi se moglo postupati u slučaju da su u našoj zemlji svi zaposleni u školama završili programe stručnog usavršavanja koji se tiču emocionalnog, fizičkog i seksualnog nasilja, zatim da poznaju koncept nenasilne komunikacije i beleže istoriju pravovremenog i efektivnog postupanja u slučajevima nasilja i diskriminacije. Uputstvo je korisno i u školi koja ima istoriju javnog govora protiv nasilja, pokazuje na delu nultu toleranciju na nasilje kroz kontinuirane preventivne programe i efikasnu intervenciju. Zapravo, nultu toleranciju na kršenje pravila kojima se kreiraju rizične situacije za decu.

Nasuprot tome, u našoj zemlji je još uvek dug put do nulte tolerancije na nasilje. Upravo poziv drugim službama u zajednici, koji šalje poruku nulte tolerancije, pružio bi jasnu poruku i žrtvi i počiniocu da je situacija ozbiljna i da se njeno ponavljanje neće tolerisati. Statistički, ustanova se najčešće sreće sa nasiljem u porodici (a ne nasiljem unutar vršnjačke grupe). Nasilje unutar vršnjačke grupe je uvek odraz odnosa u porodici (njihova refleksija, posledica), te se krug ponovo zatvara podsticajem zaposlenima – iako se čini lakšim bavljenje nasiljem unutar vršnjačke grupe, a zapravo se pomera i zamagljuje fokus – da zagledaju u porodicu bez odlaganja. Važno je da ustanova ne preuzima pravilnosti i dinamiku porodice u kojoj postoji nasilje (zatvaranje i čuvanje loše tajne, „to su porodične stvari, mi ćemo to sami rešiti, ne treba nam niko spolja“), već se u skladu sa svojim visokim ovlašćenjima odredi i sprovede zaštitu deteta. Da bi se nasilje zaustavilo, potrebna je javnost umesto „tajne“ porodičnog ili školskog sistema. Javnost čine druge službe koje deluju u zaštiti deteta. Nasilje nad decom je krivično delo, te je zakonska obaveza prijavljivanje sumnje ili saznanja o krivičnom delu. Uz to, potrebno je dodatno upoznavanje zaposlenih sa Zakonom o zabrani diskriminacije, takođe u cilju ispunjavanja svojih zakonskih obaveza.

Uvek postoji niz situacija koje zaista mogu da se reše na nivou škole. Njihovo rešavanje od vjkada pripada osnovnoj ulozi i funkciji škole. Međutim, dok razmatrate ovu sugestiju, preporuka je da se još jednom podsetite koje su sve situacije razvrstane u spomenutim dokumentima na taj način da se očekuje od zaposlenih da ih samostalno rešavaju. Istovremeno, razmotrite praksu. I izvucite svoj zaključak.

UPUTSTVO 2: *Situacije na prvom nivou koje se dešavaju između dece, uglavnom rešava samostalno nastavnik/vaspitač/oddeljenjski starešina (Priručnik, str. 27); na prvom nivou može koristiti pomoć vršnjačkog tima i vršnjačkih edukatora (Priručnik, str. 28).*

ZAMKA: Upoznati se sa Zamkom u okviru Uputstva 1. Zatim, dodati činjenicu da Uputstvo 2 u ovaj kontekst poziva i decu kao učesnice/ke i pomagač(ic)e. Naša je sugestija da je važno dograditi znanja o aktivnom i autentičnom učešću dece u školskom životu.

UPUTSTVO 3: *U proceni je potrebno uvažiti i lični doživljaj deteta koje trpi nasilje (Priručnik, str. 29).*

ZAMKA: Tokom 23 godine rada u oblasti nasilja nad decom i ženama, Incest Trauma Centar – Beograd je primao 7 prijavljenih slučajeva seksualnog nasilja nad decom nedeljno u okviru svoje redovne misije. Iz navedenog iskustva smo naučile da je lični doživljaj deteta prioritet i ne daje prostor za gradiranje traume, upoređivanje i sl.

UPUTSTVO 4: *Pojedine situacije fizičkog nasilja zahtevaju hitno i istovremeno reagovanje, zbrinjavanje učesnika, obaveštavanje roditelja i neodložno uključivanje relevantnih institucija (zdravstvena ustanova, policija, centar za socijalni rad) (Priručnik, str. 31).*

ZAMKA: Tačno je da situacije fizičkog nasilja nad detetom zahtevaju trenutno reagovanje. Važno je izbeći: a) stereotip da je „pravo nasilje“ samo fizičko nasilje b) fizičko nasilje je ozbiljan zločin, obratite pažnju kako ćete pokazati nultu toleranciju. Dakle, za svaki vid nasilja je neophodno hitno i istovremeno reagovanje. Uvek. U prilog ovoj pozornosti ide i nastavak Uputstva iz Priručnika, str. 31:

- emocionalno ili socijalno nasilje takođe treba zaustaviti što pre. Detetu koje trpi nasilje treba pružiti razumevanje, poverenje i sigurnost.

UPUTSTVO 5: *Ako postoji sumnja na bilo koji oblik porodičnog nasilja, nastavnik/vaspitač obavezno obaveštava Tim, koji dalje preduzima korake uz konsultacije sa centrom za socijalni rad.*

ZAMKA: Prva adresa na koju je neophodno prijaviti nasilje u porodici je policija. Želite li da nasilje bude zaustavljeno? To spada u domen rada policije i tužilaštva. Centar za socijalni rad ima drugu ulogu u sistemu zaštite za dete. Praksa pokazuje, onda kada su slučajevi prijavljeni, da obrazovno-vaspitne ustanove to čine navikom prijavljivanja centrima za socijalni rad „koji će onda ako treba dalje...“. Bez direktne prijave policiji i tužilaštvu neće prestati nasilje i nasilje u porodici.

UPUTSTVO 6: *Praćenje efekata preduzetih mera - Ukoliko se uvidi da se situacija nasilja ponavlja, usložnjava i postaje rizičnija i opasnija, neophodno je predvideti i druge dodatne zaštitne mere, na primer: od dežurnih, svih zaposlenih, vršnjačkog tima zahtevati pojačanu pažnju (Priručnik, str. 35)*

ZAMKA: Navedene situacije ne mogu biti odgovornost vršnjačkog tima, odnosno dece.

UPUTSTVO 7: *Ako postoji sumnja da nasilni događaj može da ima elemente krivičnog dela ili prekršaja, direktor obaveštava roditelja ili policiju (Pravilnik, str. 9).*

ZAMKA: Incest Trauma Centar – Beograd je tokom 3 godine obučavao pripadnice i pripadnike policije iz 11 gradova (od uniformisanog sastava: patrola koje dolaze na mesto događaja, šefova smena (lice koje odlučuje da li će biti poslata patrola po prijavi na mesto događaja), inspektorki i inspektorki zaposlenih u Odeljenju za krvne i seksualne delikte i Odeljenju za maloletničku delinkvenciju, nastavnog osoblja u policijskom školstvu svih nivoa). Naučile smo da je zadatak policije, tužilaštva i suda da procene da li postoje elementi krivičnog dela ili ne. To nije zadatak svih nas ostalih u sistemu zaštite za dete. Ne moramo da znamo, tvrdimo ili dokazujemo da ima elemenata krivičnog dela. Ne moramo da znamo da li se radi o prekršaju ili krivičnom delu. **Naš je zadatak jedan i uvek isti: da prijavimo ovim službama.** Svako „procenjivanje“ odlaže hitno zbrinjavanje deteta.

AKO IZBEGAVATE DA POZOVETE POLICIJU, NASILJE NEĆE BITI ZAUSTAVLJENO I POČINILAC NEĆE BITI KAŽNJEN. Ako razvijanje povoljne školske klime za nultu toleranciju na nasilje znači aktivnosti usmerene na promenu ponašanja svih, započnite sa promenom od sebe.

U obrazovno-vaspitnom sistemu nema mesta za istragu i dokazivanje zlostavljanja i zanemarivanja. Ti zadaci su u nadležnosti drugih sistema.

UPUTSTVO 8: *Operativni plan zaštite sačinjava se za konkretnu situaciju drugog i trećeg nivoa za svu decu i učenike – učesnike nasilja i zlostavljanja (one koji trpe, koji čine i koji su svedoci nasilja i zlostavljanja). Plan zaštite zavisi od vrste i težine nasilnog čina, posledica nasilja po pojedinca i kolektiv, broja učesnika i sl. (Pravilnik, str. 10)*

ZAMKA: Svaka situacija nasilja zahteva sačinjavanje Plana zaštite. Dakle, svaki „nivo“. Važno je ne ostaviti otvoren prostor za interpretacije ili konfuziju. Na istoj str. 10 Pravilnika stoji: Odeljenjska zajednica, Učenički parlament i Savet roditelja su deo Plana zaštite, učestvuju u pripremi Plana zaštite – i to treba svi da znaju. Podsećamo da se učešće spomenuta tri aktera u dokumentima može naći u okviru „nivoa 1“.

NEPRECIZNE ILI EVENTUALNO OPREČNE FORMULACIJE U RELEVANTNIM DOKUMENTIMA NISU RAZLOG DA NE IZVRŠITE HITNO PRIJAVLJIVANJE I POSTUPANJE U CILJU BEZBEDNOSTI DETETA.

ZABRANA NASILJA VAŽI ZA SVAKOGA

Zabrana nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja u ustanovi odnosi se na svakog – decu, učenike, zaposlene, roditelje i treća lica.

NEOPHODNO! Bez obzira ko je počinitelj, **ODMAH PRVO ZVATI POLICIJU** (i onda paralelno svoja saznanja u pisanom obliku proslediti i tužilaštvu i centru za socijalni rad). **Nema zaustavljanja nasilja bez intervencije policije.** Tužilaštvo će izvršiti proveru dokle je policija stigla sa postupanjem (ovom prijavom obezbeđujete jedan vid kontrolnog mehanizma).

Zaposleni ne sme svojim ponašanjem da izazove ili doprinese nasilju, zlostavljanju i zanemarivanju (na primer: nepoštovanje ličnosti i prava deteta i učenika, nedoslednost u postupanju, neobjektivno ocenjivanje i dr.) (Pravilnik, str. 4).

Uvek kada je zaposleni počinitelj nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja prema detetu i učeniku u ustanovi, direktor preduzima mere prema zaposlenom, u skladu sa Zakonom, a prema detetu i učeniku mere za zaštitu i podršku (plan zaštite) na osnovu Pravilnika o protokolu (Pravilnik, str. 9).

Jedan od tabua je nasilje nastavnika nad detetom. Predrasuda je da svi koji ulaze u pomagačke profesije to čine iz humanih razloga. Prvenstveno, kad je rad sa decom u pitanju, pomagačke profesije lako omogućavaju fizički pristup detetu. Za počinioca, to su otvorena vrata. Teško je, često nemoguće, unapred prepoznati počinioca. Međutim, kad imate informacije da postoji nasilje, ne oklevajte da preduzmete korake da počinioca u tome zaustavite. Nasilje od strane pomagač(ic)a, odnosno u školi nastavnika, ostaje tajna, jer se odrasli međusobno štite. Dete koje je zlostavljano ovaj fenomen prepoznaje jasno. Fenomen nosi naziv „zavera odraslih“. Na jednom od Javnih časova Incest Trauma Centra – Beograd, obrađivana je ova tema putem upitnika i prisutni uzorak od 32 nastavnika/ce se izjasnio da do tog trenutka nikada nije uputio prijavu zbog nasilnog ponašanja kolege ili koleginice, iako su navodili primere koje znaju.

Kada se nasilje i zlostavljanje dešava u ustanovi između odraslih lica (zaposleni-zaposleni; zaposleni-roditelj; zaposleni, roditelj-treće lica), direktor preduzima mere, u skladu sa Zakonom (Pravilnik, str. 9).

Roditelj ne sme svojim ponašanjem u ustanovi da izazove ili doprinese pojavi nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja. Kada je roditelj počinitelj nasilja i zlostavljanja prema zaposlenom, ustanova je dužna da odmah obavesti policiju (Pravilnik, str. 9).

Učenicima, kao odgovorni učesnici u obrazovanju i vaspitanju, radi prevencije nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja, obavezni su da: uvažavaju i poštuju ličnost drugih – dece, učenika, zaposlenih, roditelja i trećih lica; poštuju pravila ustanove i sve one akte kojima se uređuju njihova prava, obaveze i odgovornosti; aktivno učestvuju u radu odeljenjske zajednice; kao članovi učeničkog parlamenta i školskog odbora, posebno doprinose i učestvuju u preventivnim aktivnostima; svojim ponašanjem ne izazivaju, doprinose ili učestvuju u nasilju i zlostavljanju; (Pravilnik, str. 4)

Kad je učenik počinitelj nasilja prema zaposlenom, direktor je dužan da obavesti roditelja, a u zavisnosti od slučaja i policiju, odnosno centar za socijalni rad: da pokrene vaspitno-disciplinski postupak i da izrekne vaspitno-disciplinsku meru, u skladu sa Zakonom (Pravilnik, str. 9).

Istraživanja i svakodnevno iskustvo pokazuju i da nastavnik može biti žrtva nasilja, i da, bez obzira na definisanu ulogu moći u školskom kontekstu, u situacijama nasilja može biti u poziciji onog koji ima manje moći, tj. trpi nasilje (Pravilnik, str. 9).

U kom trenutku su se izgubile granice i na koji način, koliko je vremena od tada proteklo i uzrokovalo eskalaciju?

Ukoliko postoji sumnja da je počinitelj nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja treće odraslo lice (uključujući punoletnog učenika) prema detetu i učeniku, direktor je obavezan da istovremeno obavesti roditelja deteta koje je izloženo nasilju, zlostavljanju i zanemarivanju, nadležni centar za socijalni rad i policiju (Pravilnik, str. 9).

Ako je dete zlostavljano od jednog roditelja, obavestite nenasilnog roditelja, i istovremeno policiju, tužilaštvo i centar za socijalni rad.

Za svaku od navedenih situacija, uloga direktora/direktorke je od suštinske važnosti. U našoj zemlji, bezbednost deteta često zaostaje za „odbranom pozitivnog imidža“, što se javlja kao večna tema. Ako se ne prijavljuje nasilje, znači da ga

nema. Onda je to „dobra“ škola. Fenomen čuvanja tajne kroz „neprepoznavanje“ ili nereagovanje je sličan sa dinamikom koja se javlja u porodici u kojoj postoji nasilje. Kao i u porodici, kad bi javnost saznala da ima nasilja, onaj koji se oseća odgovorno za sliku porodice u javnosti polazi od toga „da bi se mislilo da je glava porodice zakazala“. I da je to „loša porodica“. U ovom slučaju, to je direktor i/ili nastavnici/e, oni koji su odgovorni za funkcionisanje škole.

I da se vratimo na prevenciju! Šta možemo da uradimo?

Primer školske akcije: Senzibilizacija direktora za temu nasilja nad decom. Jedna od važnih akcija zagovaranja je senzibilizacija „svog“ direktora. Iako je to njegova dužnost i obaveza i ulazi u opis posla za koji snosi odgovornost i za koji je plaćen, praksa pokazuje da je neophodno posvetiti pažnju ovoj ciljnoj grupi. I deca, i roditelji i zaposleni očekuju jasnost od direktora/direktorke, jer predstavlja model koji će dalje ostali slediti.

Da li je do sada direktor organizovao tribinu ili drugu formu rada na kojoj je lično objasnio obaveznost Posebnog protokola, Priručnika i Pravilnika? Da li je u posebno organizovanim sesijama odgovarao na pitanja nastavnika/ca, roditelja i dece/đaka o tome kako će osigurati pravilno i efikasno postupanje ako postoji sumnja ili saznanje da je dete zlostavljano? Istu jasnost duguje ukoliko se javi slučaj da je npr. majka deteta zlostavljana unutar porodice. Samoinicijativom će pružiti jasnost o ovim pitanjima. Time obaveštava sve akterke i aktere školskog života o svojoj spremnosti da ispuni obavezu utvrđenu nacionalnim dokumentima i podiže svest svih uključenih o ozbiljnosti društvenog problema nasilja nad decom i ženama. Ovo nije događaj koji će direktor otvoriti pozdravnim govorom opšteg sadržaja i sam tok prepustiti Timu, stručnim saradnicama/ima i sl. Koliko je tokom celokupnog događaja aktivan, toliko je snažna poruka i toliko mu se veruje. Ako je samoinicijativa izostala, dužnost je Tima da inicira i organizuje ovaj događaj. Po održavanju događaja, svi prisutni imaju priliku da prate i vrednuju da li se poruka ispunjava u stvarnom školskom životu.

Postoji li „Drago sanduče“ koje je direktor/ka postavio/la na vidno mesto u koje roditelji i đaci mogu da ostave pisanu poruku kad imaju nešto da mu saopšte, a tiče se teme nasilja i diskriminacije? Ako se sve ovo u vašoj školi još nije dogodilo, pitajte vašeg direktora dokle je stiglo rešavanje ovog pitanja.

Na osnovu analiza stanja, praćenja nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja, vrednovanja kvaliteta i efikasnosti preduzetih mera i aktivnosti u oblasti prevencije i intervencije, ustanova definiše dalju politiku zaštite dece i učenika od nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja (Pravilnik, str. 12).

KOJA JE POLITIKA VAŠE ŠKOLE?

POLITIKA ŠKOLE – NULTA TOLERANCIJA NA KRŠENJE PRAVILA, NASILJE I DISKRIMINACIJU. ZAŠTITA DETETA JE POLITIKA. KAKO VAŠA USTANOVA ŠTITI DETE, TO JE POLITIKA VAŠE USTANOVE. LIČNIM STAVOM I LIČNIM POSTUPANJEM ISKAZUJETE SVOJU POLITIKU. ZAKONSKA OBAVEZA JE SPROVODITI POLITIKU UTVRĐENU NACIONALNIM DOKUMENTIMA REPUBLIKE SRBIJE.

UMESTO ZAKLJUČKA - PODSETNIK

Prevenција nasilja u obrazovno-vaspitnim ustanovama je skup mera i aktivnosti koje imaju za cilj stvaranje sigurnog i podsticajnog okruženja, negovanje atmosfere saradnje, uvažavanja i konstruktivne komunikacije, u kome neće biti nasilja, ili će ga biti što manje (Priručnik, str. 18).

DRUGO POGLAVLJE

Obrazovni ciklus za roditelje i druge osobe koje svakodnevno brinu o detetu

Za zaposlene u vrtićima, osnovnim i srednjim školama, i domovima za učenice/ke

Drugo poglavlje Priručnika „Zdravi izbori za decu“ služi osoblju vrtića, osnovnih i srednjih škola i domova za učenice/ke da razviju i sprovedu redovni Obrazovni ciklus za roditelje i druge osobe koje svakodnevno brinu o detetu i omoguće im da nauče o temi nasilja nad decom i ženama kako bi bili kompetentni da različite vidove nasilja prepoznaju i suprotstave im se.

U kontekstu nasilja nad decom, roditelji i druge osobe koje svakodnevno brinu o detetu ne mogu razumeti šta je njihova redovna obaveza u sistemu obrazovanja ako im to precizno ne objasnimo. Obaveza je zaposlenih da predlože načine ostvarivanja ove obaveze i motivišu roditelje / staratelje da osmisle i realizuju svoje aktivno i kontinuirano učešće ili se priključe tekućim ili budućim aktivnostima koje realizuje vaspitno-obrazovna ustanova.

Roditelj je dužan da, u najboljem interesu deteta i učenika: sarađuje sa ustanovom; učestvuje u preventivnim merama i aktivnostima; uvažava i poštuje ličnost svog deteta, druge dece i učenika, zaposlenih i drugih roditelja. Roditelj ne sme svojim ponašanjem u ustanovi da izazove ili doprinese pojavi nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja (Pravilnik, str. 4).

ZAŠTO JE DOBRO DA SU RODITELJI / STARATELJI UKLJUČENI U PROGRAM PREVENCIJE?

Odgovorite roditeljima / starateljima.

Preventivne aktivnosti doprineće da deca:

- *prihvate i nauče veštine potrebne za boravak i život u kolektivu;*
- *imaju osećaj zaštićenosti i sigurnosti u ustanovi;*
- *uspešnije i efikasnije uče;*
- *budu odgovornija i nauče da upravljaju sopstvenim ponašanjem u konfliktnim situacijama (da ih izbegavaju ili konstruktivno rešavaju);*
- *da upravljaju osećanjima kao što su ljutnja, frustracija, sreća i ushićenje;*
- *uspostavljaju i neguju prijateljstva;*
- *nauče da zaštite svoja i poštuju prava drugih (na primer, pravo na privatnost, slobodu izbora i sl.)*
- *razumeju i prihvataju različitosti, sarađuju sa drugima i rade timski (Priručnik, str. 18).*

Preventivne aktivnosti doprineće da odrasli:

- *preuzmu odgovornost za stvaranje i negovanje podsticajnog okruženja u ustanovi;*
- *poštuju svoja i prava drugih;*
- *uvažavaju različitosti i neguju kooperativnost i saradnju;*
- *usvoje i primenjuju praktična znanja i veštine za konstruktivno prevazilaženje sukoba i kriznih situacija (saosećajna komunikacija, posredovanje u konfliktima, komunikacija sa medijima i sl.);*
- *uoče i konstruktivno se suprotstave raznim oblicima nasilja (Priručnik, str. 19).*

Kad god je moguće, uključite roditelje i lokalnu zajednicu u planiranje i realizaciju različitih aktivnosti.

Prilog 8

Izvod iz PRIRUČNIKA ZA SAMOVREDNOVANJE I VREDNOVANJE RADA

4. PODRŠKA DECI/UČENICIMA

4.1. BRIGA O DECI/UČENICIMA

Opis nivoa ostvarenosti - nivo 4

4.1.1. Ustanova ima pravilnik o bezbednosti deteta/učenika, u kome postoje jasne procedure za zaštitu deteta/učenika i sa čijim su sadržajem upoznati svi zaposleni, deca/ učenici, roditelji i lokalna zajednica i ima program mera zaštite i bezbednosti dece/učenika za svaku školsku godinu. Zaduženja, obaveze i odgovornosti svih učesnika pravilnikom su jasno i precizno definisani. Svi učesnici savesno i odgovorno ispunjavaju zaduženja i obaveze koji proizilaze iz pravilnika i programa mera. Primenu pravilnika i programa mera analiziraju: direktor, stručni saradnici, odeljenjska veća/stručni aktivni, vaspitno-obrazovno/nastavničko/

vaspitno veće, savet roditelja i organ upravljanja. Ustanova blagovremeno i adekvatno reaguje na utvrđene propuste. Dete/učenik se oseća bezbedno u ustanovi.

Opis nivoa ostvarenosti - nivo 2

4.1.1 Ustanova ima pravilnik o bezbednosti dece/učenika u ustanovi, donet je program mera, ali nisu sva zaduženja, obaveze i odgovornosti dovoljno jasno definisani. Primena pravilnika i programa mera se ne analiziraju redovno, već samo onda kada se pojavi neki problem. U ustanovi ima dece/učenika koji svojom agresivnošću povremeno ugrožavaju bezbednost ostalih. Dete/učenik se ne oseća uvek bezbedno i zaštićeno u ustanovi.

Opis nivoa ostvarenosti - nivo 4

4.1.2. Postoje utvrđeni postupci za identifikovanje emocionalnog, fizičkog i socijalnog stanja deteta/učenika, kao i za blagovremeno i adekvatno reagovanje na njih. Sa ciljem promovisanja zdravstvene zaštite i zdravog načina života ustanova ima stalnu saradnju sa zdravstvenom službom (posete zdravstvenih radnika, obuka vaspitnog/nastavnog osoblja i dece/učenika, obrazovni poster, redovno organizovanje sistematskih pregleda i vakcinisanja dece/učenika). Ustanova ima program zadovoljavanja socijalnih potreba dece/učenika; ostvaruje saradnju sa raznim ustanovama socijalne zaštite i redovne akcije za pomoć deci/učenicima. Vaspitač vaspitne grupe/odeljenjski starešina i stručni saradnici provode dovoljno vremena u razgovorima sa decom/učenicima i roditeljima; prosleđuju relevantne informacije poštujući njihovu poverljivost i evidentiraju ostvarene kontakte i razgovore. U ustanovi postoje programom utvrđene mere za pomoć deci/učenicima sa smetnjama u razvoju, koje se u potpunosti primenjuju. Vidljivo je uvažavanje i briga o deci/učenicima sa smetnjama u razvoju.

Opis nivoa ostvarenosti - nivo 2

4.1.2. U ustanovi postoje utvrđeni postupci za identifikovanje emocionalnog, fizičkog i socijalnog stanja deteta/učenika; dobijeni relevantni podaci se ne koriste za kontinuirano i organizovano reagovanje. Saradnja sa zdravstvenom službom i ustanovama socijalne zaštite postoji, ali je povremena i ne obuhvata sve aspekte. Ustanova reaguje na utvrđene potrebe deteta/učenika samo u izuzetno teškim i kriznim situacijama. Postoje mere utvrđene programom za pomoć deci/učenicima sa smetnjama u razvoju, ali se nedosledno sprovode.

Obrazovni ciklus za roditelje i druge osobe koje svakodnevno brinu o detetu

Sledi koncept Obrazovnog ciklusa koji čine 4 susreta. Teme svih susreta se obrađuju u okviru akreditovanog programa Incest Trauma Centra – Beograd osnovnog nivoa. Ovde je prikazan Program rada iz susreta u susret i Radni materijal za svaki susret. Celokupan materijal služi najpre za pripremu voditeljice / voditelja susreta, a zatim se koristi u radu tokom susreta i na kraju svakog susreta po kopija svakog materijala ostaje roditeljima / starateljima

PRVI SUSRET – *Upoznavanje sa međunarodnim i domaćim dokumentima u kontekstu nasilja nad decom*

- Mesto i ovlašćenja vrtića / škole u sistemu zaštite za decu
- Program zaštite dece od nasilja: predstavljanje preventivnih mera u tekućoj školskoj godini

*Za ovaj susret se voditelj/ica priprema samostalno.

DRUGI SUSRET – *Nasilje nad decom*

- Točak: Nasilje nad decom (za roditelje/staratelje dece svih uzrasta)
- Točak: Nasilje u adolescentnom partnerskom odnosu (za roditelje/staratelje dece uzrasta od 13 godina i starije)

TREĆI SUSRET – *Seksualno zlostavljanje dece*

- Seksualno zlostavljanje dece je...
- Znaci upozorenja
- Proces seksualnog zlostavljanja dece od strane poznate osobe
- Krug seksualnog zlostavljanja
- Obelodanjivanje
- Efekti seksualnog zlostavljanja

ČETVRTI SUSRET – *Nasilje nad ženama u partnerskom odnosu*

Statistički podaci u našoj zemlji pokazuju da je majka deteta često izložena nasilju u partnerskom odnosu, zbog čega je neophodno razgovarati o ovoj temi.

Dodatni resursi su dostupni na www.incestraucentar.org.rs i www.ijasamuztebe.org.rs.

Nasilje nad decom

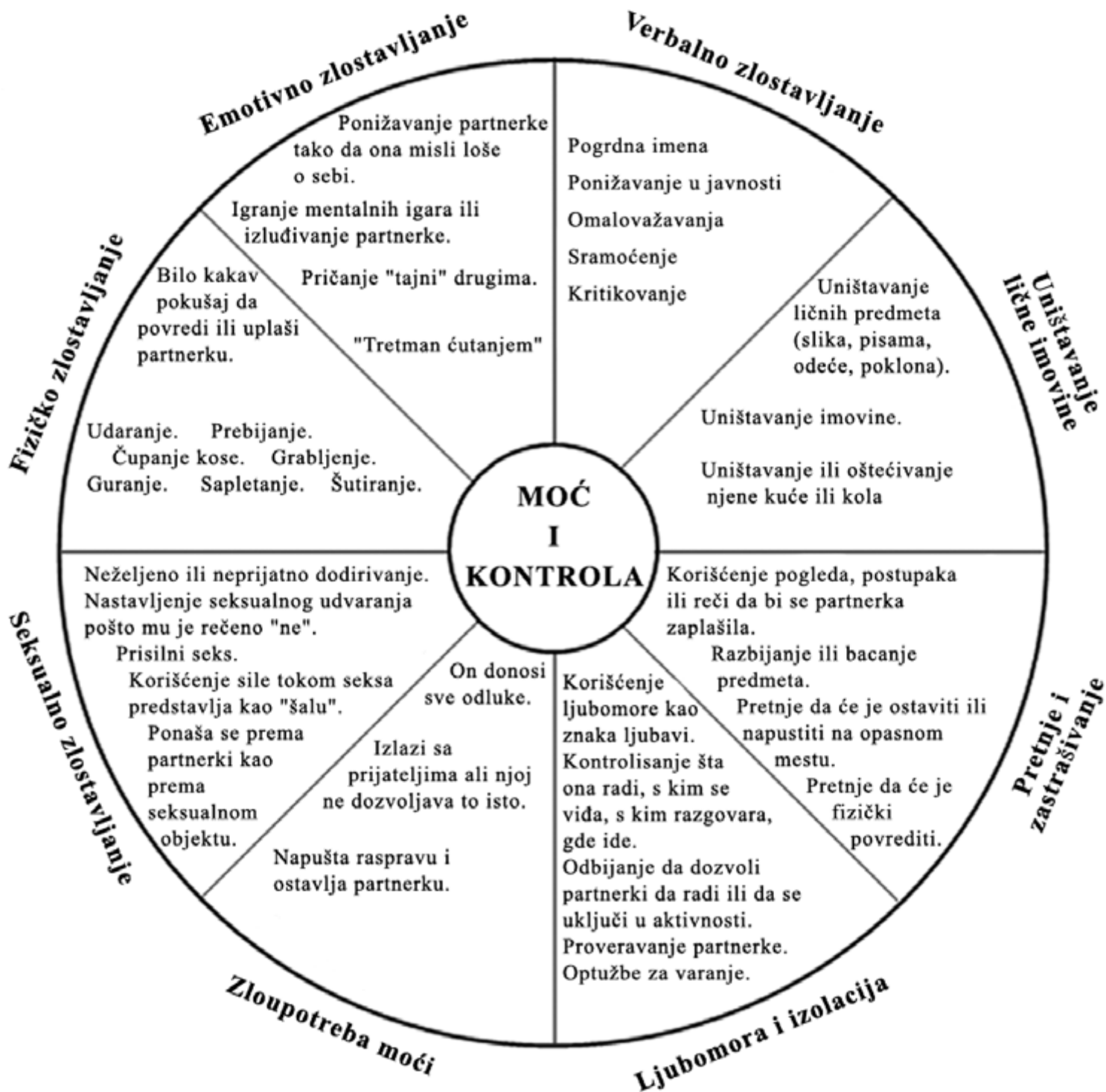

○ cilj

≡ taktike

○ služi da se sprovedu taktike i ostvari cilj

MOĆ I KONTROLA U TOKU ZABAVLJANJA

SVAKA TREĆA DEVOJČICA I SVAKI SEDMI DEČAK PREŽIVE ODREĐENI VID SEKSUALNOG ZLOSTAVLJANJA DO OSAMNAESTE GODINE

SEKSUALNO ZLOSTAVLJANJE DECE predstavlja bilo koji vid eksploatacije deteta mlađeg od 18 godina u cilju seksualnog zadovoljenja i uživanja odrasle osobe i obuhvata opscene telefonske pozive, pokazivanje inače pokrivenih delova tela i voajerizam, milovanje, snimanje pornografskih fotografija, pokušaj da se obavi seksualni odnos, silovanje, incest i dečiju prostituciju.

Definicija incesta se u zakonu ograničava na seksualne odnose između bliskih srodnika. Važno je znati da su mnoga deca zlostavljana od strane odraslih osoba koje uživaju njihovo poverenje, a koje nisu srodnici, kao npr sused, majčin partner, učitelj violine... Zbog toga, koristimo definiciju iz kampanje koju su vodile OSOBE koje su preživele incest.

INCESTOM SE SMATRA SEKSUALNO ZLOSTAVLJANJE DETETA OD STRANE ODRASLE OSOBE OD POVERENJA, KOJA JE U POZICIJI MOĆI I PREDSTAVLJA AUTORITET ZA DETE.

Baza podataka Incest Trauma Centra – Beograd (2009-2014.) pokazuje da su od petoro dece koja su seksualno zlostavljana četvero ženskog pola i jedno muškog pola. Dečaci su preživeli seksualno nasilje u 16.78%. Polna struktura počinilaca seksualnog zlostavljanja dece: u 90.19% u pitanju su osobe muškog pola i 9.81% ženskog pola. U 42.15% počinilac seksualnog nasilja nad detetom je biološki otac (najčešći vid incesta je otac-kćerka), dok je u 50.64% počinilac figura oca (zbirno, redosledom učestalosti: otac, oćuh, hranitelj, usvojitelj). U 21.61% počinilac je osoba van porodice poznata detetu (porodićni prijatelj, komšija, „privatni“ profesor), dok su 10.02% činili maloletni poćinoci seksualnog nasilja (prevashodno vršili zlostavljanje unutar vršnjaćke grupe, zatim unutar porodice i unutar ustanova socijalne zaštite gde su deca na trajnom smeštaju). U periodu 2009-2014, 100% poćinilaca su bile osobe poznate detetu. Korišćene su sledeće nasilne seksualne radnje: opsceni telefonski pozivi, pokazivanje inaće pokrivenih delova tela, voajerizam, milovanje, snimanje pornografskih fotografija, pokušaj da se obavi seksualni odnos, silovanje, incest i dećija prostitucija. Iako je najćešće zlostavljanje vršeno prema jednom detetu od strane jednog poćionioca i jedan poćinilac je najćešće zlostavljao jedno dete, neophodno je obratiti pažnju na to da je jedno dete bilo zlostavljano od strane 3 i više poćinilaca u 7.48% i da je jedan poćinilac zlostavljao dvoje dece u 6.17% i troje i više dece (serije) u 9.22%. Uzrast prvog incidenta seksualnog nasilja je u proseku 5 godina i 4 meseca. Trajanje je zabeleženno kao višemesećno u 30.73% i višegodišnje 69.27%. Višegodišnje zlostavljanje je u proseku iznosilo iznad šest godina. Fizićka prinuda je korišćena u 23.07% i to prema adolescentima ili u okviru porodica u kojima je figura oca nasilna emocionalno i fizićki prema majci. U 57.69% prijavljivanje je izvršeno iz akutne situacije (seksualno nasilje u toku). Period između prvog incidenta zlostavljanje i prijavljivanja iznosi 8 godina i 5 meseci. Prijavu seksualnog nasilja su najćešće izvršili: u 54.34% sama osoba koja je preživela i majka deteta u 30.60%. Majke najćešće prijavljuju za decu mlađu od 12 godina, prijavljuju iz akutne situacije i to ima za rezultat zaustavljanje nasilja. Osobe van porodice su seksualno nasilje nad detetom prijavile u 5.33%.

POSTEPENO SE MENJA STAV DRUŠTVA DA SE NE TREBA MEŠATI U “PORODIĆNE STVARI”.

NAJVAŽNIJI KORAK U PREPOZNAVANJU SEKSUALNOG ZLOSTAVLJANJA DECE/INCESTA JE SVEST DA JE ZLOSTAVLJANJE MOGUĆE

Nećete oćkriti seksualno zlostavljanje ako ne verujete da ono postoji.

KAKO PREPOZNATI ZNAKE UPOZORENJA?

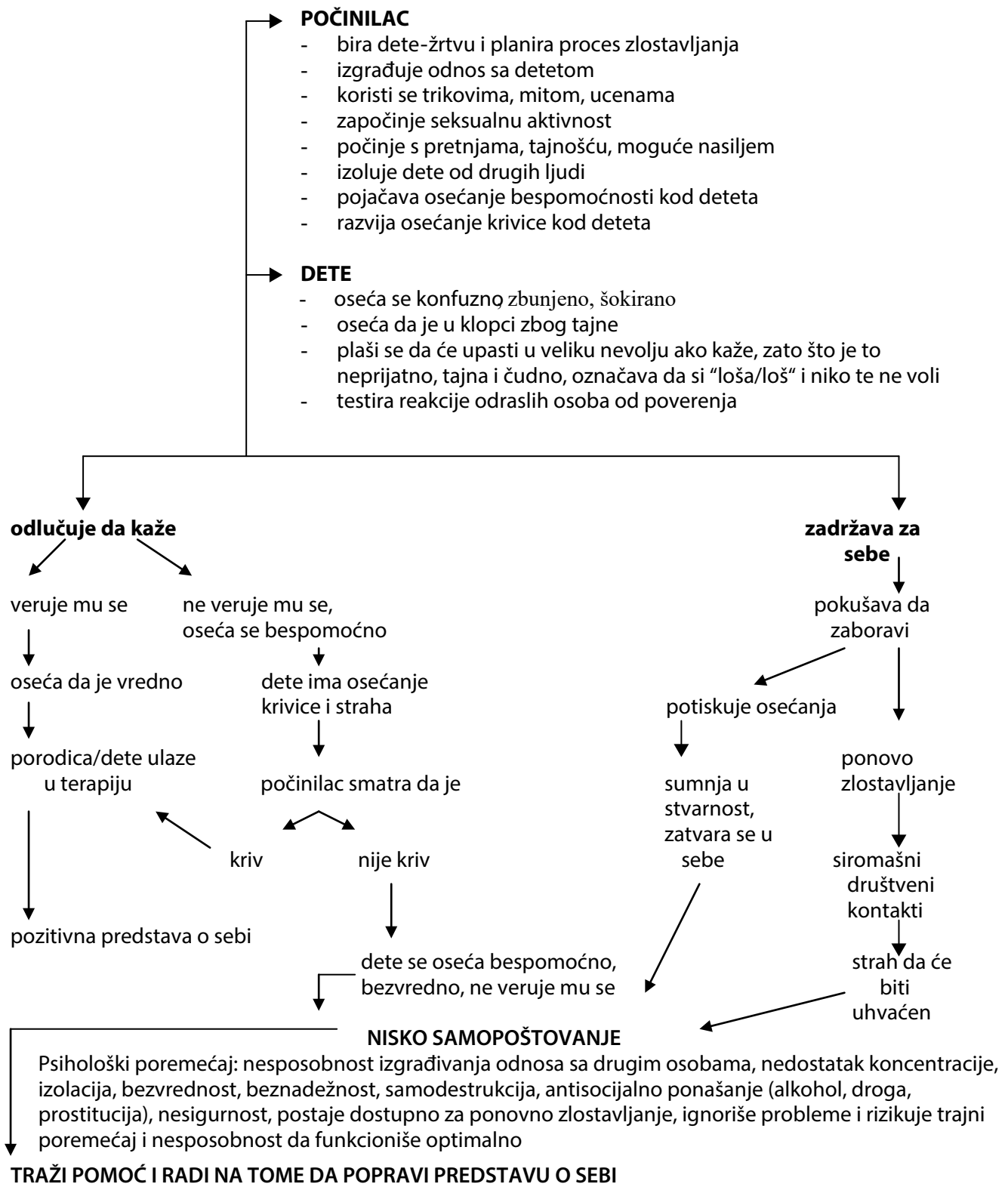
- Ućestale urinarne infekcije/bolno uriniranje
- Veneriće bolesti
- Stomaćne bolesti
- Nemogućnost mirnog sedenja (bolovi u predelu donjeg stomaka ili genitalija)
- Modrice (naroćito u predelu genitalija)

- Inkontinencija ili mokrenje u krevetu
- Trudnoća
- Hronični poremećaji u ishrani (anoreksija, bulimija)
- Pokušaj suicida
- Samopovređivanje
- Nesanica/Noćne more/Flešbekovi
- Napadi panike
- Odbijanje da govori (ćutanje kao izbor)
- Nagle promene raspoloženja
- Izostajanje iz škole
- Strah od određene osobe ili da ostane nasamo sa nekim
- Promena uspeha u školi
- Spavanje na časovima
- Regresija
- Nekarakteristično ponašanje koje podseća na seksualno
- Neodgovarajuća ili detaljna znanja o seksu izražena kroz crteže ili verbalno (u neskladu sa uzrastom deteta)

Ovi načini ponašanja su zajednički za svu decu koja se nalaze u stanju krize i ne moraju biti reakcija isključivo na seksualno zlostavljanje. Međutim, ukoliko dete koje volite pokazuje više različitih simptoma sa ove liste, obratite pažnju šta bi mogao biti uzrok. Takođe, da teškoće budu još veće, postoje zlostavljana deca koja ne pokazuju nijedan od ovih znakova i uspevaju da sakriju šta im se dešava.

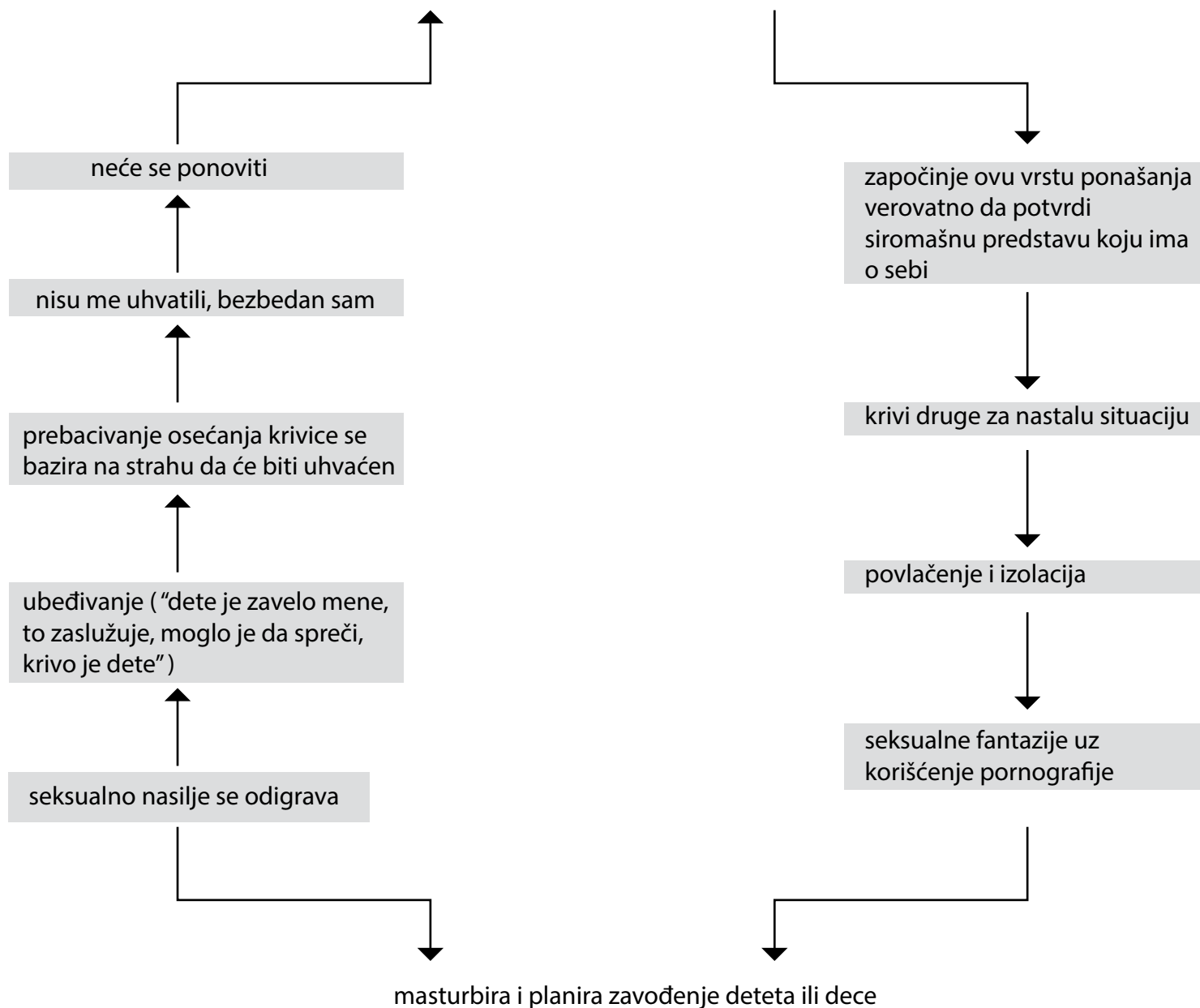
Dete učimo da sluša odrasle, da ne postavlja pitanja. Ono je željno potvrde da je prihvaćeno i voljeno i time posebno ranjivo za sve što odrasli zahtevaju. Kada je seksualno zlostavljanje u toku, pretnje, mito i druge različite strategije počinioca koriste očuvanju tajnosti. Detetu se često govori daje sve to njegova krivica što može biti razlog da se tajna nosi u sebi niz godina i možda nikada i nikome ne obelodani.

PROCES SEKSUALNOG ZLOSTAVLJANJA DECE OD STRANE POZNATIH OSOBA

KRUG SEKSUALNOG ZLOSTAVLJANJA

POČINILAC
siromašni društveni kontakti, siromašna predstava o samom sebi,
samosažaljenje, "niko me ne razume"

Napomena: Ovo je "školski prikaz" koji uključuje korake koji se mogu razlikovati od slučaja do slučaja.

U TRENUTKU KADA VAM DETE SAOPŠTAVA DA JE SEKSUALNO ZLOSTAVLJANO

VERUJTE DETETU. Deca NE LAŽU da su seksualno zlostavljana. Može biti da dete misli da ste Vi jedina osoba koja može da pomogne.

POKUŠAJTE DA OSTANETE SMIRENI. Naravno da je ovo teško postići, ali šok i ljutnja samo mogu imati za rezultat da se dete povuče u sebe.

SLUŠAJTE PAŽLJIVO. Odvedite dete na sigurno mesto i dopustite da Vam svojim rečima ispriča šta se dogodilo. Poklonite detetu punu pažnju.

NEMOJTE ISPITIVATI DETE. Jedino pitanje koje treba da postavite je sledeće: Šta ti je on (počinilac) rekao da će se desiti ako ovo ispričaš nekome?" Najčešće je većina pretnji bez osnova i potrebno je da objasnite detetu da se neće ostvariti.

KAŽITE JASNO DETETU DA NIJE KRIVO. Najveći strah deteta se ogleda u tome što se oseća odgovorno za seksualno zlostavljanje i krivi sebe. Odgovornost je UVEK na strani počinioca.

POHVALITE DETE ZBOG TOGA ŠTO VAM SE POVERILO. Ponovite detetu više puta da je DOBRO što vam je ispričalo i da je sa Vama bezbedno. Zahvalite se na poverenju koje Vam je dete ukazalo.

PRIJAVITE INCIDENT SOS TELEFONU MINISTARSTVA PROSVETE I NACIONALNOJ DEČIJOJ LINIJI (NADEL).

EFEKTI / POSLEDICE...

...SEKSUALNO NASILJE U DETINJSTVU PROUZROKUJE DUGOTRAJNU EMOCIONALNU TRAUMU

Nepoverenje, strah, stid, osećanje krivice, potpun ili delimičan gubitak granica, gubitak kontrole nad svojim životom, izolacija, konfuzija, ambivalencija, nisko samopoštovanje, nedostatak samopouzdanja, loša predstava o samom sebi, samodestruktivnost (alkohol, droga, poremećaji u ishrani, samopovređivanje, suicidalne misli, pokušaji suicida,) loša predstava o svom telu, problemi u sferi seksualnosti, ulazak u neadekvatne odnose (izbor prijatelja, partnerki / partnera...) u kojima često trpe fizičko ili neki drugi vid nasilja, silovanje u kasnijem uzrastu (takođe silovanje u braku), ljutnja / bes, nemogućnost da kaže NE i sebe zaštititi...

...predstavljaju niz efekata sa kojima se dete i odrasla osoba koja je preživela seksualno zlostavljanje u detinjstvu, suočavaju.

PUNO RADA, ODGOVARAJUĆA INTERVENCIJA I PODRŠKA, ČINE OPORAVAK MOGUĆIM!

ČETVRTI SUSRET

Dušica Popadić

NASILJE NAD ŽENAMA

Tekst čini prvo poglavlje Priručnika "Nasilje nad ženama, moja profesionalna odgovornost" u izdanju Centra za promociju zdravlja žena namenjenog zdravstvenom sektoru (2007, 2012)

Nasilje nad ženama je krivično delo pri kojem žena ili žensko dete preživljava strah od smrti. Svaka situacija nasilja nad ženama nosi rizik od smrtnog ishoda. Odgovornost je države i društva za ishod, za izlaz iz situacije nasilja, odnosno oporavak žene. Zlostavljana žena nije nikad odgovorna za nasilje kojem je izložena, odgovoran je isključivo izvršilac nasilja. Iskustvo zlostavljane žene i njena reč je jedino merodavno u sačinjavanju kako teorijskog koncepta, tako i praksi prevencije i suzbijanja nasilja nad ženama. Čast je zaslužiti da Vam zlostavljana žena poveri da joj se događa nasilje. U strahu od nasilnika, normalno je da će zlostavljana žena poreći da nasilje postoji ili menjati svoju izjavu. Demonstracija moći pomagač(ic)a kroz procenjivanje i nepoverenje prema njoj koje se u praksi dešava samo zato što je žena predstavlja retraumatizaciju za žrtvu. Zagovaranje razumevanja nasilja nad ženom na stare načine iz ugla psihopatologije i starih praksi medicinskog modela u vidu «lečenja žrtve» - umesto prepoznavanja traume kao zdrave i normalne reakcije na nezdrave okolnosti - direktna je pomoć izvršiocu u vršenju krivičnih dela iz oblasti nasilja nad ženama. Prijavljivanje krivičnih dela iz oblasti nasilja nad ženama i prijavljivanje izvršioca je zakonska odgovornost u Srbiji. Nasilje nad ženama nije privatni problem žene, već država sprovodi gonjenje po službenoj dužnosti. Poverenje u iskaz žene i autentično ravnopravan saradnički odnos sa ženom je lična odgovornost svake/og od nas ko se pojavljuje u ulozi saveznice/ka, bilo kao privatno ili službeno lice.

NASILJE NAD ŽENAMA JE ZLOČIN IZ MRŽNJE

Nasilje zasnovano na rodnoj pripadnosti je novi termin za pojam «muško nasilje nad ženama» i kad se u ovom poglavlju koristi termin «nasilje nad ženama», misli se opet na muško nasilje nad ženama. Faktor rizika da se nasilje dogodi je pol. Samo zato što je žena, ona postaje žrtva nasilja. Mizoginija države, društva i izvršioca čini da se dogodi i ponavlja ovaj zločin iz mržnje (hate crime). Rodne uloge muškarca i žene i dečaka i devojčice su «već 3000 godina podeljene karte» koje nudi patrijarhalno društvo i suzbiti nasilje nad ženama znači dekonstruisati patrijarhat koji nudi niz vrednosti kao dobru podlogu za odvijanje nasilja prema ženi. Očekivana polna struktura da su žene te koje su izložene nasilju (i deca), a najčešće osobe muškog pola vrše nasilje je deo Vaše ekspertize i kompetencije. Pri upoznavanju i korišćenju Priručnika koji je pred Vama važno je imati u vidu polnu strukturu žrtava i izvršilaca i redovno se tokom korišćenja Priručnika podsetiti da govorimo samo o muškarcima koji su nasilni, a ne o svim osobama muškog pola. Ista napomena važi i za žene koje su izložene nasilju, a čija trauma je u daljem tekstu detaljnije objašnjena. Dakle, ne govorimo o svim ženama. Problem nasilja nad ženama obrađujemo na osnovu reprezentativnih uzoraka prijavljenih slučajeva u Srbiji i u svetu. Pravilno razumevanje ovih procesa dugujemo žrtvama nasilja (victims), kako bi postale osobe koje su preživele nasilje (survivors), a zatim pobednice (winners).

RODNE ULOGE

(umesto profila žrtve, izvršioca i porodice u kojoj postoji nasilje)

Da bi se nasilje odvijalo, potrebne su tri komponente: moć, autoritet i poverenje. Sve komponente postaju komponente društvene opresije i poznate su iz oblasti različitosti. Biti žena-žrtva ili žena koja je preživela nasilje znači biti različita. Znači još jedan marginalizovani društveni identitet i još jednu diskriminaciju.

Faktor rizika se ne krije u obeležjima rase, klase, seksualnoj orijentaciji, izgledu, intelektualnoj i fizičkoj sposobnosti, starosti, etničkoj odnosno nacionalnoj pripadnosti, religiji. Nijedno geografsko područje (niti podela na ruralnu ili urbanu sredinu) ne nosi posebnu zastupljenost a isto važi i za obrazovanje. Sva obeležja su poednako spomenuta i u vezi žene-žrtve nasilja i izvršioca. Ne postoji definisan profil žrtve, profil izvršioca ili profil porodice. Svako se može naći u jednoj od ovih pozicija, srećom - ne zatiče se svako. U suočenju sa problemom nasilja, uobičajene su reakcije šok i neverica, te pokušaj uspostavljanja kontrole kroz «kalupe» i, s tim u vezi, potraga za profilima. Potreba je da kad se pronađe profil, da se problem udalji od sebe i da se kaže «ne, meni to ne može da se dogodi, to se dešava nekom drugom». Jedino što se može izdvojiti jeste da se tajna o nasilju duže krije u urbanim i «visoko intelektualnim» slojevima.

Profil bilo žrtve, izvršioca ili porodice se najčešće gradi kroz aktiviranje jednog od mehanizama opresije koju dominantna društvena grupa koristi kako bi čuvala i isticala svoju lagodnu poziciju. Radi se o «žrtvenom jarcu» koji najčešće znači da će dominantna grupa uprti prstom u marginalizovanu i izložiti je dodatnom pritisku. Tako će čest stereotip biti da se nasilje dešava u romskoj zajednici, da su izbeglice u Srbiju uvezle incest («kod nas ranije toga nije bilo», kaže lokalno stanovništvo), da su homoseksualci zapravo pedofili, da su žene «laka roba» i zato bivaju silovane (izazivaju, traže, pa su i zaslužile «tako joj i treba, to je ona tako izabrala, što se nije čuvala») ili da se ne radi o incestu već o ženama koje seksualno fantaziraju o očevima (i za Frojda ovaj izazov je došao prerano, te je traumu imenovao kao histeriju kod žena i ova zamena teza je uzela godine i godine). Svi stereotipi koji se pridružuju žrtvi nasilja su po nju stigmatizujući, optužujući, okrivljujući. Stereotipi koji se tiču izvršioca često opravdavaju njegovu odgovornost za vršenje nasilja («divan, porodični čovek», «alkoholičar», «imao je teško detinjstvo», «hranitelj i glava porodice», «u pitanju je nekontrolisani nagon, nemogućnost kontrole besa, impuls, to je jače od njega», itd.). Podrška i jednim i drugim stereotipima znači direktnu podršku perspektivi izvršioca i «zeleno svetlo» da produži da zlostavlja. Nasilje se dešava najpre u većinskim društvenim grupama, radi se o belim heteroseksualnim urbanim porodicama sa decom.

NJEGOVO NASILJE JE NJEGOV IZBOR

Nasilje izvršioca je njegov izabrani način ponašanja i planski smišljena akcija. Većina stručne i opšte javnosti odbija da usvoji ovo polazište dokazano kroz problem neravnopravnosti polova i koncept (zlopotrebe) moći u kontekstu rodni uloga. Namesto toga, stari koncepti i stare prakse fenomen nasilja nad ženama nedovoljno prepoznaju kao rezultat društvenog konstrukta neravnopravne raspodele moći između polova i zlopotrebe moći u kontekstu rodni uloga. Prema ženi koja je preživela nasilje izostaje pristup iz perspektive traume i oporavka, već se to čini iz sfere psihopatologije i praktikuje prevashodno medicinski pristup. Izvršiočeva odgovornost za nasilje se relativizuje i opravdava pravom na destruktivnost (destructive entitlement) koje znači da mu njegova eventualna predistorija preživljenog nasilja daje pravo da «zbog toga sada zlostavlja». Posebno opasan «profil» psihijatrizovane osobe (bilo pridružen žrtvi bilo izvršiocu) podržava izvršioca kao «neuračunljivog» - znači nije odgovoran za svoja dela – a diskredituje žrtvu kao akterku čiji se iskaz ne može smatrati verodostojnim. Ne postoji nijedno mentalno oboljenje ili psihički poremećaj kod izvršioca, postoji samo glad za moći i uživanje u demonstraciji iste, plodovima zlopotrebe i nesankcionisanosti krivičnog dela.

Zapaža se niz osnova po kojima se zadržava status quo i odobrava počinjeno nasilje, umesto otvaranja opcije da je izvršilac, ukoliko mu ne odgovara bilo šta u partnerskom odnosu – slobodan da ode. Dinamika nasilja u svom viru snažno povuče, tako da se ova mogućnost potpuno zaboravlja. Npr. u okviru nasilja u partnerskom odnosu, izvršilac u svojoj tipologiji «kobre» (čvrsto drži partnerku u obruču partnerskog odnosa sve do njenog izlaska iz situacije nasilja, a zatim traži novu i s njom započinje nasilni obrazac ispočetka) ili «pit-bula» (i posle partnerkinog odlaska, izvršilac ne odustaje od nasilja, u stanju je «pronađe ma gde da je» i ugrožava iznova) - zamagljuje da je za njega odlazak legitimna opcija. Sve ovo ukazuje da je neuporedivo značajnije aktivnim slušanjem i žene i izvršioca doći do njegove perspektive razmišljanja nego podržavati nepostojeće profile. Time se samo gubi vreme i nanosi nesaglediva posledica po ženu.

Ključno u razumevanju zlopotrebe odnosa privrženosti (attachment-a) koju izvršilac čini prema ženi (i detetu) je u činjenici da patrijarhalno društvo predlaže i zastupa izvestan niz vrednosti koje daju podlogu i saglasnost za odvijanje nasilja. Koje su predrasude koje podržavaju odvijanje nasilja?

MIT O UZAJAMNOSTI

Mit o uzajamnosti predstavlja patrijarhalni koncept kojim se uvodi podela odgovornosti za nasilje između izvršioca i žrtve. Čuje se kroz predstave «tuku se...» ili «naravno da je morao da je udari kad je pružila jezik do patosa», suštinski internalizovane uz pomoć poruka primljenih na ranom uzrastu kao što je npr. «ko se bije, taj se voli» i dr. Nije retko čuti od profesionalaca zaposlenih i u zdravstvenim i drugim ustanovama da je silovanje u braku «njihov način komunikacije». Mit o uzajamnosti je posebno na snazi kad se zlostavljana žena suprotstavlja izvršiocu. Žena u situaciji nasilja ima samo tri alternative: da ostane, da ode i da se suprotstavi. Na žalost, onog trenutka kad se žena suprotstavi muškarcu koji je nasilan prema njoj, zaboravi se da je ona žrtva i da se praktično radi o samoodbrani. Postoji društveni veto na stvarni otpor žene. Ona mora da bude poslušna, a pozivanje na njen otpor je samo figurativno, u okviru okrivljavajućih poruka i kritizma zašto nije napustila izvršioca. Ukoliko se odluči na suprotstavljanje, otpor se opet okreće protiv nje i ona postaje viđena kao «jedini agresor».

NASILJE NAD ŽENAMA «NIJE DOVOLJNO OZBILJAN ZLOČIN»

Kod stručne i opšte javnosti manjka profesionalna i lična odgovornost obaveznog prijavljivanja pri sumnji ili saznanju da je učinjeno ovo krivično delo. Neprijavlivanje je negativna praksa s obzirom da ne postoji izricanje mera u slučaju neprijavlivanja, posebno od strane službenih lica. U slučaju krivičnog gonjenja, proceduralna i zakonska rešenja su izuzetno retraumatizirajuća za ženu (dakle zaštićujuća za izvršioca). Sve ovo čini ponavljanje demonstracije moći institucija prema ženi čije je traumatsko iskustvo uzrokovano ponašanjem izvršioca već posledica zloupotrebe moći. Zapravo, problem nasilja nad ženama se ne tretira kao dovoljno ozbiljan, jer žene kao najveća marginalizovana društvena grupa nisu viđene kao važne.

Sve ovo dovodi do toga da žena gubi poverenje u sistem i s pravom ne veruje da će dobiti pomoć. Žrtve imaju svoje razloge za ćutanje. Osnovni razlog je strah, od izvršioca, od njegove osvete, od ponavljanja nasilja, od smrti uzrokovane nasiljem. Žene poriču zato što se boje. Žene će kasnije, npr. pri davanju izjave, i slagati zato što su u strahu. Žene će umanjivati zločin ili krivicu preuzimati na sebe zato što se plaše i zato što živimo u patrijarhalnom društvu gde je sistem zaštite neodgovarajući.

Nećete naći ženu koja je bila pretučena od strane partnera, a koja će posle toga rado svedočiti, otići na sud i pokazati prstom u izvršioca, nadajući se da će se nešto pozitivno po nju dogoditi. Unazad niz godina se najčešće dogodi da se slučaj proglašuje prekršajem, a on ne dobije kaznu zatvora. Normalno je da će ona izmeniti priču i on će izmeniti svoju. Oboje će tvrditi da je ona učinila nešto što je prethodilo sukobu. Na taj način je njegov postupak predstavljen kao samoodbrana ili postizanje kontrole nad histeričnom ženom. Zadatak saveznica/ka je naučiti dinamiku nasilja i verovati ženi, a nikako ne smatrati da nasilja nije bilo.

U mogućnosti ste da iskažete pravilan stav prema nasilju nad ženama. Akteri će Vam saopštiti ono što Vam možda nikada više neće reći. I zbog žrtve i zbog izvršioca je važno da pokažete da ste protiv nasilja i da u okviru dinamike nasilja znate da tačka nasilja ima svoju nepobitnu jasnost: uvek se zna precizno ko trpi nasilje, a ko vrši nasilje (nema «sive zone»).

Ili ćete jasno svojim ponašanjem pokazati svoj stav o nasilju: da je to neprihvatljivo, protivzakonito i kriminalno. Ili ćete imati drugi stav – da nasilje nad ženama i nije tako važno i da posledice nisu važne. Ako stojite na ovom drugom polazištu, važno je da se povučete i prepustite asistenciju nekom drugom ko pruža poverenje u iskaz žrtve i ima spremnost da pokaže maksimalnu otvorenost. Nisu svi jednako spremni za rad u kontekstu nasilja. Ne moraju svi raditi u kontekstu nasilja. Zabluda je da je proces učenja pomagač(ic) kroz oficijelne edukacije dovoljan za pravilnu asistenciju za žrtve nasilja. Znanja je najjednostavnije nadograditi – ali stavovi o ženama, temi nasilja i temi različitosti su presudni. Treći faktor koji određuje asistenciju se tiče (prethodne) kulture komunikacije i saradnje među profesionalcima/cima zaposlenim u institucijama.

NASILJE NAD ŽENAMA KOJE SU IZLOŽENE VEĆEM RIZIKU OD VIKTIMIZACIJE ¹

Romkinje su žrtve duple diskriminacije i nasilja, kao žene i kao pripadnice svoje etničke grupe. Nailaze na loš prijem u većini društvenih institucija. Zvanične institucije, npr. Centri za socijalni rad, SUP, sudovi, zdravstvene institucije nisu zainteresovane da pomognu Romkinji i ona se tu sreće sa različitim oblicima diskriminacije.

Državne institucije ne čine napore ni na prepoznavanju svih specifičnosti **lezbejske egzistencije** i ne čine napore na zakonskom prepoznavanju i sankcionisanju nasilja nad lezbejkama. Takođe, institucije se oglašuju na svakodnevnu diskriminaciju i govor mržnje uperen prema istopolno orijentisanim osobama. Prema primerima prakse nevladinih organizacija koja se bave LGBT pravima (lezbejki, gejeva, biseksualnih i transrodnih osoba), nasilje se najčešće ne prijavljuje policiji iz straha od nastavka torture i dodatne diskriminacije u institucijama, kao i zbog straha od “objavljivanja” seksualne orijentacije. Rezultat je da nasilje najčešće ostaje nevidljivo. Specifičnost nasilja nad ženama drugačije seksualne orijentacije od heteroseksualne je i u tome što ne postoji zvaničan stav države i relevantnih institucija koji bi ukazao na postojanje osude diskriminacije i nasilja ove vrste. Nasilje nad lezbejkama je nasilje kojim se država ne bavi, odnosno ne bavi se na poseban način, iako je homofobično nasilje oblast koja zahteva specifičan pristup i senzibilisanost.

1 Nacionalni plan akcije za žene, Prvi nacrt dokumenta Radne grupe Nasilje nad ženama, 2006. Preporučena literatura:

1. Istraživanje o nasilju nad LGBT populacijom u Srbiji, 2006., u izdanju Labrisa – organizacije za lezbejska ljudska prava
2. Pravo na lezbejsku egzistenciju u Srbiji, autorke Dušice Popadić, 2006., u izdanju Labrisa – organizacije za lezbejska ljudska prava

Nasilje nad **ženama sa invaliditetom** čine najčešće oni od kojih žene fizički zavise. Žene sa invaliditetom su često žrtve prinude, i to najčešće zloupotrebom službenog položaja. Takođe dolazi i do otkrivanja zlostavljanja u institucijama za osobe sa invaliditetom. U dve trećine slučajeva, žrtve ne zatraže pomoć ni od jedne državne institucije. Razlozi za neobraćanje su arhitektonske barijere, strah od osude okoline, strah od osвете, nepoverenje u institucije.

Ženske nevladine organizacije beleže i posebno težak položaj **žena koje su strankinje** i žrtve nasilja u porodici. Njima je dodatno otežan izlazak iz nasilja time što, npr. u slučaju razvoda od nasilnika, teško ostvaruju pravo na boravak u zemlji, nemaju pravo na rad i socijalnu pomoć.

Takođe, **žene sa psihički izmenjenim ponašanjem** su žrtve višestruke diskriminacije, ne samo zbog činjenice da su posebno izložene nasilju, već institucije od kojih bi trebale da dobiju zaštitu uglavnom ne veruju njihovim iskustvima. Uz to, ženske nevladine organizacije beleže i veliki broj slučajeva ponovnog nasilja koje one preživljavaju u pojedinim ustanovama zatvorenog/poluzatvorenog tipa (psihijatrijske bolnice, prihvatilišta za odrasle i sl.).

VIDOVI NASILJA ZASNOVANOG NA RODNOJ PRIPADNOSTI

Nasilje nad ženama se pojavljuje kao emocionalno, fizičko i seksualno. Svaku od ovih taktika je važno posmatrati u kontekstu koji čine sledeći parametri: ko je žrtva, pol žrtve, njen odnos bliskosti sa izvršiocom, pol izvršioca, trajanje, učestalost, koje konkretne nasilne radnje su postojale od strane izvršioca vršio, da li je nasilje obelodanjeno, koja je prva reakcija s kojom se žrtva suočila ukoliko je obelodanila (da li joj se verovalo ili ne), da li je dobila odgovarajuću profesionalnu asistenciju i da li je ostvaren pozitivan ishod na sudu. Svaki od ovih parametara poednakom važnošću određuje ozbiljnost traume i šanse za oporavak zlostavljane žene. U policijskom radu je i mesto zločina od posebnog značaja ili način izvršenja koji može biti u okviru organizovanog kriminala, npr. problema trgovine ljudima ili pedofilije na internetu.

a) NASILJE U PORODICI

Nasilje u porodici predstavlja obrazac različitih ponašanja koja kreću od ponižavajućih komentara, grubih šala, preko ekonomske eksploatacije, udaranja i šutiranja, izolacije, do seksualnog zlostavljanja, davljenja, sakaćenja i ubistva. Definicija važi za odnos između dve odrasle osobe (pri čemu podaci ženskih NVO u Srbiji pokazuju da se u devet od deset slučajeva nasilja u partnerskom odnosu, kao izvršilac pojavljuje osoba muškog pola, zapravo suprug ili vanbračni partner – dok je žrtva žena).

U ovom trenutku definicija se ne tiče konteksta nasilja nad decom, iako su deca gotovo uvek i sama svedoci i/ili žrtve nasilja kad je majka zlostavljana od strane partnera.

Podaci ženskih NVO u Srbiji, kao do sada najpouzdanijeg izvora u zemlji i uvrštenog u različite državne (nacionalne) strategije, pokazuju da je svaka druga žena koja se zatekne u partnerskom odnosu emocionalno zlostavljana. Takođe, da je svaka treća žena koja se nađe u partnerskom odnosu fizički zlostavljana. I na kraju, da je svaka četvrta žena u Srbiji koja ima partnerski odnos seksualno zlostavljana od strane partnera.

Polazni okvir nacionalne strategije protiv nasilja (2005), Ministarstvo za rad, zapošljavanja i socijalnu politiku RS

SINDROM PRETUČENIH ŽENA (BATTERED WOMEN'S SYNDROME)

Sindrom pretučenih žena je niz simptoma koje se tiču misli, osećanja i ponašanja kod žena izloženih nasilju u partnerskom odnosu, a koji oslikava bol i poniženost žene, razara njene osnovne vrednosti. Sva teorijska objašnjenja u kontekstu nasilja nad ženama i decom su nastala tako što su «najpre» zlostavljane žene živele svoje živote u kojima je postojalo nasilje da bi se kasnije iskustva kroz grupe za podizanje svesti i grupe samopomoći imenovala kao nasilje i uočavale pravilnosti, te su ovim redosledom «stvarni životi sistematizovani u oficijelnu terminologiju» u ovoj oblasti. Istorijski, ovaj proces su započeležene u zapadnoj Evropi i SAD ranih '70-ih dvadesetog veka. Kad je reč o Sindromu pretučenih žena, radi se o fenomenu koji je u uređenim zemljama prepoznat na sudu i služi kao pomoć u rasvetljavanju nasilja u porodici kao krivičnog dela, odnosno uzimanju iskaza, definisanju realnih mogućnosti zlostavljane žene u toku prikupljanja

dokaza, očekivanim reakcijama od strane izvršioca i dobijanju njegovog priznanja. On precizno opisuje dinamiku nasilja i zloupotrebu moći od strane izvršioca-partnera u dugom roku u okviru odnosa privrženosti. Iako sam naziv ukazuje prevashodno na fizičko nasilje kojem je izložena žena, suštinski Sindrom pretučenih žena sistematizuje efekte celine nasilja (emocionalno, fizičko i seksualno) kojem je žena izložena i uvodi razumevanje kategorije akumuliranog bola kod žene prepoznatljive kada ovo dugogodišnje trpljenje može imati za posledicu i ubistvo nasilnog partnera. Naravno, niko nema pravo da liši života drugu osobu i za to mora snositi odgovarajuće posledice, ali se naznačeni kumulativni efekat uzima kao značajna olakšavajuća okolnost pri izricanju presude, jer se radi o žrtvi nasilja.

TOČAK MOĆI I KONTROLE (POWER AND CONTROL WHEEL)

Točak nasilja nad ženama² upoznaje nas sa obrascem nasilja u porodici i konkretizuje kako se odvija život u kući u kojoj postoji nasilje nad ženom. U sagledavanju ovog šematskog prikaza najvažnije je kako se Točak nasilja čita.

Naime, centralni krug pokazuje cilj, odnosno uzrok svakog nasilnog ponašanja koji se ogleda u demonstraciji moći i uspostavljanju kontrole nad osobom koja trpi nasilje. Praktično, centralni krug Točka nasilja nad ženama odgovara na pitanje «zašto» se nasilnik odlučuje na nasilje. Dakle, koren nasilja se ne može pronaći u sferi psihopatologije. Nalazi se u društvenoj konstrukciji neravnopravne raspodele moći između polova.

Strategije/taktike (emocionalno, ekonomsko, seksualno zlostavljanje, manipulisanje decom, pretnje, korišćenje muške privilegije, zastrašivanje, izolacija) odgovaraju na pitanje «kako» - kako nasilnik vrši nasilje. Njima se nasilnik služi da bi postigao za sebe željeni cilj i to je zbir radnji koje mogu biti korišćene pojedinačno ili u kombinaciji pojedinih. U ovom trenutku je važno uočiti da kada se čuje priča zlostavljane žene, nije teško je «provući kroz točak nasilja» i ubrzo prepoznati obrazac nasilja (dve i više korišćenih taktika uspostavlja obrazac nasilja i više se ne može govoriti o nepovezanim incidentima za koje se najčešće Važno je razmotriti analogije sa Točkom moći i kontrole koji važi za adolescent(kinj)e i decu. Kod dece je referentan Sindrom pretučenog deteta (Battered Child Syndrome), ali nije predmet detaljnijeg bavljenja ovog Priručnika. okrivljuje žena, a bez imenovanja sistemskog društvenog problema i isključive odgovornosti izvršioca za nasilje).

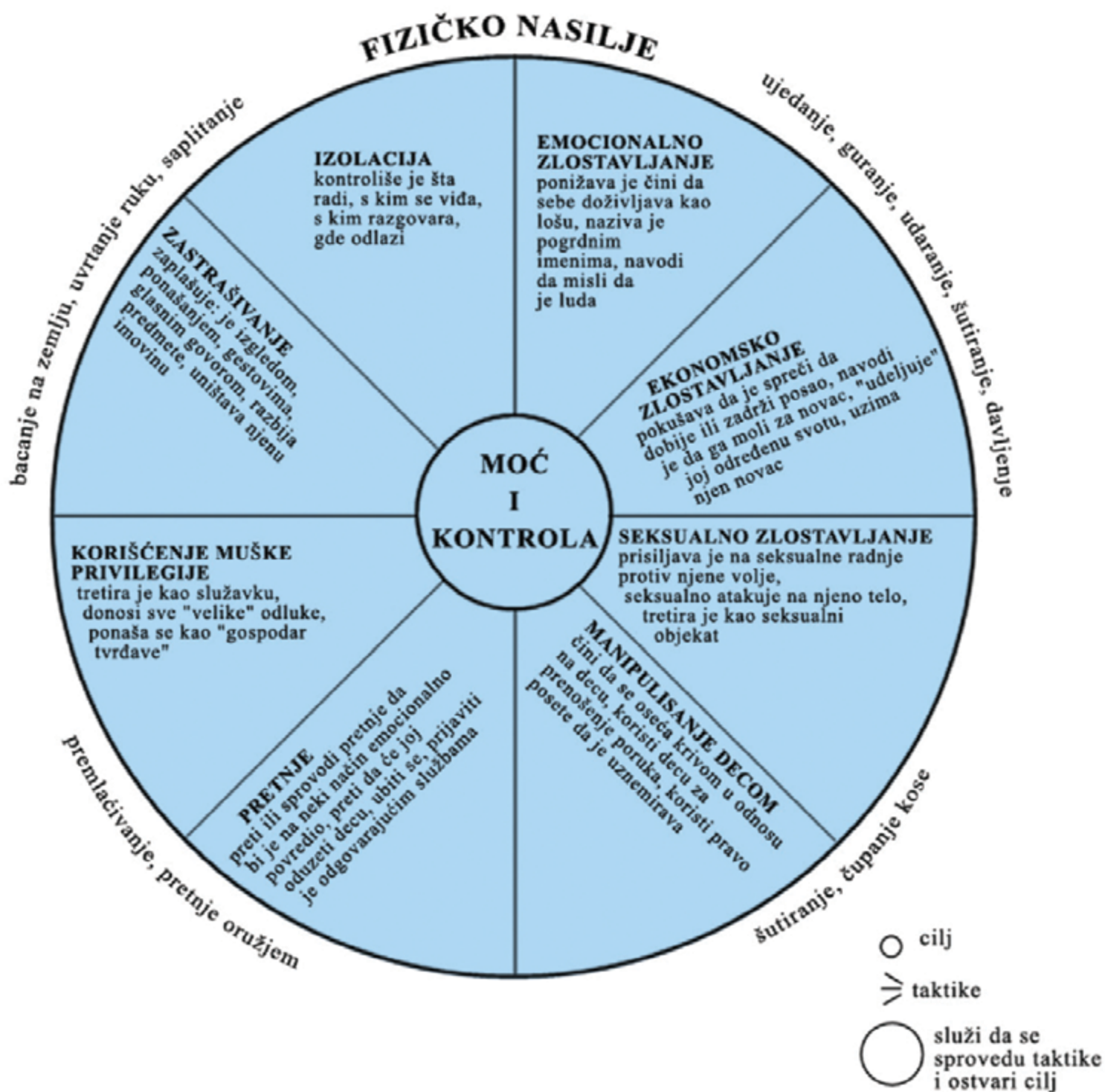
Nije neophodno da izvršilac koristi istovremeno taktike ili da uopšte koristi čitav niz. Izbor, načini primene, intenzitet, učestalost itd. zavise od procene nasilnika šta je u određenom trenutku željeni cilj. Sofisticiranost metoda upravo počiva na tome što nasilnik odlično poznaje svoju žrtve i to zloupotrebljava. Emocionalno zlostavljanje može imati svoje suptilnije radnje od fizičkog zlostavljanja, ali to ne znači da su manje destruktivne po ženu. Puno žena kaže da emocionalni ožiljci znatno duže zarastaju nego slomljene kosti.

Takođe, jedan izvršilac je instalirao kompjuterski program u koji je žena koja je imala potpunu slobodu da raspolaže zajedničkim prihodima na kraju dana morala da unosi sve dnevne troškove koje je on zatim upoređivao sa donešenim računima i stvarnim stanjem novca koji je preostao. U vreme razvoja modernih tehnologija, listanje adresara mobilnog telefona žene od strane izvršioca je česta nasilna radnja koju opravdava svojom ljubomorom i zahteva od žene i njenog okruženja da razumeju kao dokaz ljubavi. U partnerskom odnosu u kojem postoji nasilje nastaje problem i onda kada umesto porodične e-mail adrese, žena odluči da otvori sopstvenu e-mail adresu. Reakcija izvršioca je «šta će tebi lična adresa, ko će tebi da piše a da je ne mogu da vidim?» Ko žena želi da se osamostali time što će imati sopstveni auto i više mogućnosti za slobodno kretanje (a finansijski je ostvarljivo), nije retko čuti izvršioca koji će reći «ne treba ti da se bakčeš oko auta, uvek će se naći neki magarac koji će da te poveže». Ili će, vodeći računa o svom imidžu brižnog supruga voziti na posao i s posla partnerku što će kod okoline izazivati naklonost, pa i zavist, dok će zlostavljana žena reći da na ovaj način ona nema prilike da s posla prošeta s koleginicom i negde popije kafu ili pogleda neki izlog, jer odmah mora da se vrati kući (česti iskazi tokom '90ih u Srbiji kad je gradski prevoz bio otežan zbog nestašica goriva). Praktično, bilo kakvo uspostavljanje autonomije kao jednog od parametara zdravog partnerskog odnosa – nije poželjno.

2 Važno je razmotriti analogije sa Točkom moći i kontrole koji važi za adolescent(kinj)e i decu. Kod dece je referentan Sindrom pretučenog deteta (Battered Child Syndrome).

Nasilje nad ženama

Točak: Moć i kontrola

Često žene kažu da je izvršilac u stanju da danima čuti. "Nekad pomislim 'neka me i jednom udari, samo da mi petnaest dana ne čuti, ne mogu da izdržim'". Kod mizoginične javnosti izjava ovog tipa lako aktivira stereotip o "ženama-mazohistkinjama". Zapravo, emocionalno zlostavljanje, iako i zakonski predviđeno za sankcionisanje, izuzetno retko se vidi kao dovoljan osnov za prijavljivanje nasilja. "Kako su se ti novci našli u tvojoj torbi, ne ide se oko sa toliko novca. Šta se desilo poslednji put, sećas se? Kad sam ti dao, izgubila si ga...". "Za sada si se izvukla, ali to još ima da raspravimo", "Ne mogu da podnesem pomisao da budeš s nekim drugim, samo pomisli da me ostaviš...", "Ako me ostaviš, nemam razloga da postojim", "Ako dođem kući naveče, a tebe nema, uzeću odozgo pušku i upucaću te kao patku", "Prestani da plačeš, nisam te tako mnogo povredio...a da sam hteo, mogao sam...". I kombinacija nasilnih taktika koje se tiču emocionalno zlostavljanja, zastrašivanja i pretnji, na žalost, na zatečenom stepenu svesti o problemu nasilja nad ženama u Srbiji najčešće nisu dovoljni da bi se zlostavljanje prijavilo.

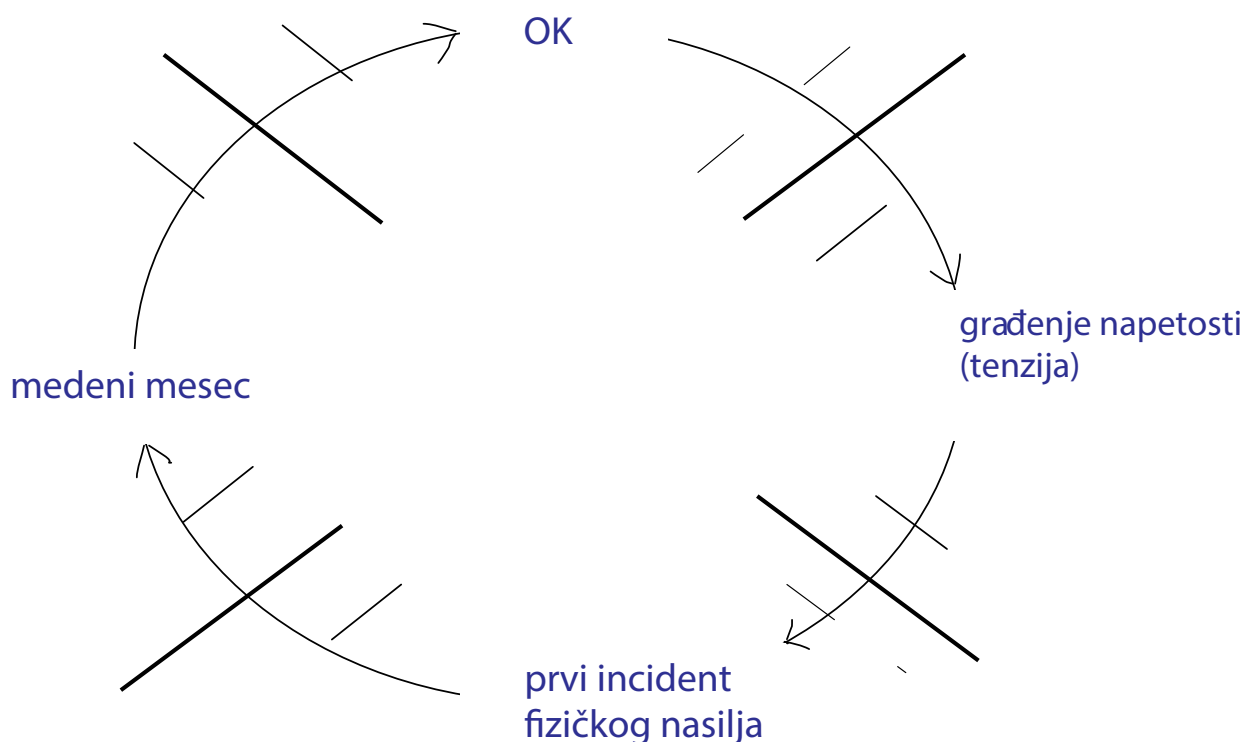
Jedan izvršilac je govorio da «brine o zdravlju žene» tako što joj nije dopuštao da puši. Svakog dana bi po njenom povratku s posla tražio «da dune» najpre njemu, pa jednom detetu, pa drugom. Isti izvršilac je svako veče obavljao ritual čišćenja svog pištolja i metaka koji su pripadali oružju. Kad je čistio metke, brižljivo ih je ređao na stolu govoreći «ovo je jedan za tebe, jedan za starijeg, jedan za mlađeg...». Fizičko nasilje nije potrebno kako biste upravljali životom svojih ukućana, jer druge metode to već omogućuju.

Kombinacija seksualnog i emocionalnog zlostavljanja nam se često čini dalekom, a zapravo je možemo sresti i ne prepoznati. Jedan izvršilac je nakon svađe sa ženom, kako ona kaže, «tražio da legnu» (na šta žena uz intenzivno osećanje stida zastaje i očekuje Vašu reakciju). Sutradan, do ručka za familiju nisu razmenili ni reč kojom bi se konflikt razrešio, već je čitavo jutro svako radio svoje, ona spremala ručak, a on radio oko auta. Događaji od prethodne večeri ga nisu sprečili da je tokom ručka u trenutku kad je žena već n-ti put donosila i odnosila nešto gostima, lupi po zadnjici i kaže «aaa, ova moja, jel' da da je odličan ručak spremila?». Seksistički komentar je naravno naišao na odobravanje, shvaćen kao «pohvala domaćici», a interakcija koju je nametnuo ženi kao potvrda kvaliteta njihovog partnerskog odnosa. Ženi nije ostalo ništa drugo nego da odcuti.

ULOGA FIZIČKOG NASILJA U CELINI OBRASCA - Spoljašnji krug Točka nasilja označava radnje koje pripadaju fizičkom nasilju na koje najčešće odmah i pomislimo kad se kaže «nasilje u porodici». Međutim, izjednačavati nasilje u porodici sa fizičkim nasiljem je suženo shvatanje i kod građanki/a, ali jednako i kod profesionalki/aca i odražava potpuni izostanak razumevanja dinamike nasilja. Fizičkom nasilju, naime, izvršilac pribegava samo kada mu prethodno navedene strategije ne donose željeni cilj ili kada sprovođenje strategija želi da olakša/učvrsti. Dakle, evidentan je redosled kad se javlja fizičko nasilje. Zbog toga, nije neobično da postoji puno partnerskih odnosa u kojima postoji nasilje a da uopšte nema fizičkog nasilja – znači da izvršiocu nije bilo potrebno da upotrebi fizičko nasilje, sve druge taktike su mu obezbedile da potpuno upravlja životom žene. Neverbalna indicija kao što je prst povučen ispod brade znači pretnju ubistvom i snažna je demonstracija moći. Takođe, rizično je gradirati nasilne radnje koje pripadaju fizičkom nasilju, jer odgurkivanjem, šamaranjem, skrivenim povredama nastaje zločin i tu počinje ubistvo. Potrebno je skoncentrisati se na ovakve slučajeve.

KRUG NASILJA U PARTNERSKOM ODNOSU

Komplementaran sa Točkom nasilja nad ženama je šematski prikaz Kruga nasilja u partnerskom odnosu koji u svom prvom obrtu prikazuje četiri koraka u odvijanju nasilja, školski, svaki pod uglom od devedeset stepeni.

Prvi korak ukazuje da i partnerski odnos u kojem postoji nasilje ima period bez nasilja (tzv. «ok»). Drugi korak opisuje građenje tenzije koja se pojavljuje u svakodnevnim situacijama kada nasilni partner zahteva ili uskraćuje različite potrebe ženi i/ili deci («Šta ćeš kod svojih, bila si prošle nedelje», «Drugi put ću na utakmicu sa detetom, sad bih išao sam (ili s prijateljima)», «Nemamo sada novca za te tvoje kupovine (bioskop, pozorište, i sl.), toliko toga nam je preče, vidiš i sama», «Kako nema hleba? Deca pojela zadnje? A znam da sam ostavio dovoljno da se kupi...»). Građenje napetosti može proizvesti prvi incident fizičkog nasilja koji kod žene izaziva šok i nevericu, jer teško je poverovati da osoba koja kaže da te voli, može da te i na ovaj način povredi.

Po incidentu fizičkog nasilja, sledi faza «medenog meseca» koja uključuje izvinjenje i izražavanje žaljenja ženi od strane izvršioca, njegovo obećanje da se to nikada više neće ponoviti, kajanje. Ipak, izvršilac ne preuzima autentično odgovornost za nasilje koje je počinio, jer objašnjava da je do incidenta došlo «uzročno-posledično», tj. da je postojao «razlog» koji je van njega (neka reč ili postupak žene, stres na poslu, alkohol, ljubomora, itd.), te je «morao» tako da postupi. U ovom koraku, tipično je da će izvršilac pribeći ispunjavanju pojedinih potreba žene (ili deteta) koje je u koraku građenja tenzije limitirao ili potpuno uskraćivao, a kako bi je ponovo povratio u svoj sistem kontrole (kupiće detetu već ranije potrebne patike ili izaći u bioskop sa suprugom ili «dozvoliti joj» da poseti svoje roditelje ili započeti terapijski program protiv alkoholizma (i ubrzo odustati kad ženu vrati u krug nasilja)). Za pomagač(ic)e ovo je period kada neće biti poziva u pomoć i zamka je pomisliti da je sve u redu i smatrati eventualnu prethodnu asistenciju uspešnom. Najčešće, sukob se nastavlja, jednostavno (za neko vreme) žena ponovo ne zove. Pripadnici policije su npr. skloni da kažu «Da sam znao ovaj Krug nasilja, shvatio bih šta znači to da sam sinoć išao na intervenciju kod njih u kuću a sutradan ih vidim zagrljene kao golupčice...».

Nakon «medenog meseca» je opet jedno vreme «ok», odnosno «sve u redu» u partnerskom odnosu nakon čega se sukcesivno ponavljaju opisani koraci. Protokom vremena, period svakog koraka se skraćuje, odnosno krug nasilja dobija na ubrzanju. Individualno je, od slučaja do slučaja, ali važno je imati u vidu da korak u kojem postoji fizičko nasilje možda uopšte neće biti zastupljen. Drugo, nakon niza godina godina, kad se oseća potpuno sigurno u svojoj moći, izvršilac se «više neće izvinjavati» za počinjeno nasilje. «Medeni mesec» se gubi. Može se eventualno pojaviti onda kad se izvršilac oseća naročito zaprećenim da će žena izaći iz situacije nasilja, te se dinamika «medenog meseca» ovaj put odigrava tako što se on privremeno primiri u ranijim nasilnim taktikama i razvija nove (npr. žena ostaje u drugom stanju, rađa još jedno dete i on komotno nastavlja sa nasiljem, jer je ona sada još više vezana za njega; i najstrašnije/i u podršci ženi, sklone/i su da u ovom procesu odustanu od žene ne razumevajući da se radi o samo još jednoj od manipulativnih taktika izvršioca koju žena ne prepoznaje, a okruženje lako proglašava «da je sve to njen izbor»).

KADA IZVRŠILAC ZAPOČINJE SA FIZIČKIM NASILJEM?

Žene koje imaju iskustvo zlostavljanja u partnerskom odnosu identifikuju četiri prepoznatljive situacije kada se javlja fizičko nasilje.

Dakle, tzv. «prvi šamar» ili prvo premlaćivanje se događasamo onda kad druge taktike opisane Točkom nasilja nisu urodile plodom za izvršioca, te poznavajući obrazac nasilja znamo da nasilje nikad ne započinje prvim šamarom i da već dugo traje, odnosno «da je već mnogo vode proteklo...». S tim u vezi, nedopustivo je suditi ili minimizirati ukoliko mi lično znamo samo za jedan incident. Naprotiv, saznanjem o jednom incidentu saznajemo da je u pitanju dugotrajan obrazac nasilja iz kojeg žena teško poziva u pomoć.

Kada se pojavljuje fizičko nasilje?

- 1. Po zasnivanju bračne zajednice** - nakon venčanja, npr. U prvoj godini braka; žene najčešće neće odmah u razgovoru sa osobom od podrške uputiti na ovo rano pojavljivanje fizičkog nasilja, već na neki nedavni ili upravo akutni incident zbog kojeg je moguće i rešila da se sad poveri. Uspostavljanjem poverenja, osetiće se sigurnije da obelodani stvarni prvi incident. Izvršioци često neće pribeći fizičkom nasilju pre ozvaničavanja bračne zajednice procenjujući da bi takav incident kod žene eventualno podstakao svesnost da je partner nasilan i da bi mogla da ga napusti (izlazi iz prethodno spomenutog stereotipa da se samo fizičko nasilje prepoznaje kao «pravo nasilje»). Za one osobe muškog pola koje su nasilne, zasnivanje bračne zajednice predstavlja legitimnu dozvolu za vršenje nasilja.
- 2. U trudnoći** – žene će saopštiti da je prvi put premlaćena tako što će npr. reći «kad sam bila u drugom stanju s ovim mlađim...» (ili starijim).

3. **Po rođenju deteta** – «kad se srednja rodila, bio je nervozan, još smo živeli sa njegovima...». Za svaki od tri navedena tipična trenutka (1-3) kad izvršilac započinje s fizičkim nasiljem priželjkujemo da su najbolji životni trenuci. Time je intenzivnija konfuzija i otežano reagovanje za ženu. I trudnoća i rođenje deteta, iako zajednički planirani događaji, iz perspektive izvršioca mogu biti doživljeni rivalizirajuće, kao pretnja i ugrožavanje njegovog prostora (pažnju, ljubav i vreme partnerke koja je do tog časa bila okrenuta samo ka njemu, ubuduće će «morati da deli sa detetom»).
4. **Po ženinom pokušaju uspostavljanja ekonomske samostalnosti** – svako osamostaljivanje žene u smislu povišice plate ili otvaranja sopstvenog biznisa, stručnog usavršavanja, ili - ako nije imala posao – zapošljavanje, itd.

FAZE VIKTIMIZACIJE

Još jedan uvid koji rasvetljava celinu odvijanja nasilja se tiče faza viktimizacije. Uobičajeno se beleže tri faze. Svaka, od slučaja do slučaja, ima svoje individualno kalendarsko trajanje.

U prvoj fazi viktimizacije žena ne prepoznaje da je ponašanje partnera nasilno. Rodne uloge nameću stalno preispitivanje lične odgovornosti za ženu, dok se za izvršioca pretpostavlja da je «sigurno u pravu». Time, žena u toku građenja tenzije pokušava maksimalno da «ispravi» sve što joj izvršilac zamera (čime preuzima odgovornost za nasilje koja joj ne pripada), nastoji da ispuni očekivanu društvenu ulogu supruge i majke koja u svoju osnovu postavlja poslušnost. Povinuje se stereotipu koji unosi izvršilac «da nije to učinila, onda ne bi došlo do...». U ovoj fazi, zlostavljana žena se najčešće neće obraćati za pomoć, jer još uvek ne imenuje da postoji problem i teškoće pokušava samostalno da reši korigovanjem svog ponašanja. Normalno je da ne želite o sebi da mislite kao o žrtvi nasilja i «trenutak» prepoznavanja nasilja se odlaže i zamenjuje poricanjem i minimiziranjem kao dragocnim mehanizmima preživljavanja³.

Drugu fazu viktimizacije karakteriše to što žena prepoznaje obrazac nasilja. Zlostavljana žena uočava da problem postoji i da se neće sam po sebi rešiti, te se odlučuje da potraži pomoć. Najčešće, poveriće se najpre osobama od poverenja iz privatnog okruženja kao što su drugarica, prijateljica, sestra, majka... Zavisno od njihove reakcije, osetiće se podržano ili ne. Na žalost, uobičajeno je poricanje problema i njegove ozbiljnosti (jednako kao ono kroz koje je i sama prolazila u prvoj fazi viktimizacije) kroz aktiviranje rodnih mitova u porukama kao što su «On to sigurno nije tako mislio», «mesto je ženi kraj muža», «šta hoćeš, dobro zarađuje i brine o tebi i deci, što si besna...», «i ja sam trpela, tako i ti», «ne mogu ja tu da se mešam», itd. Sledeća instanca kojoj će se žena obratiti jesu resorne ustanove odgovorne za suzbijanje nasilja u porodici i odgovor se najčešće ponavlja. Da li će žena uspeti da izađe iz situacije nasilja, zavisi direktno od toga da li joj verujemo kad nam saopštava da je zlostavljana ili to relativizujemo ili je okrivljujemo pomeranjem odgovornosti na nju (npr. za partnerski izbor ili nerazumevanjem «što već nije otišla od njega»). Druga faza viktimizacije daje šansu za prekid situacije nasilja, jer žena aktivno traži pomoć. Ovo je period u kojem takođe pokušava da se fizički odvoji od izvršioca i pronađe sebi (i detetu ako ga ima) bezbedno mesto daleko od njega. Opet, hoće li u tome uspeti, zavisi od okruženja. Ukoliko se zatekla u trećoj fazi viktimizacije, znači da smo, bilo u privatnoj ili profesionalnoj ulozi, odgovorne/i što je nismo adekvatno podržale/i. To ukazuje da je naše postupanje direktno pomoglo izvršiocu da nastavi sa nasiljem.

U trećoj fazi viktimizacije, žena je iscrpljena nasiljem koje traje već u dugom roku (višegodišnje nasilje, često iznad deset godina trpljenja). U ovoj fazi je zatičemo obeshrabrenu izostankom podrške i od privatnog okruženja i od profesionalaca i vrlo joj je teško da odgovori ma čim drugim osim «sindromom prilagođavanja» situaciji koja poništava sve njene granice i celokupan integritet. U stvarnosti, zapravo se u drugoj fazi viktimizacije suočila s tim da joj niko ne veruje kad saopštava strah od izvršioca koji ključno utiče na njeno zadržavanje u situaciji nasilja. Uviđajući da trenutno nema izlaza, ne preostaje joj drugo već nastoji da racionalizuje okolnosti u smislu «da će sačekati da izvede decu na put, da sad nije realno jer nema ekonomskih mogućnosti...».

U trećoj fazi viktimizacije je usamljena, izolovana, «1 na 1» sa izvršiocem koji likuje da «eto, niko ti nije pomogao,

jesam li ti rekao... ostao sam ti samo ja». Često, primećuje se nijansiranje taktika koje izvršilac «prilagođava» fazi. Npr. dok je u prvoj fazi viktimizacije emocionalno zlostavljao tako što je atakovao na njen izgled «afirmišući» njenu

3 Pogledati Točak moći i kontrole u periodu zabavljanja koji se pokazao i kao efektivan za upotrebu tokom izvođenja programa prevencije nasilja za adolescent(kinj)e.

privlačnost («za koga si se tako sredila i doterala», «video sam da si ga gledala, i još si jedno dugme otkopčala kad smo stigli kod njih...»), sada, u trećoj fazi, ponovo atakuje na njen izgled, ali isključivo kako bi podrio i poslednji atom njenog samopoštovanja («pogledaj se na šta ličiš, stalno ti je masna kosa, ko bi s tobom... niko...još te samo ja trpim»). Uprkos dugotrajnoj patnji, i u ovoj fazi je moguće izaći iz situacije nasilja. Dobijanje podrške od osoba koje su za ženu važne je ključan faktor. Takođe, «okidač» može biti neko sledeće ugrožavanje njenih granica (npr. izvršilac je nasilan prema detetu ili počinje da koristi silovanje u braku kao taktiku moći i kontrole). Silovanje u braku je perfidna taktika koja naročito izoluje. Žena misli da je sigurno jedina na svetu kojoj se seksualno nasilje u braku dešava. Ne zna ni koje bi reči pronašla da ispriča ovo iskustvo niti misli da ima pravo da se požali (seksualne aktivnosti pripadaju «bračnim dužnostima»). Jedan izvršilac je navršio staž dug četrdeset godina zlostavljanja partnerke, ona se nadala da će prestati «kad decu izvedu na put», pa kad ode u penziju, «čak je pre par godina prestao i da pije», a onda je kad su oboje bili u šezdesetim započeo da je seksualno zlostavlja više puta nedeljno uz gledanje pornografskih sadržaja na jednom od tv kanala u Srbiji. U toku godinu i po dana, zlostavljanje je trajalo satima (praktično seksualne torture). Između ostalog je i flomasterima ucrtavao polja na njenom telu i od jednog do drugog različitim nasilnim seksualnim radnjama postizao svoje zadovoljenje (žena imala potrebu da «telo kao dokaz» pokaže pomagačici, plašeći se da joj neće verovati, što u radu ženske NVO nije neophodno niti je u opisu posla ovaj način sticanja uvida). Za ovu ženu, «prag» bola je bilo seksualno zlostavljanje nakon kojeg je uspela da napusti izvršioca. Nekada okidač predstavlja prepunjenost bolom koja završava time što će žrtva nasilja ubiti izvršioca i time izaći iz situacije nasilja.

EFEKTI/POSLEDICE NASILJA KOJE ŽENA PREŽIVLJAVA U PARTNERSKOM ODNOSU:

1. Fizičke i psihičke smetnje
2. Problemi na poslu
3. Gubitak porodice i prijatelja

ZAŠTO ŽENA OSTAJE, KADA ODLAZI (ili PRESUDNO JE DA OSTANEMO UZ ŽENU MA ŠTA MISLIMO O SITUACIJI U KOJOJ JE ZATIČEMO)

Često se od žene čuje da je ostala sa izvršiocom «zbog dece». *Istina je da je ostala zato što se plaši izvršioca.* Zna da ćemo sebi dati za pravo da procenjujemo stepen njene egzistencijalne ugroženosti, te će nam umesto toga ponuditi društveno poželjan odgovor iz rodne uloge nametnute ženi. Čak i kad je izložena nasilju, okruženje «ne prašta» ukoliko bi sebe spasila i otišla iz nasilnog partnerskog odnosa a da deca ostanu sa izvršiocom.

Za osobe koje mogu biti mreža podrške za ženu, najteži je zadatak razumeti sledeće faktore i istrajati uz ženu «po svaku cenu»:

1. **Nada za promenom** – ili «Ona ga i dalje voli». Često se radi o presudnom faktoru za izlazak žene iz situacije nasilja. Kao i kod svih nas koje/i smo imale/i svoju voljenu osobu (i u slučaju kad ne postoji nasilje), vrlo je teško završiti psihološku vezu iako je jasno da partnerski odnos nije više kvalitetan ili se pak definitivno završio. Korak «medenog meseca» kada izvršilac pribegava sitnim milostima u Krugu nasilja dodatno potpiruje nadu za promenom kod žene. Teško je razumeti da povremeno ona zapravo odlučuje da oстане s njim, misleći da će se on promeniti. Od presudne je važnosti ne suditi ljubavnim osećanjima zlostavljane žene koja i dalje gaji prema izvršiocu. To nije posao pomagač(ic)a.
2. **Izolacija** – Izvršilac izoluje ženu, a ona se često usled osećanja stida i sama povlači od svoje okoline.
3. **Društveno poricanje** – Radi se o strahu žene da joj niko neće verovati, jer se radi o krivičnom delu «iza zatvorenih vrata, bez svedoka» i u to je u kontinuitetu uverava i izvršilac. «Niko ti neće pomoći», kaže. Na žalost, nije retko da kod prijavljivanja nasilja u porodici lekari prepisuju sredstva za umirenje, a terapeuti savetuju bolju komunikaciju sa izvršiocom. U svakom resoru postoje pojedinke/ci koji u svojim profesionalnim ulogama poriču da je žena izložena nasilju.
4. **Barijere** – To su pretnje da će joj oduzeti decu, da joj neće isplaćivati alimentaciju, da će je uznemiravati na radnom mestu (što i čini), preti da će okrenuti decu ili nekog od članova porodice protiv nje, itd. Žena biva prinuđena da odsustvuje s posla zbog povreda, bolovanja, suđenja (ili da da

otkaz ako npr. ima nestabilni posao «kod privatnika») što sve ima za posledicu njeno siromašenje.

5. **Verovanje u terapijske programe za nasilnike** – U Srbiji ovakvi programi su budućnost. Do sada je uključivanje izvršioca u programe odvikavanja od psihoaktivnih supstanci predstavljalo deo manipulacije kako bi žena ostala pod njegovom kontrolom, šta više bila obavezna da uzme učešće kao saradnica u njegovom programu odvikavanja. Time su institucionalizovani tabu, mitovi, stereotipi i loša praksa o problemu nasilja. Pogrešne dugogodišnje smernice su pružane od strane institucija koje nisu razumevale da alkohol ili droga nisu uzrok nasilja. Nasilje neće prestati i po eventualnom izlečenju od bolesti zavisnosti. Žena-žrtva nasilja ovo ne može znati i predaje se s poverenjem profesionalnom autoritetu institucijama misleći da će se nasilje zaustaviti. Iako i u terapijskim programima za izvršioca u svetu prognoza da će izvršilac prestati sa nasiljem nije ohrabrujuća, postoji šansa da nasilje prestane ukoliko se kao uzrok nasilja prepozna izvršiočeva potreba za demonstracijom moći i kontrole kojom se zloupotrebljava neravnopravna raspodela moći između polova i ustanovi da je ovo polazište za rad sa izvršiocem. Polazište već odražava stav o nasilju pomagač(ic)a i postavlja granice izvršiocu «šta dalje sme ili ne sme» u eventualnom tretmanu (sastavlja se ugovor koji postavlja pravila ispod kojih pomagač(ic)a ne ide).
6. **Opasnosti koje označava odlazak** – Realan je rizik od smrtnog ishoda za ženu ukoliko pokuša da ode. Preti da će ubiti nju ili nekog od članova (njene) porodice. Žena (i dete) se ne oseća bezbedno posle odlaska.
7. **Ekonomska samostalnost** – Ukoliko je ovaj faktor ispunjen, najčešće pravna pomoć i priključenje npr. Grupama samopomoći za pretučene žene ili primanje psihološke asistencije kroz individualne susrete – vode izlasku iz situacije nasilja.
8. **Odlazak je proces** – Svako ko kaže «Meni da se jednom nešto tako dogodi, odmah bih se spakovala/o i otišla/ o» - ne razume ništa o dinamici nasilja. Različite strane studije pokazuju da su žene koje su izašle iz situacije nasilja pokušavale u proseku od sedam do jedanaest puta da napuste izvršioca i pobegnu od njega. Npr. jednom su se sklonile kod roditelja koji su reagovali u smislu «daj čoveku još jednu šansu» ili «deci je potreban otac». Zatim su se sklonile kod prijateljice koja joj od početka veruje i podržava je, a kad kod nje provede nekoliko dana, prijateljica kaže «i dalje sam sasvim uz tebe, ali znaš... mali je stan, moj muž ništa ne kaže... ali znaš...» Jedan od odlazaka može biti u sklonište za žene i decu žrtve nasilja ili će, ako joj to prihvataju, zaštitu će potražiti iznajmljivanjem stana i u njemu npr. ostati nekoliko meseci dok je on ponovo ne privoli da se vrati. Bitno je uočiti da u svom procesu žena najpre pokušava da pronađe način iz spoljnog sveta da izvršilac prestane sa nasiljem, pa ako to ne uspeva, ona troši vreme i na prikupljanje informacija o svojim pravima, nastoji da se na različite načine stručno usavrši i pripremi za odlazak. Za pomagač(ic) e je najvažnije samoj ženi reći da je normalno da odlazi više puta i vraća se i da je svaki sledeći put kad ode bliža definitivnom odvajanju od njega. I da se svaki njen odlazak «važi».

PROCENA RIZIKA DA LI ĆE IZVRŠILAC UBITI ŽENU

Važno je ispitati bezbednost žrtve, zato što je to odličan pokazatelj stepena opasnosti u koje se konkretna žena nalazi. Ne možemo uvek sa preciznošću utvrditi ko će biti žrtva ubistva, ali znamo neke faktore koji na to utiču. Žena koja pokuša napustiti izvršioca u mnogo većoj je opasnosti da bude ubijena. Verovatnoća da će izvršilac ubiti partnerku prema kojoj je nasilan je veća u prisustvu sledećih faktora i važno je proceniti i njihov intenzitet:

1. **Pretnje izvršioca da će ubiti ženu ili sebe**
2. **Fantazije izvršioca vezane za ubistvo i samoubistvo**
3. **Oružje**
4. **Gleda na partnerku kao «svojinu» i u skladu s tim se ponaša** -«pre ću te ubiti ili ću umreti nego što ću ti dati razvod», «pripadaš meni i nikad te niko drugi neće imati», itd.
5. **Fokusiranost na partnerku** - «nemoj da ti padne na pamet da isključuješ mobilni, hoću da mogu da te u svakom trenutku nađem ako mi nešto treba».
6. **Nasilje nakon razvoda/rastanka**
7. **Depresija izvršioca** - utvrđeni su simptomi depresije kod izvršilaca u periodu pre nego što su

izvršili krivično delo ubistva.

8. **Pristup ženi i/ili detetu** - neophodno pružiti ličnu bezbednost i ženi i detetu kroz razvijanje bezbednosnog plana; ako se npr. onemogućí pristup detetu, izvršilac neće moći da manipulíše detetom kako bi se približio ženi; jedino precizno i trajno rešenje u odnosu na koren problema je sprovođenje mera i regulative Krivičnog i Porodičnog zakona Srbije čime se direktno sankcioniše izvršilac, dok samo privremeno bezbednosno rešenje mogu biti skloništa za žene i decu žrtve nasilja ili tzv. bridge housing programi kod nas poznati kao «kuće na pola puta» koji služe za postepeno ekonomsko osnaživanje žene i potpunu reintegraciju u zajednicu po preživljenom nasilju.

ŽENE KOJE UBIJAJU SVOJE NASILNE PARTNERE

Sama pomisao da žena ubije muškarca nosi sa sobom ozbiljnije društvene posledice nego kad je obrnut slučaj. U Srbiji, još uvek je Sindrom pretučenih žena nedovoljno uvažen tokom krivičnog postupka jer manjka obučenost profesionalaca, a preplavljaju mizoginični stavovi. Ukoliko se i prepozna element samoodbrane, ženama-žrtvama nasilja neretko bivaju dosuđene znatno više kazne nego u poređenju sa nasilnikom koji ubije partnerku ili serijskim silovateljem.

Žene ubijaju svoje partnere najpre u toku konfrontacije, (često je finalni podsticaj kad izvršilac povredi dete), ali i «u smiraj dana» kad se puna bola i patnje naveče, nekada mehanički pospremajući posle zajedničke večere i proteklog naoko mirnog dana, odlučuje da izvršioca npr. ubije na spavanju. Zanimljivo je da se u nekim kulturama, beleži da žene-žrtve nasilja izvršavaju suicid kad prvi put ostaju u drugom stanju. Takođe, kad su izložene nasilju, odlukom da pribegnu ubistvu dece i suicidu zapravo pokazuju ljubav i brigu prema deci. Ovo su razlozi da će policija ovih zemalja u slučaju suicida žena posebno ispitivati pozadinu slučaja⁴.

U KPZ u Požarevcu, jedinom ženskom zatvoru u Srbiji, kao i Centralnom zatvoru u Beogradu, iskustvo je da žene vrše različita krivična dela (ne samo ubistvo) kojima pribegavaju zbog preživljenog nasilja u porodici. Profesionalno osoblje ovih ustanova ukazuje je to jako važno uočiti u razumevanju tragova/ efekata zlostavljanja u partnerskom odnosu, umesto centriranja isključivo na žene-ubice svojih nasilnih partnera.

4 U Srbiji još nisu dostupni reprezentativni podaci o tome koliko puta zlostavljane žene pokušavaju da napuste izvršioca dok u tome definitivno ne uspeju. Njihovo prikupljanje bi bilo najjednostavnije u okviru skloništa za žene i decu žrtve nasilja.

IZLOŽENI STE NASILJU U PARTNERSKOM ODNOSU I TRAŽITE ZAŠTITU OD LEKARA, SOCIJALNOG RADNIKA, POLICAJCA, TUŽIOCA I SUDIJE?

INFORMIŠITE SE OVDE!

Autorka: Dr Ljiljana Bogavac. Izdavač: Centar za promociju zdravlja žena (2011, 2013).

Najčešći vid nasilja nad ženama je nasilje od strane partnera. Bračnog ili vanbračnog, pred zakonom su isti.

Nasilje nad ženama je svaki čin koji ugrožava život žene, njeno telo, psihološki integritet i slobodu uz pretnju i/ili upotrebu sile od strane muškarca u cilju kontrole.

To je i dubok zdravstveni problem koji iscrpljuje psihičke i fizičke potencijale žene.

Zdravstvene posledice nasilja su značajne i nanose štetu samoj ženi i celokupnoj okolini u kojoj živi i radi i remeti normalno odvijanje života.

Podaci CENTRA ZA PROMOCIJU ZDRAVLJA ŽENA pokazuju:

- 20% žena koje su izložene nasilju imaju problema u obavljanju svakodnevnih aktivnosti
- 39%-43% pokazuje srednje jake ili jako izražene simptome depresije.
- 22.7% koje su izložene nasilju, imaju problema s pamćenjem.
- 23% koje trpe fizičko nasilje pomislilo je na samoubistvo.
- 22.8% koje trpe fizičko nasilje pokušalo je samoubistvo.
- 43.5% žena koja je izložena seksualno nasilje pomislilo je na samoubistvo.
- 43.5% koje su preživele seksualno nasilje, pokušalo je samoubistvo.

U VAŠ ŽIVOT SU ZAKORAČILE PSIHIČKE POSLEDICE NASILJA?

- Napetost
- Nemir
- Strah
- Osećanje sramote
- Osećanje krivice
- Samozanemarivanje
- Problemi u obavljanju svakodnevnih aktivnosti
- Problemi sa spavanjem (npr. nesanica)
- Depresivnost
- Napadi panike
- Misli o samoubistvu
- Pokušaj samoubistva
- Zloupotreba alkohola i droge

PREPOZNAJETE LI OVE SMETNJE?

- Hronični bolovi
- Umor
- Osipi na koži /alergije
- Stomačne tegobe
- Bolovi u mišićima
- Česte glavobolje i migrene
- Problemi sa disanjem/gušenja, astmatični napadi i slično

- Ginekološki problemi
- Prerani porođaj ili rađanje deteta sa niskom težinom na rođenju
-

I JOŠ....

Imate povišeni krvni pritisak? Čir na želucu ili dvanestopalačnom crevu?

Rečeno Vam je da ste pod rizikom od srčanih oboljenja?

Zapažate pogoršanje već postojećih oboljenja/zdravstvenog stanja?

SUOČILI STE SE SA POSLEDICAMA FIZIČKOG ZLOSTAVLJANJA?

- Modrice
- Ogrebotine
- Opekotine
- Posekotine
- Prelomi ...

NAJVAŽNIJE JE DA VERUJETE SOPSTVENOM UVIDU!

Važno je da imate uvid u svoje zdravstveno stanje. Vi najbolje znate vezu između preživljavanja nasilja i svog zdravlja, odnosno narušavanja zdravlja. Narušenost nastaje kao posledica emocionalnog, fizičkog i/ili seksualnog nasilja.

VAŽNO JE DA:

- Sami pratite kad su problemi počeli, kada se pojavljuju, kada su izraženiji, a kada se smire
- Bez stida saopštite svom lekaru/lekarki da prepoznajete jasnu vezu između zdravstvenih problema i nasilja. Obavezno ispričajte kako je bilo Vaše zdravstveno stanje dok nasilje nije počelo.

Redovno pratite svoje stanje i redovno o tome obavestavajte lekarke/ lekara.

NE SKRIVAJTE KO JE NASILAN PREMA VAMA. Ni sramota ni odgovornost nisu Vaši – za nasilje je uvek i samo odgovoran onaj ko ga vrši.

Od lekarke/lekara zatražite da tačno navede šta ste rekli u svom opisu stanja i situacije, koga ste naveli da Vas je povredio, da opiše povrede, da zajedno sa Vama proceni Vašu životnu ugroženost i da Vas uputi na institucije čiji je zadatak da Vam pomognu.

Zatražite da Vaš lekar/ka popuni Obrazac za evidentiranje i dokumentovanje nasilja!

Ako ste izloženi nasilju i dobijete uput za neuropsihijatra, važno je da znate da razni analgetici, antidepresivi, sredstva za umirenje neće ukloniti uzrok Vašeg stanja. **UZROK SE ZOVE NASILJE, A LEKOVI NEĆE ZAUSTAVITI OSOBU KOJA JE NASILNA PREMA VAMA.**

Lekovi će svakako učiniti da lakše podnesete i preživite nasilje, međutim, veoma često postanu „oruđe“ u rukama nasilnika da Vas diskredituje kad odlučite da prijavite nasilje ili pokrenete postupak za razvod, kad zapreti, da Vas zaplaši, da će Vam oduzeti decu.

**VI IMATE PRAVO DA VIDITE
ONO ŠTO JE LEKAR/KA ZAPISAO O VAMA.**

Obavezno recite ako su i deca izložena nasilju, kao i ako su „samo prisutni“ dok se nasilje dešava.

Dajte svoju saglasnost i zatražite od svog lekara/lekarke da prijavi nasilje istim službama kojima ćete se i Vi obratiti.

NASILJE JE KRIVIČNO DELO i različite institucije su obavezne da Vas zaštite.

VAŠ LEKAR/KA JE U ZAKONSKOJ OBAVEZI DA SE POJAVI NA SUDU I POSVEDOČI O VAŠEM ZDRAVSTVENOM STANJU I PRUŽI SVE INFORMACIJE KOJE IMA O SITUACIJI NASILJA U KOJOJ SE NALAZITE. TIME JE LEKAR/KA VAŠA OGROMNA POMOĆ.

DA STE IZLOŽENI NASILJU, PRIJAVITE ISTOVREMENO:

- Lekar / lekarki
 - Centru za socijalni rad
 - Policiji
 - Tužilaštvu
1. Centru za socijalni rad, policiji i tužilaštvu na opštini kojoj pripadate, prijavu podnosite uvek u pisanom obliku. To znači da presavijete tabak papira i napišete sve što znate i čega se sećate kao ugrožavanja Vašeg dostojanstva od strane partnera. Jedan isti dopis / prijavu iskopirajte i svakoj navedenoj službi pošaljite po jedan.
 2. Uz to, priložite svu dopunsku dokumentaciju koju imate od ranije (ako postoji) i to će službama kojima se obraćate potkrepiti verodostojnost Vaše prijave.
 3. Uvek imajte jedan primerak svog dopisa / prijave i za sebe i uvek tražite potvrdu da je prijava primljena.
 4. Na svakoj prijavi napišite kome ste je sve uputili. Dakle, na kraju dopisa, recite: „Dostavlja se ... (i navedite kojim još službama)“. Time ćete postići da vrlo brzo jako puno ljudi koji mogu da pomognu sazna da ste u opasnosti. Takođe, postićete da službe jedna drugu provere šta su tačno preduzeli povodom Vaše prijave.

ŠTA SLEDI POSLE PRIJAVE?

1. Posle prijavi policiji, sledi **postupak u kome ćete u policijskoj stanici Vaše opštine**, inspektoru koji radi na slučajevima nasilja u porodici, ispričati što detaljnije od kada ste izloženi nasilju i navesti što jasnije i tačnije na koji način Vas partner zlostavlja.

Fizički je nasilan? Kako, gde i koliko često se zlostavljanje događa?

Psihički? Kako se ponaša prema Vama? Uvrede, ucene, ponižavanja, pretnje?

Seksualno? Da li morate da imate seksualne odnose kada ne želite? Da li imate povrede u predelu genitalija?

Veoma je važno priložiti lekarski nalaz, najbolje i najefikasnije, popunjen Obrazac za evidentiranje i dokumentovanje nasilja uz ostalu dokumentaciju prijave.

2. Posle postupka pronalaženja i prikupljanja dokaza, policija ih prosleđuje sudu i čeka Vas saslušanje kod istražnog sudije. Tu ćete još jednom odgovarati sa još više preciznosti i detalja na pitanja vezana za nasilje kojem ste izloženi.

NE POSUSTAJTE, NIJE LAKO! OVO JE JAKO VAŽAN KORAK!

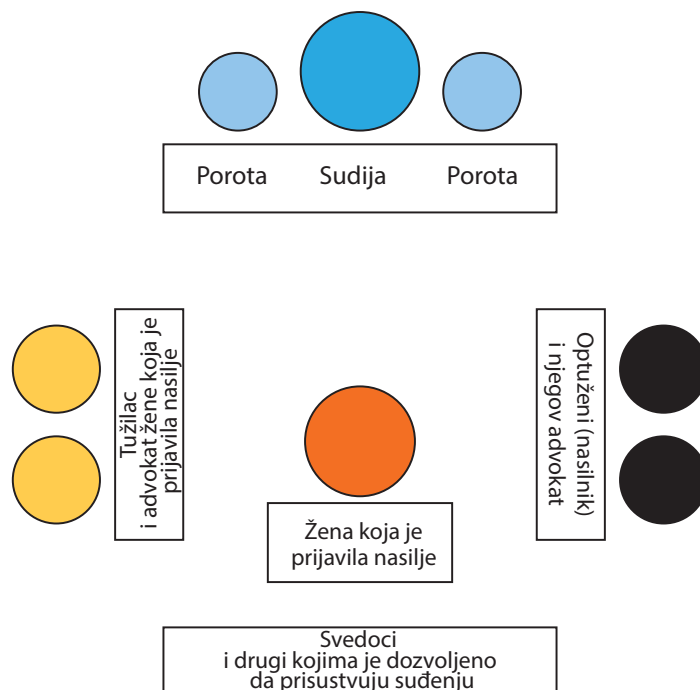
Istražni sudija ima mogućnost da poziva i svedoke koji mogu da govore i obaveste sud o svojim saznanjima da ste izloženi nasilju.

Po završenom istražnom postupku, „Vaš predmet“ stiže kod tužioca i on odlučuje da li će krivični postupak za nasilje u porodici biti započet ili ne.

3. *Tužilac* zastupa Vaš slučaj u ime države, zato što se krivično delo Nasilje u porodici goni po službenoj dužnosti. Zakon kaže da je država zainteresovana i odgovorna da suzbije u društvu ovaj problem, te ga ona pokreće i službeno procesuirala, a ne Vi po privatnoj tužbi.

NAŠLI STE SE NA SUDU

Glavni pretres je momenat kada se pojavljujete na sudu, ispred sudije, porote, advokata optuženog i samog nasilnika.

Ulazak u sudnicu nije lak i jednostavan korak. Veoma često ulazite u potpuno nepoznat prostor. Možda nikada do sada niste imali bilo kakav posao u sudu.

A sa sobom nosite težak teret koji tu treba da „otvorite i raspakujete“.

Važno je znati sledeće: Kada uđete, ispred Vas će sedeti sudija i porota. Levo od Vas su tužilac i Vaš advokat (ako imate svog po izboru ili Vam ga sud dodeljuje po službenoj dužnosti). Desno od Vas sedi advokat optuženog i sam optuženi.

U sudnici ćete još jednom ispričati sve što ste već rekli policiji i istražnom sudiji. Pitanja će Vam postavljati sudija, advokat optuženog, sam optuženi, a po potrebi za nekim dodacima i razjašnjenjima, i Vaš advokat i tužilac.

U SVOJIM ODGOVORIMA, OBRAĆAJTE SE SAMO SUDIJI!

Ako osećate da je za Vas ova situacija previše uznemirujuća, ako Vam nešto konkretno smeta, ako Vam je nešto potrebno, recite to odmah direktno sudiji. **Imate pravo da od sudije na licu mesta tražite zaštitu i pomoć.**

**NE POSUSTAJTE!
OVO JE LAKŠE NEGO SVAKI NOVI DAN TRPLJENJA NASILJA!**

Čućete provocirajuća pitanja od strane advokata optuženog ili od samog optuženog. Ona će se najčešće odnositi na to koje lekove pijete, kao „oruđe“ protiv Vašeg psihičkog stanja. Setite se da ih pijete da bi mogli da preživite dan, da ih pijete od kada ste izloženi nasilju. **I taj odgovor dajte sudiji.**

Držite se samo svoje priče i iskustva preživljenog nasilja. Ako nečega ne možete da se setite, nemojte da Vas to uplaši. Recite da se ne sećate.

Ako na neko pitanje ne znate šta da odgovorite, zamolite da Vam bude pojašnjeno. Ako nemate odgovor ni tada, recite da ne znate.

Ako neke informacije nemate, to otvoreno kažite.

Ako imate iskustvo, od kad ste prijavili, da ste zastrašivani od strane nasilnika da Vas obeshrabri da odustanete od svog iskaza, odmah obavestite sudiju o tome.

Ako Vam je u nekim momentima teško, slobodno zastanite. Ne suzdržavajte se, ne skrivajte osećanja i recite da Vam je teško.

Ako Vam je bilo šta potrebno, npr. da sednete, da zastanete, popijete čašu vode – recite to direktno sudiji.

Ako Vas nasilnik na licu mesta, u sudnici (ili je to činio na hodniku ili u holu pre ulaska u sudnicu) zastrašuje, vređa, posmatra tako da Vas to uznemiruje – **obratite pažnju sudiji da Vas zaštiti i pomogne Vam.**

AKO VERUJETE U SEBE, I DRUGI ĆE VAM VEROVATI. Neće se ostvariti nasilnikove pretnje „da Vam niko neće poverovati“.

IZABERITE JEDNU OSOBU OD POVERENJA IZ SVOJE OKOLINE DA POĐE S VAMA I BUDE UZ VAS STALNO I U POLICIJI I NA SUDU. Ako niste sigurni ko bi to bio, uvek možete pozvati profesionalnog pomagača s kojim ste u kontaktu, zaposlenog u državnoj ustanovi ili NVO.

KAD IZAĐETE IZ SITUACIJE NASILJA, znači da ćete vremenom povratiti stabilnost zdravlja i znatno smanjiti narušenost, jer ne zaboravite: kada nestane uzrok bolesti, a uzrok nastanka ili pogoršanja različitih oboljenja je nasilje, posledice se umanjuju ili nestaju.

UČINITE SVE ŠTO JE U VAŠOJ MOĆI I KORISTITE SVE ŠTO VAM ZAKONOM PRIPADA – VI I VAŠ LEKAR BUDITE SAVEZNICI U TOME, U OVOM POSTUPKU NA PUTU PREKIDANJA NASILJA.

TREĆE POGLAVLJE

PRAKTIČNO IZVOĐENJE PROGRAMA „ZDRAVI IZBORI ZA DECU“ ZA OSNOVNE ŠKOLE

OPŠTE SMERNICE

Vaša škola je odabrala Program koji ima 11 nastavnih jedinica u osnovnoj školi i 7 nastavnih jedinica u srednjoj školi. Zove se «Bez nasilja – Zdravi izbori za decu».

Opšte smernice definišu: Pravila rada, Ime grupe, Totem, Zaštitni glasić grupe, Drago sanduče, Fasciklu za radni materijal, Temu i njene aktivnosti, Naše iskustvo i Naučene lekcije i Grupu podrške. Primetićete i u ovom poglavlju, ali u značajnoj meri i tokom celog Priručnika, da su **instrukcije / predlozi obraćanja učenicama i učenicima dati direktno, jezikom kojim biste se doslovno mogli obratiti onako kako biste to učinili u učionici**. Poučene svojim trenerskim iskustvom i znanjem da je u ovoj oblasti pristup ključan, odlučile smo se - već od naredne rečenice - za ovaj vid pomoći nastavniku/ci u preciznom formulisanju teme ili zadatka, a u cilju srećnog stizanja do cilja nastavnih jedinica i cilja Programa u celini.

Predstavite Program učenicama i učenicima

Svake nedelje u toku jednog časa ili dva časa, razgovaraćemo o onome što se dešava u porodicama: dobrim stvarima, lošim stvarima, situacijama neposredne opasnosti, načinima izlaženja na kraj sa konfliktima i kako možemo napraviti zdrave izbore da rešimo probleme. Izvodićemo igranje uloga, pisaćemo eseje, diskutovaćemo, gledaćemo video snimke i napravićemo jedan ili dva projekta. Dok učimo da pravimo zdrave izbore, takođe ćemo se i zabavljati. Zato što ćemo razgovarati o stvarima o kojima možemo da imamo različita mišljenja, većina naših pitanja neće imati samo jedan tačan odgovor (kao na času matematike).

Da bi bilo **bezbedno** da razgovaramo o našim različitim odgovorima, koristićemo sledeća

PRAVILA RADA

1. **ZONA BEZ NASILJA** - Prostor ili učionica u kojoj radimo je mesto u kome nije dozvoljeno nasilje. Svi se osećamo sigurno jedni s drugima, nema vređanja, udaranja, čupanja, šutiranja, snimanja mobilnim telefonom i drugih nasilnih radnji. I zvaćemo taj prostor **Zona bez nasilja**.
2. Svako može da podeli neko svoje razmišljanje, osećanje, iskustvo sa grupom ako to želi. U redu je reći «dalje». (Ali, «dalje» nije odgovor za sve.)
3. Ako izaberete da podelite nešto, budite iskreni.
4. Kad jedna osoba govori, ostali slušaju. Molim, podignite ruku ako želite nešto da kažete. Ne upadamo u reč jedni drugima.
5. Nema tačnih ili netačnih odgovora.
6. Omalovažavanje ili ismejavanje drugih nije dozvoljeno.
7. Nema komentara na ono što neko govori.
8. Informacije koje se dele u ovoj prostoriji su poverljive. Tako čuvamo i sebe i druge. Molim vas, nemojte reći drugima o čemu vaše drugarice i drugovi pričaju tokom diskusije. Sami gradimo bezbedan prostor u kojem se sigurno osećamo.
9. U slučaju da ja kao nastavnik/ca imam sumnju ili saznanje da je učenik/ca u situaciji nasilja, želim da znate da ću odmah preduzeti sve što je mi Zakon nalaže, kao i školska procedura koju je propisalo Ministarstvo prosvete.

Mobilni telefoni su na jednom sigurnom mestu u učionici, isključeni.
ZAŠTITNI GLASIĆ GRUPE - Koristi se kao zaštita ili „Stop!“ ako članica ili član Grupe oseća da su narušena pravila rada. Osmislite **Zaštitni glas Grupe** koji treba da ima ozbiljnost i da u svom tonalitetu označava upozorenje.

IME GRUPE

Osmislićete ime svoje Grupe koje će da oslika vaše osobine i želju da gradimo svet bez nasilja.

TOTEM – ZAŠTITNI ZNAK ZONE BEZ NASILJA

Napravićete totem koji je zaštitni znak *Zone bez nasilja*. Na jednom tabaku hamera, simbolima predstavite svoja osećanja i misli pretočene u reči kojima čuvamo našu *Zonu bez nasilja*.

«DRAGO SANDUČE»

Drago sanduče je kutija ili koverat koji stoji u učionici i/ili na nekom mestu za koje se zajednički dogovorimo. Na primer, ispod katedre.

Ako želite da pitate nešto, ali ne želite da iko zna da ste to vi pitali, možete anonimno, bez potpisivanja, da stavite u *Drago sanduče*. Svakog sledećeg časa odgovorićemo na onaj broj pitanja za koliko imamo vremena.

FASCIKLE ZA RADNI MATERIJAL

Svako od vas će dobiti fasciklu koju možete da iscrtate, izlepiti po sopstvenoj želji i u koju ćemo odlagati ono što budemo uradili. Po završetku Programa, ko želi, može da je odnese kući. Fascikle ćemo držati u učionici ili na nekom drugom sigurnom mestu u Školi za koje se dogovorimo.

Postignite dogovor gde će se čuvati fascikle.

TEMA I NJENE AKTIVNOSTI

Teme su predstavljene kroz nastavne jedinice. Za osnovne škole je predviđeno 11 nastavnih jedinica, a za srednje 7.

Svaka tema se obrađuje kroz 3 aktivnosti: uvodnu, glavnu i završnu.

Uvodna aktivnost: GLASANJE O VREDNOSTIMA

Svake nedelje ćemo čas početi setom pitanja od kojih se neka odnose na lekciju, a neka imaju za cilj da nam bude zabavno, da se i nasmejemo. „Najteži“ deo je to što na sva pitanja mora da se odgovara neverbalno i to je prvo pravilo. Znaci su sledeći: palac gore znači «da», a palac dole znači «ne». Što energičnije mašete svojim palcem, to imate snažnija osećanja u odnosu na tu vrednost. Drugo pravilo je da sva pitanja počinju sa «koliko vas...».

Neophodno je da aktivnost prođe bez ikakvih komentara. Koriste se samo neverbalni odgovori. Pitanja su raznovrsna. Mogu biti povezana sa glavnom aktivnošću ili zamišljena kao igra koja služi međusobnom upoznavanju učenika/ca.

Cilj je da pružite odgovore bez previše razmišljanja („prvi impuls“), da svi pratimo odgovore drugih i koliko nas je za „da“ ili „ne“. Tako razvijamo poštovanje u Grupi i tako se uspostavlja koncentracija i pažnja za sledeću aktivnost.

Trajanje: 5 minuta.

Glavna aktivnost: Obraduje temu. Svaka glavna aktivnost ima svoj naziv.

Trajanje: 35 minuta.

Završna aktivnost: Svaki čas završavamo pružanjem prilike svakom učeniku/ci da naglas završi nezavršenu rečenicu kao što je na primer «I na kraju, danas, naučila/o sam». Time iskazujemo svoju reakciju u vezi sa temom na kojoj smo tog dana radili. Važno je da rečenicu dovršite brzo, jedna / jedan za drugim.

Trajanje: 5 minuta.

Na kraju svakog časa, uputićete učenicama/ima pozivnicu za Grupu podrške i najaviti temu sledećeg časa. (A na početku sledećeg čete podsetiti na temu prethodnog.)

Uočićete u nastavku da smo uz većinu koraka u izvođenju Programa, u ovom Priručniku navele dve pomoći: **NAŠE ISKUSTVO I NAUČENE LEKCIJE.**

Uvrstite oficijelne internet stranice Incest Trauma Centra – Beograd www.incesttraumacentar.org.rs i www.ijasamuztebe.org.rs kao dragocene resurse i svoje favorite. Sve video i audio priloge koje koristimo u Programu možete pronaći u Rubrici: Produkcija.

GRUPA PODRŠKE

Na kraju svakog susreta imaćemo **Grupu podrške**. Naša Grupa podrške služi svakome od nas ko ima problem koji je povezan sa sadržajem o kojem smo razgovarali na času tog dana. Ako, na primer, danas razgovaramo o tajnama i ti imaš tajnu i plašiš se da je kažeš, možeš da dođeš u *Grupu podrške*.

Naročito tokom prve tri nastavne jedinice, nezavisno od trenutka kada upućujete pozivnicu u Grupu podrške, potrudite se da učenice/ke podsetite na pravilo rada br. 9. Na taj način, oni koji se odluče da pristupe Grupi imaju jasnu informaciju da ste, zajedno sa Timom Škole za zaštitu dece od nasilja, spremni da preduzmete zakonske korake da zaustavite nasilje i zaštitite ih.

Specijalna uputstva za Grupe podrške

Grupa podrške traje najmanje 15 minuta, a najduže 30 minuta. Služi učenicima/ama koji imaju akutni životni problem. U ovoj formi rada se postižu veoma važni rezultati putem, obelodanjivanja teškoća najčešće po prvi put, i zaštite učenika/ca. Zbog toga, razmislite da li je izvodljivo da se čas posvećen „Zdravim izborima za decu“ održava kao poslednji, na kraju dana, i time po završetku obezbedite slobodnih 15-30 minuta za *Grupu podrške*. Važno je održavati je uvek u istom prostoru. Obavezno je da nastavnik/ca koja vodi ovu Grupu bude konstanta, odnosno radi u kontinuitetu.

Grupa je sve vreme otvorenog tipa, iz jedne u drugu svoju sesiju može menjati sastav članica i članova, zavisno od toga koji učenici/e dele zabrinutost oko koje životne teme.

Započnite svaku sesiju *Grupe podrške* time što ćete pozvati učenice/ke da saopšte svoju zabrinutost, odnosno razlog zbog kojeg su se priključili Grupi.

Predlažemo:

„Znam da nije lako pričati o neugodnim stvarima. Znam da kad imaš iskustvo koje te brine, može biti teško da to izraziš rečima.... Ako je teško da kažeš, možeš da napišeš.“

Grupa može doći do teme o kojoj će razgovarati na dva načina. Prvi, jedna učenica ili učenik najavi temu za tu grupu, odnosno lični problem na kojem želi da radi i za koji bi bilo značajno da dobije pomoć od ostalih. U tom trenutku, svako od prisutnih može da se odluči da li želi da u nastavku ostane ili će otići iz različitih razloga.

Drugi način je da uradite jedan pun krug u kome će svaki učenik/ca u jednoj rečenici reći zašto je došao/la u Grupu. Od sadržaja koji ste čuli, koji je ponuđen, izaberite pravac ili fokus koji važi za Grupu u trenutnom sastavu. Npr. ako je 4 od 6 učenika/ca izrazilo zabrinutost zbog svojih roditelja i eventualnog razvoda, ovo predstavlja inicijalni fokus te grupe. Glasanjem o vrednostima će zapravo deca saopštiti svoju zabrinutost za ovaj problem.

Koliko vas:

- se plaši da će se tvoji roditelji razvesti?
- se oseća kao da se to dešava zbog tebe?
- je ljuto na svoje roditelje?
- se nada da će se stvari ipak popraviti?
- ima neke ideje kako izaći na kraj sa razvodom roditelja, a koje želite da podelite sa našom Grupom?

Važno je dopustiti da ako to želi, učenik/ca koji dođe u Grupu ima drugaricu ili druga kao podršku. I ako sam/a ne može da iskaže svoj problem, da to uz njegovu / njenu dozvolu, učini drugarica ili drug u ulozi osobe od podrške. Istovremeno, zadatak nastavnice/ka je da podstakne učenicu/ka da, vremenom, to učini svojim rečima.

Dopustite da učenici/e daju oduška svojim osećanjima. Često je upravo Grupa prvo mesto gde mogu da ih pokažu. Budite uz njih, razmotrite opcije i ideje drugih učenika/ca koji danas, na ovoj sesiji, nemaju isti problem. Pružite informacije o službama podrške.

Završite sesiju *Grupe podrške* time što svaki učenik/ca navede:

- jednu stvar koju nosi sa sobom iz Grupe
- jednu stvar za koju treba pomoć
- jednu stvar koju može do sledeće sesije da pokuša da uradi, a koju je naučio/la u grupi.

„Stvar“ može biti razmišljanje, osećanje, iskustvo...

Uloga voditeljice je da u vezi sa svakom sumnjom ili saznanjem da postoji emocionalno, fizičko i/ili seksualno zlostavljanje deteta obavesti osoblje Tima za zaštitu dece od nasilja u vašoj Školi. Lično povežite učenika/cu sa osobljem Tima.

Nakon što ste iscrpno proučili Opšte smernice, spremni ste za prvu nastavnu jedinicu!

PRVA NASTAVNA JEDINICA – „ZDRAVI IZBORI ZA DECU“

Dočekajte učenice/ke pesmom *Incest Trauma Centra – Beograd „Prekinimo ćutanje!“* čije je trajanje 3 minuta (dostupna [www.incesttraumacentar.org.rs/Rubrika Produkcija/Audio](http://www.incesttraumacentar.org.rs/Rubrika_Produkcija/Audio) i www.ijasamuztebe.org.rs). Uputite ih da pesma može da se download-uje (prebaci) i na njihov mobilni telefon i da je pošalju svim svojim prijateljicama i prijateljima koje vole.

Predstavljanje Programa prevencije nasilja „Zdravi izbori za decu“ i realizacija Opštih smernica.

Očekivani rezultati:

- Pružena osnovna informacija o „Zdravim izborima za decu“
- Ustanovljena pravila rada i postavljena na vidno mesto u učionici
- Definirano Ime grupe, Totem-Zaštitni znak i Zaštitni glasić grupe
- Ustanovljeno Drago sanduče i postavljeno na dogovoreno mesto u učionici
- Podeljene fascikle i svaki učenik/ca je svoju ukrasio/la
- Predstavljen koncept Grupe podrške

Poručite deci:

Svake nedelje treba da imate po jednu olovku, da budete spremni da naučite kako da pravite **zdrave izbore** i zabavite se.

DOBRODOŠLE I DOBRODOŠLI u Program «Zdravi izbori za decu»!

Najavite da će na kraju sledećeg časa početi sa radom Grupa podrške.

Najavite kada je sledeći čas i temu: Različite porodice.

DRUGA NASTAVNA JEDINICA - RAZLIČITE PORODICE

Ova nastavna jedinica ima za cilj da pomogne učenicama/ima da definišu porodicu i pri tome prošire pojam porodice razvijajući građanski sistem vrednosti.

Nastavnik/ca aktivno radi na tome da:

- proširi pojam porodice kod učenika/ca van granice njihovog ličnog iskustva
- podigne svest učenika/ca o porodici i vrednostima koje se vezuju za porodicu («šta radi dobra porodica», čemu služi, šta osigurava; na primer, ljubav i briga, sigurnost i zaštita, prijateljstvo i razumevanje;

Na kraju ove nastavne jedinice, učenici/e će biti u stanju da:

- definišu šta za njih znači porodica
- razviju svest o različitim porodičnim strukturama
- razumeju kako članice i članovi porodice utiču jedni na druge

Potreban materijal:

- Papir za pisanje (po jedan za svakog učenika/cu)
- Olovke
- Ukrašene fascikle za radni materijal svakog učenika/ce
- Tabla i kreda

Trajanje: 1 školski čas.

Uvodna aktivnost: Glasanje o vrednostima (5 minuta)

Koliko vas:

- je jelo jaja za doručak?
- je prošlog meseca putovalo negde?
- je išlo u zoološki vrt prošlog meseca?
- živi u stanu, a ne u kući?
- ima bar jednu sestru ili brata?
- se ponekad uplaši?
- ima više od 4 osobe koje žive sa vama u kući?
- poznaje nekog ko je usvojen?
- ima nešto što želi da bude drugačije u sopstvenoj porodici?
- živi u kući i sa nekim sa kim nije u srodstvu?

Glavna aktivnost: Sve porodice su različite (35 minuta)

Zamolite učenice/ke za odgovore na sledeća pitanja i beležite ih na tabli.

- Šta podrazumevamo pod pojmom porodica?
- Šta čini porodicu?
- Kako ulazimo u porodicu, odnosno kako postajemo član porodice?

Nakon izlistavanja odgovora, podstaknite učenike/ce da sami pruže definiciju porodice.

Definicija: Pojam porodice obuhvata cele porodice (majka, otac, deca, samohrane roditelje, usvojenu decu, bliske prijatelje i prijateljice koji su izabrani da budu članovi i članice porodice, porodicu nastalu preko braka, roditelja).

Naše iskustvo

Budite spremni da se pojavljuju različiti odgovori i za svaki od njih ste odgovorni da ih uvažite.

- *Učenici/e koji svoje kućne ljubimce osećaju kao članove porodice*
- *„Porodica je i kad se roditelji ne venčaju u crkvi i/ili opštini, ali imaju decu“*
- *Učenici/e iz domova za decu bez roditeljskog staranja nazivaju svojom porodicom vaspitačicu i decu iz svoje vaspitačke grupe*
- *Dečak koji navodi da njegov ujak živi sa svojim dečkom*
- *„Porodica smo moja baka, deda, maca i ja“*
- *„Porodica je i kad dvoje odraslih koji se vole žive samo zajedno“*
- *Dečak koji navodi da njegova sestra od tetke ima devojku sa kojom stanuje dugo godina*

Zamolite učenice/ke da izrade još jednu listu gde će odgovoriti na pitanje zašto nam je potrebna porodica:

- Zašto kao detetu?
- Zašto kao odrasloj osobi?

kao detetu – da mu nabave hranu, odeću, obezbede gde da stanujemo, da nas čuva i brani, da nam da ljubav, da brine kad sam bolestan, da me nauči disciplini, da me kazni kad nisam poslušan, da dobijem poklone, da nam slavi rođendane, da idu na roditeljske sastanke

kao odrasloj osobi – da ti daju savet, da se požališ na muža, decu ili svekrvu, da ti pomognu da ti čuvaju decu, da ti pozajme novac, da praviš zabave sa njima, da proslavljaš praznike i rođendane, da ti kupe stan, da te poštuju

Posle izlistavanja odgovora, naglasite da je svima nama potrebna porodica. Razgovarajte o dobrim stvarima koje članice i članovi porodice čine jedni za druge. Razgovarajte sa učenicima/ama o tome na koji način dete zna da je važno u svojoj porodici.

Za kraj glavne aktivnosti, preporučite da napišu esej na temu «Moja porodica». U okviru ove nastavne jedinice, to je domaći zadatak. Podelite im papir za pisanje koji ste unapred pripremili i na njemu napisali naslov eseja. Zamolite da ponesu kući i da to kao domaći zadatak urade u svoje slobodno vreme. Nisu u obavezi da ga napišu i donesu za sledeći čas. Podstaknite učenike/ce da zadatak završe i donesu kada budu spremni na jedan od narednih susreta. Ako u izradu žele da uključe i nekoga iz porodice, ohrabrite ovu ideju. Kad donesu, uvrstiće esej u svoju fasciklu za radni materijal.

Naučene lekcije

Sadržaji koje deca iznose kroz primere (a usled opšteprihvaćene sužene definicije porodice) u Vama mogu izazvati zbunjenost, da se osećate zatečeno i razmišljate šta da kažete u tom momentu. Neophodno je da istražite svoju otvorenost za različite odgovore. Može se javiti Vaše lično neslaganje sa tim šta znači „porodica“, npr. kada čujemo u koliko slučajeva deca prepoznaju i/ili saopštavaju da porodica nije bezbedno mesto (**potrudite se da učenice/ke podsetite na pravilo rada br. 9**).

Završna aktivnost (5 min)

*I na kraju, danas, naučila/o sam i
Želim da....*

Naše iskustvo

*Na kraju, danas, naučio sam da porodica nisu samo mama, tata i deca.
Želim da ...*

Naučene lekcije

Učenice/i brzo usvajaju različite predstave o porodici. Započetu rečenicu završavaju tekstem kojim direktno povezuju sadržaj naučen tokom sesije.

Pozivnica za Grupu podrške (isto uputstvo važi za svaku nastavnu jedinicu).

Pozovite učenike/ce koji žele da se uključe u *Grupu podrške*. Napomenite da samo oni kod kojih je tema pobudila zabrinutost ili žele nešto da kažu, ali ne pred svima, dođu na mesto gde se odvija rad Grupe. Osmislite svoju afirmativnu poruku kojom naglašavate: A) da je vrlo odvažno kad neko nastoji da reši problem s kojim se sreće u svom životu i B) da iskoriste rad u Grupi kao kvalitetnu mogućnost koja se ukazuje.

Budite jasni oko mesta na kojem se odvija rad *Grupe podrške* i koliko traje. Mesto može biti ista učionica (ukoliko druga deca nisu u njoj) ili neka druga učionica / prostor. Ukoliko nema alternativnih uslova, zamolite da samo učenici/e koji se priključuju Grupi ostanu u učionici u kojoj je bio čas, a ostali da izađu. Nastojte da se rad *Grupe podrške* uvek odvija na istom mestu.

Podsećamo da je vreme trajanja rada *Grupe podrške* 15-30 minuta.

Najavite kada je sledeći čas i temu: Rodne uloge, šta je to?

TREĆA NASTAVNA JEDINICA – RODNE ULOGE, ŠTA JE TO?

Za ovu nastavnu jedinicu, potrebna je detaljna priprema nastavnice/ka. Pored tekstova ponuđenih u ovom Priručniku, možete koristiti neki od preporučenih resursa:

- Obrazovni paketi za predškolske ustanove, osnovne i srednje škole (2016)
- Ružičasto-plavi svet (Caryl Rivers & Rosalind C. Barnett)
- www.rodnaravnopravnost.prs.hr Publikacija: Rodno osviještena politika u obrazovanju (2010), Biblioteka „ONA“ Ureda za ravnopravnost spolova Vlade Republike Hrvatske

Za ovaj susret je važna netradicionalna odeća u odnosu na pol nastavnika/ce. Ako dve osobe vode program, svakako jedna treba da je na ovaj način odevena. Učenik/ca koje se izdvaja izvesnim samopouzdanjem se isto tako može obući i sestri među njih. Ako rad vodi jedna osoba, ovo pravilo automatski važi za nju.

Ovim se pažnja učenika/ca usmerava na prevazilaženje stereotipa koji se tiču izgleda i oblačenja žena i muškaraca.

Nastavnik/ca aktivno radi na tome da učenici/e:

- razviju osećaj za očekivanja u vezi rodni uloga
- nauče da rodne uloge mogu biti pozitivne i negativne
- prošire svest o ulogama dece kao članova porodice

Na kraju ove nastavne jedinice, učenici/e će biti u stanju da razumeju:

- da uloge članica i članova unutar porodice variraju od porodice do porodice
- da postoje dobre i loše stvari koje se događaju u porodici
- da su raznovrsna osećanja prihvatljiva

Potreban materijal:

- Odeća koja nije tradicionalna za pol nastavnice/ka
- Kratki edukativni film Instituta ProMundo „Once upon a boy“ („Bio jednom jedan dečak“)
- Radni list 1
- Tabla, roze i plava kreda
- Hamer papir

Trajanje: 2 školska časa.

Uvodna aktivnost: Glasanje o vrednostima (5 min)

Koliko vas:

- ima sada rupu na čarapi?
- ima kolekciju nečega?
- ima neki hobi?
- mrzi da jede džigericu?
- je nekada uradilo nešto čega se stidi?
- je zadirkivalo nekoga jer je «muškarača» ili «seka-persa»?
- ne radi određene stvari koje voli jer vam se drugi mogu smejeti?
- je nekada imalo zalepljenu žvaku u kosi?
- radi kućne poslove kod svoje kuće?

Primećuje se da im je aktivnost poznata, očekuju je i s radosnim nestrpljenjem i brzo je rade. Jednostavnije slede osnovne instrukcije koje se tiču ove vežbe.

Glavna aktivnost: Roze-plava pravila (35 min.)

Nakon što ste se detaljno pripremili, započnite glavnu aktivnost kratkim obnavljanjem teme od prethodne nedelje.

«Prošli put smo razgovarali šta je porodica, kako se postaje članicom / članom porodice, zašto nam treba porodica, kako znamo da li smo važni porodici i o dobrim stvarima koje se dešavaju u porodici. Danas ćemo razgovarati o roze-plavim pravilima, a na sledećem času o dužnostima članova porodice.»

Prikažite film „Bio jednom jedan dečak“ (21 minut)

Podelite odeljenje po polu, u 2 grupe fizički razdvojene u prostoru učionice. Dok jedan nastavnik/ca daje uvod podsećanjem na prethodnu nedelju, drugi/a na tabli treba da izlista pojmove koji se tiču rodni uloga sa Radnog lista 1. Ako rad vodi jedna osoba, važno je da pojmove ima pripremljene (npr. na hamer papiru).

U slučaju kada dve osobe vode proces, za razgovor sa odeljenjem je zadužena ona koja je netradicionalno obučena, dok druga beleži na tabli.

roze	plava kosa
plavo	kupovina
lutke	posao bolničara
vosak	sport
nakit	posao direktora
sport	predsednik
čitanje	alat
hrabrost	primanje cveća
ples	zaljubljenost
fudbal	maca
plakanje	ljubavne tv serije
čišćenje	šminka
vožnja	radionica
novac	kuhinja
kuvanje	puške
bes	strah
tuče	konjski rep
poklanjanje cveća	bebe
zarađivanje novca	trošenje novca
osoba koja čuva decu	mišići
pecanje	telefon
pas	kolica za bebe
posao lekara	torba
tračarenje	plaćanje računa
penušava kupka	balet
bubnjevi	klavir

Usmerite pažnju učenika/ca na listu ispisanu na tabli. Recite da će glasati o svakoj reči. Glasaće bez mnogo razmišljanja o tome da li je neka reč na tabli više vezana za dečake ili devojčice. Ako reč više pridružuju devojčicama, treba da podignu ruku visoko, a ako ih više podseća na dečake, ruku treba da drže nisko. Npr., ako se kaže reč «vojska» i bude više učenika/ca koji ruku drže nisko, onda će reč «vojska» da bude zaokružena plavom bojom. Važno je reći učenicima/ama da ovo nije takmičenje između devojčica i dečaka i da nije važno da li će biti više plavih ili roze «reči».

Iskustvo u ovoj aktivnosti pokazuje da se tokom čitanja svih reči sa liste i glasanja pokreće mehanizam rodno stereotipnog ponašanja na strani učenika/ca. Zbog toga, u jednom trenutku koji pažljivo proceni prema sadržaju o kojem se glasa, nastavnik/ca koji nije odeven na tradicionalan način odglumiće povređenost i reći da želi da ode iz učionice, jer ne želi da bude ismevan/a i zadirkivan/a. To, zapravo, otvara i pojačava diskusiju o pravilima koja usvajamo o tome kakvi treba da budemo ako smo devojčice, a kakvi ako smo dečaci. I o tome zašto ljudi bivaju zadirkivani i ismejavani.

Podstaknite diskusiju i u toku nje pitajte: «Zašto mi ovde u našem radu imamo pravila?»

Vaš je zadatak da ukažete da se za pravila najčešće smatra da služe radi sigurnosti i da se održi red.

Pitajte šta oni misle na koji način nas «pravila» koja možemo izvesti iz sadržaja koji se nalazi na tabli čine sigurnim ili održavaju red (da plavo treba da nose samo dečaci, a roze samo devojčice; da je kujanje posao za mame, a ne za tate; i da devojčice plaču, a dečaci ne).

Teče diskusija, učenice/i govore šta misle. Uloga nastavnice/ka jeste da naglasi da roze-plava pravila nemaju nikakvu funkciju u održavanju sigurnosti i reda već jedino mogu da nas zaštite od zadirkivanja, ismejavanja ili kazne.

Drugi deo glavne aktivnosti (izvodi se na sledećem, odnosno drugom po redu, času)

Učenici/e ostaju podeljeni u grupe po polu. Svaka grupa dobija zadatak da na hameru navede ideje za sledeće teme:

- dužnosti dečaka u kući i porodici
- dužnosti devojčice u kući i porodici
- dužnosti majke u kući i porodici
- dužnosti oca u kući i porodici

Odredite učenicu/ka koja će beležiti odgovore svoje grupe i po završetku zadatka glasno pročitati listu.

Pitanja za diskusiju:

- Šta je to što ove dužnosti / pravila čini da budu dobra ili loša?
- Da li su dobra ili loša po osobu koja ih ima ili poštuje?
- Koja osećanja su «dozvoljena» devojčicama / majkama, a koja dečacima / očevima?
- Koja osećanja su «dozvoljena» odraslim ženama / odraslim muškarcima?
- Da li nas ova pravila ograničavaju ili nam pomažu?

Diskusiju zatvorite tako što ćete reći kako svako od nas i njih (odraslih i dece) krši ili plava ili roze pravila. Vratite se još jednom na važnost podržavanja pravila koja imamo u školi, porodicama i društvu koja služe održavanju bezbednosti i reda. Ohrabrite ih da se ne pridržavaju plavih i roze pravila i zatražite da se ne podsmevaju drugima zato što su drugačiji. Ispričajte svoj primer na koji način ste Vi dosledni ovim zahtevima.

Završna aktivnost (5 min.)

Učenici/e odgovaraju na dva pitanja:

Nije mi se svidelo... i

Jedno pravilo koje želim da prekršim je...

Kod dece je moguće primetiti bojazan da otvoreno kažu šta im se nije svidelo u sesiji ili da navedu jedno pravilo koje bi prekršili. To pripada onome što smo im kao odrasli nametnuli, da ne smeju da negiraju odrasle ili im oponiraju, i krše uspostavljena pravila. Mnogi će jasno izgovoriti kako funkcioniše u njihovim kućama i kroz to već sami počnu da otvaraju sledeću temu „nasilje u porodici“ (rodna neravnopravnost kao podloga za odvijanje nasilja nad ženama i decom).

Правила ????

Правила која постављају одрасли
 слуше да се ништа не мења и да
 нас држе у страву да и ако хоћеш
 нешто да промениш не смеш, не можеш,
 јер се плашиш. Правила вас држе у
 страху и уче вас да је јави највише
 добар и сигуран. И онда се плашиш
 и светлости. У страху ништа ни не
 видиш, али ти је јави тако сигурно
 јер ти кажу одрасли. Ти си нешто
 друго, осећаш да се не осећаш добро
 јер ти треба светлости, али ти кажу:
 „Не, ово је само право и добро није
 ми одређено, тако треба.“
 И шта онда..... ?????

ВМ, окт. 2009

MAMA POSLOVI

TATA U KUĆI

1. KUVA
2. PERE
3. PEGLA
4. USISAVA
5. SWI veš
6. PRAŠINA
7. KUVA KAFU
8. PERE PROZORE
9. KREČI
10. PERE KUPATILU
11. UČI SA MAMA
12. KUVA RUGAK
13. KUPUJE NAMIRNICE

1. KREČI
2. USISAVA
2. PIJE PIVO
4. Gleda TV ✓✓
5. KUVA
6. Račtiji
7. nai teške ser.
8. vozi nas u šk.
9. KUPUJE
10. PAZI NA ljubimca
11. igra igrice
12. igra se s nama
13. ZARAĐUJE

ДУЖНОСТИ РОДИТЕЉА

MAME

- КУВА
- ПЕГЛА
- УСИСАВА
- РАДИ
- МЕСИ
- ЧУВА ДЕЦУ
- ПЕРЕСУДОВЕ
- БРИШЕ ПРОЗОРЕ
- БРИШЕ ПРАШИНУ
- ВИЗАИ СА ДУМАРИЦАМА НА КУЉУ
- ШМИНКА
- ФРИЗЕР
- ДА БУДЕ ДОВРА МАМА

TATE

- ЦЕЛА ДРВА
- УГАЉ
- ДА ЗАРАЂУЈЕ
- ИДЕ У КУПОВИНУ
- ДА КУПУЈЕ ЦВЕТЕ МАМИ
- ВОЗИ
- ДА ХРАНИ ЖИВОТИЊЕ
- ДА МИСТИ ДВОРИШТЕ
- ДА ИДЕ У ВОЈСКУ
- ДА ЧУВА ДЕЦУ
- СЛУША МУЗИКУ И НЕ РАДИ НИШТА
- ПОПРАВЉА КОЛА
- ДА БУДЕ ДОВРА ТАТА

mama POSLOVI U KUĆI

tata

- kuvanje
- peglanje
- vožnja
- briga
- kupovina
- održavanje higijene
- posao
- pranje veša i sudova
- ljubav

- zaraduje novac
- usisavanje
- domaći
- popravlja kvarove u kući
- naredivanje
- pere auto
- sredivanje dvorišta
- spavanje
- gledanje televizije

ДУЖНОСТИ РОДИТЕЉА

MAME

- КУВА
- СПРЕМА/ЧИСТИ
- УСИСАВА
- СВЕ И СВАУТА
- ПЕРЕ СУДОВЕ, ПРОЗОРЕ, КОЈА
- ДОКСИ ДРВА
- РАЗМЕШТА СТВАРИ
- ЧУВА ДЕЦУ
- БРИШЕ ПРАШИНУ

TATE

- КУВА РУЧАК
- РАДИ НА КОМПЈУТЕРУ
- ИГРА ИГРИЦЕ
- ЧИСТИ ПОЧЕКАО
- ПЕРЕ СУДОВЕ
- КОМЕ СТОКУ
- СРЕЂУЈЕ КОЛА
- ЧИСТИ ДВОРИШТЕ
- ИДЕ У ПРОДАВНИЦУ
- СРЕЂУЈЕ ДВОРИШТЕ
- СЕЧЕ ДРВА

ДУЖНОСТИ ДЕВОЈУЦИЦЕ У КУЋИ И ПОРОДИЦИ

- ДА ПЕРЕМО СУДОВЕ
- ИЛИ ПЕРЕМО ВЕШ,
- БРИШЕМО ПРАШИНУ
- БРИШЕМО КУПАТИЛО
- ЧИСТИМО ДВОРИШТЕ
- УСИСАВАМО
- ДА БАЦАМО ЂУБРЕ
- ДА КУВАМО (РУЧАК, КАФУ)
- ДА ИДЕМО У ШКОЛУ
- ПРАЊЕ ВЕША, ПРОСТИРАЊЕ
- КУПОВИНА
- ДА МЕШИМО
- ЦЕПАЊЕ ДРВА
- ДА СЕ ДОТЕРАМО (ШМИНКАМО)
ФРИЗИРАМО
- ДА БУДЕМО ПОСЛУШНИ (БАБА, ДЕДА,
МАМА, ТАТА,
СТАРИ)
- ДА БУДЕМО УРЕДНИ
- ~~ЧУВАЊЕ~~ БРАТА И СЕСТРА

ДУЖНОСТИ ДЕЧАКА У КУЋИ И ПОРОДИЦИ

1. USISAVANJE
2. PRANJE SUDOVA
3. PRAŠINA
4. SREĐIVANJE SIV.
5. ĐUBRE
6. PERE WC
7. KREČENJE PROZORE
8. PERE
9. RUCAK
10. KUVA KAFU
11. NAŠEHJE ~~STARI~~ (težih)

ДУЖНОСТИ ДЕЧАКА КУЋИ И ПОРОДИЦИ

- ЦЕПАЊЕ ДРВА ✓
- БАЦАЊЕ ЂУБРА
- ДОНОСИТИ УРАЊ
- СПРЕМАЊЕ СВОЈЕ СОБЕ
- ЦЕЛЧИСТИТИ ДВОРИШТЕ
- ВОДИ БРАТА У ШКОЛУ
- ИЛИ СЕСТРУ - ИЛИ -
- УСИСАВАТИ
- ПОМАЖЕ ОЦУ
- ПРАТИ ТЕЛИХЕ
- СПРЕМА РУЧАК ✓
- ИДЕ У ПРОДАВНИЦУ ✓
- ПЕРЕ ПРОЗОРЕ ✓
- ИЛИ КОЛА ✓

ДУЖНОСТИ ДЕВОЈЦИЦЕ У КУЋИ И ПОРОДИЦИ

- peglanje
- brisanje prašine
- usisavanje
- pranje suđa
- čuvanje brata/sestre
- pranje veša
- postavljanje/raspoređivanje stola
- kupovina u prodavnici
- bacanje đubreta
- briga o ~~starijima~~ ljubimcima

Naučene lekcije

Rod, pol i rodne uloge su tema koja sama po sebi i u Vama izaziva različite procese. Duboko utemeljeni stereotipi u društvu utkani su u stavove, mišljenje i ponašanje svih nas. Kod nastavnica se može često javiti strah da ne budu nazvane feministkinjama. Sesija je test i za nas odrasle, i obaveza da reagujemo, kad od dece čujemo već uvreženo mišljenje o potpuno jasno razdvojenim „ženskim“ i „muškim“ poslovima ili ponašanju.

*Feminizam nije vodio ratove,
nije ubijao protivnike.
Nije stvarao koncentracione logore,
izgladnjivao svoje neprijatelje niti ih mučio.
Njegove bitke bile su za obrazovanje, za pravo glasa,
za bolje uslove rada...
za sigurnost na ulici, za brigu o deci,
za socijalnu dobrobit...
za prostore protiv silovanja, žene izbeglice,
za promenu zakona.
Ako neko kaže: "Oh, pa ja nisam feministkinja!", pitam:
"Zašto? Šta je tvoj problem?"*

*Dale Spender
For The Record: The Making and Meaning of Feminist
Knowledge, 1985*

Pozivnica za Grupu podrške.

Najavite kada je sledeći čas i temu: Nasilje u porodici.

RAZGOVARAJTE O RODNOJ PERSPEKTIVI OVE DVE FOTOGRAFIJE!

Selektor mladih košarkašica Srbije Radenko Varagić rekao je posle pobede nad Grčkom da su njegove izabranice pokazale karakter i ogromnu želju za uspehom.

“Utakmica je bila neverovatno teška i zahtevna, ali devojke su pokazale karakter i ogromnu želju za pobedom, što nas je dovelo među osam najboljih ekipa na šampionatu”, izjavio je Varagić nakon meča. (Izvor: B92, 10.07.2013.)

RUŽIČASTO-PLAVI SVET

Caryl Rivers & Rosalind C. Barnett

Počinja sezona novogodišnje kupovne manije. A šta će ove godine devojčice i dečaci naći pod jelkom? Kad pogledamo spektar igračaka i poklona za decu, videćemo da se većina proizvođača opredelila za ružičasto-plavi svet. „Jaz između „ONA“ i „ON“ strane polica zjapi poput useka u Crvenom moru“, kaže Michael Kimmel, sociolog na Univerzitetu u New York-u. „Jao onom dečaku koji iz zemlje akcionih figura nehotice zaluta u „Barbyland“. Nije reč više reč o onim slatkim ružičastim ili plavim čebencetima za bebe. Danas je sve kodirano.“

A u okvirima tog kodiranja, devojčicama su opcije prilično ograničene. U katalogu proizvođača igračaka „Toys R Us“ na stranicama namenjenim sportskoj opremi nema nijedne slike devojčice. Dečake, međutim, vidimo kako igraju košarku, voze dečije motorcikle i igraju električni hokej. Nijednu devojčicu ne susrećemo ni na stranicama koje reklamiraju nove akcione figurice, kao ni na stranicama za kamione i autiće. Dve stranice posvećene izgradnji prikazuju dečake koji se igraju „Lego“ kockicama i velikim „gradom“ od cevi. Devojčicama se nude kocke za izgradnju Pepeljuginog dvorca (koji svira valcer kada u njega stavite baterije) i jeftini set kocaka za najmlađu decu. Na stranici posvećenoj edukativnim igračkama, dečaci se igraju vozićima, a devojčice se dive „svetlucavoj kući iz snova“.

Stranice posvećene lutkama su, naravno, namenjene devojčicama. Tu možete da nađete igračke poput Pepeljuginе kočije, Barby seta za moderne frizure, limuzine za holivudske party-je i tone različitih Barbika. Dečaka nema ni na jednoj slici. Ali, zato ne treba kriviti samo „Toys R Us“. Njihov katalog je samo zgodan primer. Police većine prodavnica sa igračkama ili odeljenja posvećena igračkama u velikim robnim kućama imaju istu rodno-kodiranu podelu. Samo prošetajte do najbliže prodavnice i uverite se sami.

Sindrom prebrzog odrastanja

Poslednja moda u zemlji igračaka su Bratz lutke, odevene u oskudne majice, izazovne čizmice i mini-suknje. Bratz lutke su još nabijenije seksualnošću od Barbie. Jer, industrija proizvodnje igračaka je uočila (kao i mnogi roditelji) da je došlo do takozvanog „fenomena kompresije“. Deca, naime, sve brže prerastaju tradicionalne igračke. Pre ne tako mnogo vremena, devojčice stare 12 godina, igrale su se Barbikama. No, poslednjih godina, te su dvanaestogodišnjakinje mogle gledati kako se Britney Spears producira na MTV-u. Sindrom brzog odrastanja možda je uzrok tolikoj popularnosti Bratz lutaka koje postaju omiljenije od Barbie. „Nije problem u tome šta deca uče kad su mala“, kaže Diane Levin, profesorka dečjeg razvoja na Wheelock College-u u Bostonu, „već u onome što današnja seksualizirana okolina decu uči.“ Deca bivaju uvučena u seksualizirano ponašanje još u uzrastu kad za to nisu emocionalno spremna.

Sindrom device-kurve

Sindrom device-kurve i dalje je živ u vašoj lokalnoj prodavnici igračaka ili odeće. U njima ćete pronaći odevne predmete poput majice s natpisom „Kome treba mozak kad imate ovakve?“, rastegnutim preko poprsja. No, pojavili su se i glasovi protesta tinedžerki koje takve natpise smatraju ponižavajućima. Jedna od organizatorki protesta u Pennsylvaniji, pokrenutog pri obrazovnom programu za projekte o ženskim pravima, ističe kako nam takvi natpisi poručuju da je biti glup/a sasvim ok.

Drugi trend koji sve više počinja dominirati su promene imidža (makeover-i) iz snova za devojčice u dobi od 5 do 13 godina. Makeover-i se održavaju u lokalnim trgovačkim centrima, a sponzorira ih grupa pod nazivom Club Libby Lu. Ta je grupa takozvani „trgovac iskustvima“. To znači da oni ne prodaju samo proizvode, već i kompletno „iskustvo“. Roditelji koji žele pripremiti svoje kćeri za party iz snova, moraju se odlučiti za jedan „Libby Lu“ paket i kupiti ga. A izbor paketa i nije baš prilagođen kupcima koji bi želeli da njihova deca, kad porastu, postanu bilo šta drugo osim modela. Paketi uključuju blještavu princezu, rok zvezdu, trendsetericu i divu, skuap sa svetlucavim sunčanim naočarima. Savetnici u klubu kreiraju malim devojčicama pomodne frizure i nanose na njihova lica svetlucavi make-up, pa devojčice na kraju izgledaju kao da se takmiče za male misice. Fantazije koje se ovde prodaju, tiču se prvenstveno seksualnosti odraslih i preteranog konzumerizma.

Uguravanje u zastarele rodne uloge

Ako devojčice o seksualnosti uče od prodavaca, usput od njih dobijaju i lekciju iz pasivnosti. Nju, konkretno, primaju preko vlastitih igračaka. Dugo se smatralo da je igra za predškolsku decu uglavnom čista zabava. Novija istraživanja otkrivaju da su i mala deca tokom igre aktivno angažovana u ozbiljnim procesima učenja. A jedna od stvari koju deca u igri uče jeste da svetom dominiraju jasno rodno definisane rodne uloge. Igračke uče decu ko je „glavni“ te koje delatnosti su „prirodne“ i „dobre“ za dečake a koje za devojčice. Te lekcije uče deca ve od četvrtе godine života, tvrди

Glenda MacNaughton, profesorka pedagogije na Univerzitetu u Melbourneu., koja je sprovela ekstenzivno istraživanje o pitanjima rodne jednakosti u detinjstvu. Niz drugih studija pokazuje da deca između treće i četvrte godine počinju primati poruke o rodnim razlikama.

U predškolskom svetu, dečaci su dominantni, kažu rezultati brojnih studija sproveli pedagozi i sociolozi. Dečaci prisvajaju većinu prostora predviđenog za igru te određuju devojčicama šta smeju, a šta ne smeju raditi. Oni zapravo i uče da treba da su dominantniji te da mogu tretirati devojčice kao submisivne i poslušne. Devojčice pak uče da moraju biti prilagodljive, tako da, kad odrastu, budu privlačne muškarcima za koje se žele udati.

Uzmimo, na primer, Adama, šestogodišnjeg dečaka iz jedne studije, kojeg veoma cene dečaci i devojčice iz njegove vrtičke grupe. Adam kaže: „Dečaci moraju raditi stvari za dečake, a devojčice, pa one se bave stvarima curice. Tako je! Dečaci igraju fudbal. Devojčice su navijačice. I to je to!“ Međutim, svet u kome će ova deca živeti biće takav da će žene aktivno sudelovati u radnim procesima, a od muškaraca će se očekivati da učestvuju u podizanju porodice.

Uguravanje u zastarele rodne uloge kojem su podvrgnuta današnja deca, samo će dodatno ispuniti njihove živote konfuzijom i sukobima. Zbog toga svi roditelji i učitelji koji se pobune protiv poruka što ih odašilju proizvođači igračkara nisu previše rigidni u svojim stavovima. Jer, odbacivanje tih poruka samo će pomoći deci da žive srećnije živote.

Caryl Rivers i Rosalind C. Barnett su autorke knjige „Same Difference: How Gender Myths Are Hurting Our Relationships, Our Children and Our Jobs“ (Basic Books, 2005).

ČETVRTA NASTAVNA JEDINICA – NASILJE U PORODICI

Nastavnik/ca će aktivno raditi na tome da:

- definiše šta je nasilje u porodici
- definiše šta je nasilje nad decom
- navede i objasni različite tipove zlostavljanja

Na kraju ove nastavne jedinice, učenice/i će biti u stanju da razumeju:

- kako zlostavljanje utiče na članove porodice
- opcije rešavanja porodičnih problema
- odgovarajuću priču (video, knjiga) iz koje saznaju adekvatan način suočavanja sa strahom

Potreban materijal:

- TV spot Incest Trauma Centra – Beograd „Prekinimo ćutanje!“
- Spot Melissa Etheridge „Fearless love“
- Šematski prikaz 1: Točak nasilja nad decom
- Šematski prikaz 2: Točak nasilja nad ženama
- Veliki papiri za pisanje (hamer ili flip chart papir)
- Tabla i kreda
- Flomasteri, olovke

Trajanje: 2 školska časa.

Uvodna aktivnost: Glasanje o vrednostima (5 min.)

Koliko vas:

- kupuje na buvljaku?
- dobija džeparac?
- ima prijateljicu / prijatelja druge nacionalnosti?
- se nekad uplašilo nekog iz svoje kuće?
- se nekad osećalo da želi da pobegne od svega?
- je nekad provelo noć u bolnici?
- ima omiljenu TV emisiju koju nikad ne propušta?
- ima nešto o čemu se boji da govori, sada ili je tako bilo ranije?

Glavna aktivnost: JA ZNAM ŠTA JE NASILJE (35 min.)

Podsetite učenice/ke šta smo do sada radili, o dobrim stvarima koje se dešavaju u porodici i dužnostima članova porodice.

„Danas ćemo da govorimo o lošim stvarima koje se dešavaju u porodici, o stvarima koje su ponekad zastrašujuće i o kojima nam je teško da pričamo.“

Koristite se tehnikom pričanja priča (storytelling) kojom ćete navesti primere. Tokom ove nastavne jedinice je izuzetno važno da Vi ne emitujete „težinu“ u pristupu temi. Posebno obratite pažnju da jezik kojim se služite odslikava inkluzivnost, umesto da „pričate o nekoj tamo deci i porodicama u kojima postoji nasilje“. Setite se statistika predstavljenih tokom naših akreditovanih edukativnih programa koje pokazuju da deo vašeg odeljenja čine deca koja su preživela nasilje i sad Vas slušaju. Statistike su dostupne i na www.incesttraumacentar.org.rs (Prva Nacionalna studija i Rubrika: Statistika)

Učenice/i navode svoje odgovore na prethodna pitanja i nastavnik/ca zapisuje. Podstaknite učenice/ke da imenuju različite vidove zlostavljanja (emocionalno, fizičko i seksualno). Tokom izlistavanja, u jednom trenutku zstanite i upoznajite ih da je nasilje jedna od negativnih i zastrašujućih stvari koje se dešavaju deci u porodici.

Ako u izlistanim odgovorima postoje odgovori koji su vezani za nasilje, štiklirajte ih i specifikujte po vidovima zlostavljanja. Dalje, sačinite podelu na emocionalno, fizičko i seksualno zlostavljanje.

Podelite učenice/ke u 3 grupe i zadajte da svaka napiše šta je emocionalno zlostavljanje, šta je fizičko, a šta seksualno nasilje (koje sve nasilne radnje pripadaju ovim vidovima zlostavljanja).

Nakon što završe zadatak, teče diskusija. Na kraju ove razmene, recite i napišite na tabli šta je nasilje nad decom. Objasnite šematski prikaz 1.

Ohrabrite učenike/ce da nije sramota da priznaju da se boje. Podsetite ih da prizovu svoju unutrašnju snagu i čuju svoj unutrašnji glasić „da je važno reći nekome“.

Razgovarajte o tome kome ispričati. Razmatrajte koji su kriterijumi da neko postane naša osoba od poverenja. Najavite učenicama/ima da je saveznik/ca u zaustavljanju nasilja odrasla osoba, a da vršnjak/inja nema tu društvenu moć. Predočite im da je moguće da prva u nizu odabrana osoba ne reaguje onako kako bismo želeli na obelodanjeno nasilje i da je zbog toga neophodno da identifikuju sledeću odraslu osobu od poverenja i obrate joj se. A možda i sledeću, sve dok neko od nas odraslih ne pruži zaštitu.

Napravimo razliku između „reći nekome“ nešto i „izbrbljati se“ o nečemu.

„Reći nekome“ - znači naći pomoć za nekoga.

„Izbrbljati se“ – znači dovesti nekoga u nevolju

Razvijte sa decom diskusiju o tome:

- Zašto je ponekad strašno ili teško reći nekome
- Čega se deca boje da kažu ko ih zlostavlja u porodici

Aktivnost završite ponovljenom jasnom porukom da je u redu da se nekad bojimo. Kad smo deca, odrasli su jači od nas. Kad priznaš da se bojiš, možeš da skupiš snagu i skroz veruješ svom unutrašnjem glasiću ako kaže da nešto nije u redu ili se ne osećaš dobro - i da onda to kažeš osobi kojoj veruješ.

Iz uloge uzora / role model-a, podelite svoje iskustvo kada ste prvi put počeli javno da govorite o društvenoj temi nasilja u porodici.

Naše iskustvo

Možete od pojedinih učenika/ca najdirektnije čuti da u njihovim porodicama postoji problem alkoholizma, narkomanije i siromaštva, kriminala i nasilja. To za Vas nisu jednostavni momenti. Važno je da tada sa učenicama/ama podelite kako se osećate uz izražavanje svog stava protiv nasilja i brige za učenicu/ka (ne zaboravite da svakako izbegnete ma koje čuđenje, iznenađenje, pitanja koja počinju sa „zašto?“ ili „empatiju“ u vidu „strašno, užasno, grozno...“). Naročito ne kvalifikujte počinioca nasilja, jer je to najčešće detetu bliska osoba.

Obratite pažnju na učenice/ke koji ćute. Deca romske nacionalnosti teže govore o lošim stvarima u porodici, posebno ako nastavnik/ca nije Rom/Romkinja. Ali, verujte u njih i sebe, potrebno im je vreme da steknu poverenje u Vas.

Završna aktivnost (5 min)

Danas sam se osećala/o.....

Svidelo mi se.....

Naše iskustvo

Završnu aktivnost će često pratiti zamišljenost i ćutanje, ponekad teškoće da iskažu kako se osećaju i šta im se svidelo. Recite da je to razumljivo, jer smo danas govorili o komplikovanim stvarima.

Završite čas TV spotovima Incest Trauma Centra – Beograd „Prekinimo ćutanje!“ i Melisse Etheridge „Fearless Love“.

- Objasnite da su učenici/e koji učestvuju u spotu „Prekinimo ćutanje!“ pobednici godišnjeg Nagradnog takmičenja Incest Trauma Centra – Beograd i da im je učešće u televizijskom spotu bilo deo nagrade. Naglasite etički aspekt, da su učestvovali u spotu uz saglasnost roditelja nakon što su uspešno završili pohađanje „Zdravih izbora za decu“.
- Objasnite ko je Melissa Etheridge i uputite na njenu muziku dostupnu na www.melissaetheridge.com

Melissa Etheridge, rock muzičarka

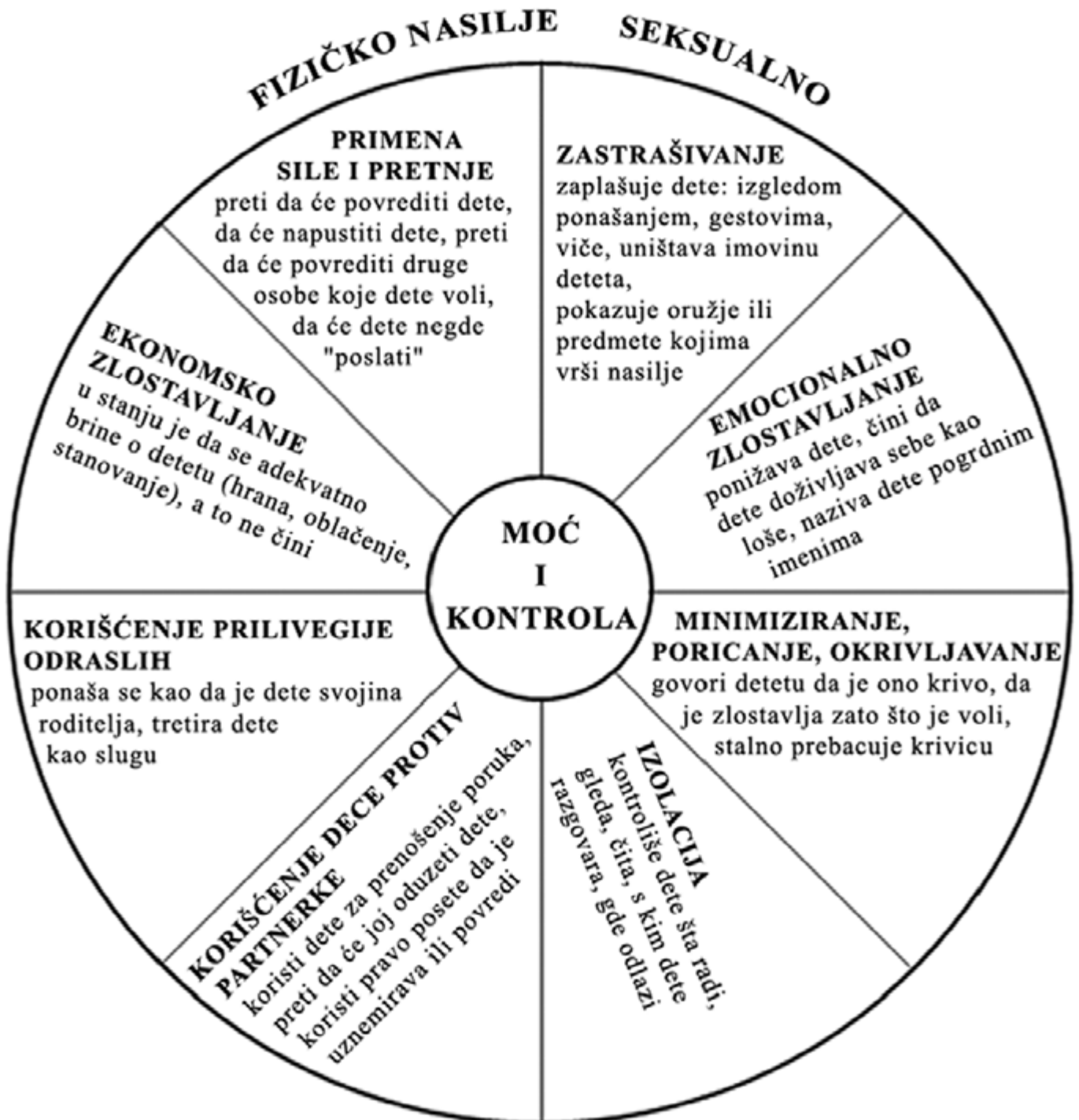
Preživela karcinom dojke i o tome javno govori. Sa svojom partnerkom, odgaja četvoro dece, Bailey, Becket, Johnnie Rose i Miller Steven. Preživela seksualno nasilje u detinjstvu i o tome javno govori. Dobitnica dve muzičke „Gremi“ nagrade i nagrade „Oskar“ američke filmske akademije za najbolju originalnu pesmu.

Naučene lekcije

Profesionalno osoblje Incest Trauma Centra – Beograd je bilo pozvano da prisustvuje radu dveju nastavnica koje su završile naš akreditovani edukativni program i izvodile program u jednoj osnovnoj školi u Srbiji. Učenice/i su veoma lako, precizno i otvoreno izlistali radnje, ponašanja i osećanja koje povezuju sa fizičkim, emocionalnim i seksualnim nasiljem. Prethodno otvaranje teme i stav nastavnica o nedopustivosti nasilja su napravili dobar osnov i otvorili bezbedan prostor da učenice/i o nasilju govore otvoreno, navode primere svoje ili onih koje poznaju i daju svoje ideje kako može da se zaustavi i kome se poveriti da se zlostavljanje događa. Poenta je u tome da sve zavisi od stava i pristupa nastavnika/ce.

Pozivnica za Grupu podrške.

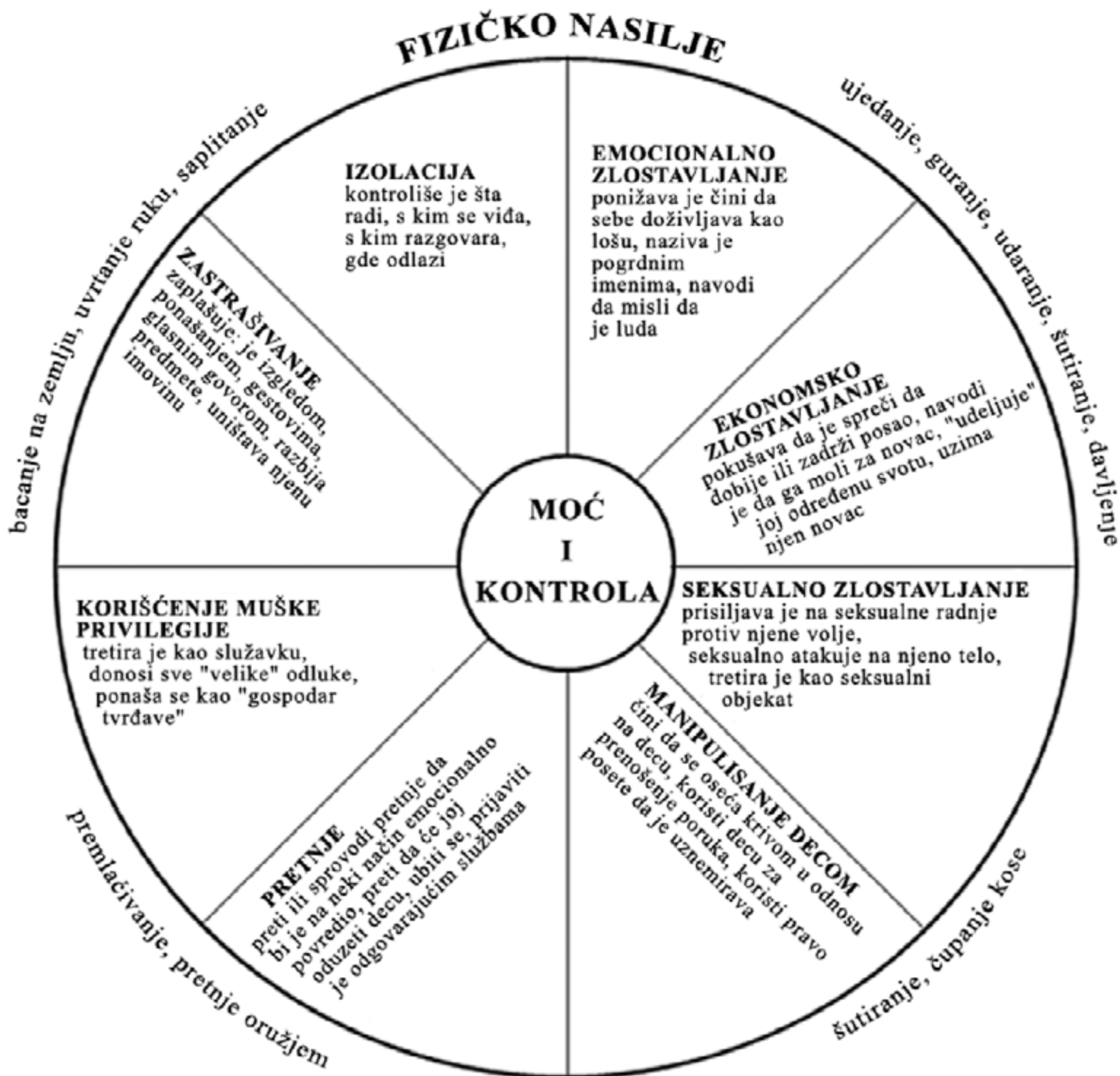
Najavite kada je sledeći čas i temu: Hitno-nije hitno.

○ cilj

≡ taktike

○ služi da se sprovedu taktike i ostvari cilj

- cilj
- ≡ taktike
- služi da se sprovedu taktike i ostvari cilj

Nastavnik/ca aktivno radi na tome da učenici/e nauče da:

- razumeju vrednosti prikazivanja stvarnih životnih situacija kroz igranje uloga
- naprave razliku između situacije neposredne opasnosti i situacije bez neposredne opasnosti
- kako da razviju sopstveni bezbednosni plan
- Posebni protokol Ministarstva prosvete RS ima funkciju zaštite dece od zlostavljanja i zanemarivanja
- postoje posebno imenovani nastavnici/e u Školi koji čine Tim za zaštitu dece od zlostavljanja, kako se zovu i na koji način da im se obrate u slučaju sumnje ili neposredne opasnosti
- koriste brojeve različitih službi razumevajući ulogu svake službe

Na kraju ove nastavne jedinice, učenici/e će biti u stanju da:

- naprave razliku između situacije neposredne opasnosti i situacije bez neposredne opasnosti
- razviju sopstveni bezbednosni plan
- prošire svest o važnosti verbalizacije problema i situacije neposredne opasnosti
- isprate mehanizam traženja pomoći u skladu sa Posebnim protokolom Ministarstva prosvete RS (kako i kome prijaviti)

Potreban materijal:

- Cedulje sa tekstom primera situacija koje će biti prikazane kroz igranje uloga
- Radni list 2: Telesne mape
- Radni list 3: Lični bezbednosni plan
- Lista imena nastavnika/ca angažovanih u Timu za zaštitu dece od zlostavljanja
- Lista telefona službi kojima mogu da se obrate za pomoć
- Radio džingl Incest Trauma Centra – Beograd „Samo 5% građanki i građana u Srbiji...“
- TV spot Incest Trauma Centra – Beograd „Samo 5% građanki i građana u Srbiji...“
- TV spot Incest Trauma Centra – Beograd „Prijavi seksualno nasilje!“
- Tabla i kreda

Trajanje: 2 školska časa.

Uvodna aktivnost: Glasanje o vrednostima (5 min.)

Koliko vas:

- ume da čuva tajnu?
- sad ima tajnu?
- je zaista nekada zaboravilo domaći zadatak kod kuće?
- je nekada uradilo nešto što je povredilo nečija osećanja?
- je imalo kostim na maskenbalu koji je osvojio nagradu?
- je bilo u nekoj opasnoj situaciji i nije znalo šta da radi?
- je ikada pozvalo brojeve 192 (policije), 193 (vatrogasaca) ili 194 (hitne pomoći)?

Naučene lekcije

Nemojte se iznenaditi brojem dece koja saopštavaju da su već pozivali važne brojeve u slučaju hitnosti.

Uz to, deca romske nacionalnosti jasno saopštavaju o intervenciji različitih službi, da „nisu došli jer smo mi Cigani“, i odgovornost nastavnika/ca je da posebnu pažnju pruže ovim odgovorima i pojasne društveni diskriminativni kontekst ostalim učenicima/ama.

Glavna aktivnost - HITNO-NIJE HITNO (35 min)

Pripremite ispisane primere situacija, od kojih će u većini uloge igrati deca i, po potrebi, i sam nastavnik/ca. Posle svake odigrane situacije, deca će glasati da li se radi o situaciji neposredne opasnosti ili ne.

Svaku situaciju zabeležite na cedulji sa instrukcijama za igranje uloga i učenicima/ama u malim grupama dajte zadatak u rad. Objasnite svojim rečima zadatak i podelite uloge u okviru malih učeničkih timova. Ostavite im cedulju čiji će sadržaj konsultovati tokom pripreme.

Pri podeli uloga, vodite računa da se u ulozi osobe koja je izložena nasilju nađu učenice/i za koje znate da poseduju solidno samopoštovanje.

U pripremi aktivnosti, imena u pričama odredite tako da nisu identična imenima dece iz odeljenja. Takođe, obratite pažnju da imena odgovaraju sredini u kojoj radite.

PRVA SITUACIJA

Mira se vratila kući iz parka jako kasno. Njen otac se naljutio i rekao joj da ide u svoju sobu, bez gledanja televizije i omiljenog kolača.

Glasajte: Da li je ovo situacija neposredne opasnosti?

DRUGA SITUACIJA

Pri izvođenju ove situacije, potrebno je sledeće:

- pažljivo izvođenje
- učestvuje samo nastavno osoblje
- u svojstvu likova u priči mogu se koristiti lutke

Gaga i Bata su kod kuće sa svojom bejbisiterkom. Kad dođe vreme za odlazak u krevet, ona ušuška Batu u krevet i dodiruje njegove privatne delove tela pod pokrivačem.

Ovde uvedite pojam „privatni delovi tela“ time što ćete reći: Privatni delovi tela su delovi tela pokriveni donjim rubljem i kupaćim kostimom.

Glasajte: Da li je ovo situacija neposredne opasnosti?

Nakon glasanja, Vi imenujte da je sada u pitanju **situacija seksualnog nasilja i da je uvek potrebna hitna reakcija da se dete zaštiti.**

TREĆA SITUACIJA

Mimin otac je došao kući s posla. Otkrio je da Mimina mama nije kod kuće i da večera još nije spremna. Čim je mama došla kući, otac je, jako ljut, počeo da udara i gura njenu mamu. Ona je pala, udarila glavom i onesvestila se.

Glasajte: Da li je ovo situacija neposredne opasnosti?

ČETVRTA SITUACIJA

Zizi nije hteo da dozvoli svom mlađem bratu da igra igrice na njegovom novom kompjuteru. Zadirkirivao ga je da je glup i oterao grubo iz sobe.

Glasajte: Da li je ovo situacija neposredne opasnosti?

PETA SITUACIJA

Upravo si se vratila/o iz škole, utrčala/o u kuću i otkrila/o da se televizor pokvario, a tebi počela omiljena serija. Roditelji se na to ne obaziru.

Glaspajte: Da li je ovo situacija neposredne opasnosti?

ŠESTA SITUACIJA

Vraćaš se kući iz prodavnice. Muškarac u automobilu se zaustavlja, pita da mu pokažeš gde je škola, jer traži tvoju nastavnicu likovnog. Nudi ti da uđeš u kola i pokažeš mu gde je tačno škola.

Glaspajte: Da li je ovo situacija neposredne opasnosti?

Naše iskustvo:

Zanimljivo je da ni u jednom odeljenju nije bilo učenika/ca koji su saopštili da bi ušli u auto. Često je ovaj deo prevencije od strane roditelja i drugih odraslih osoba koje brinu o detetu, a koji se tiče mogućeg ugrožavanja od strane nepoznate osobe - jedini ponuđen tokom odrastanja. Podsetite učenice/ke da je počinitelj najčešće detetu poznata i bliska osoba, dok je vrlo retko u pitanju tzv. n.n. osoba.

SEDMA SITUACIJA

Ovu situaciju pročitajte učenicama/ima.

Devojčica se požalila drugarici da je nastavnik/ca ponekad pozove u svoj kabinet, a onda je dodiruje po grudima i govori reči od kojih crveni i neprijatno joj je.

Glaspajte: Da li je ovo situacija neposredne opasnosti?

Posle odigranih situacija, razgovarajte sa učenicama/ama:

1. *Kako su se osećali dok su ih prorađivali?*
2. *Da li mogu da ih zamisle kao realne, u kojima i oni mogu da se nađu?*

Razgovarajte sa učenicama/ama o:

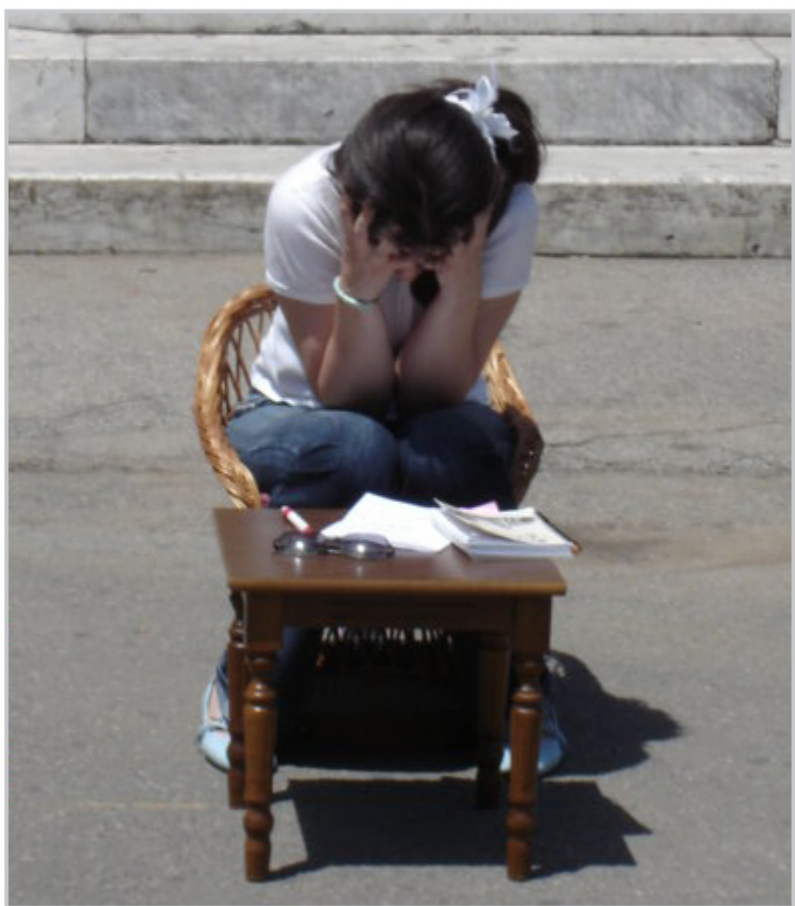
- Kome kažeš kada imaš problem?
- Kada je važno reći nešto odrasloj osobi od poverenja, a kada ne?
- Zašto je važno tražiti ključnu pomoć od odrasle osobe (a ne od vršnjak(inj)a)?
- Šta određuje da u neku osobu imaš poverenja? Kakva je ta osoba? Kako se ponaša prema tebi? Prema drugima?

U toku, diskusije, pričati o razlikama među izvedenim situacijama i imenovati ih. Identifikovati koga bi konkretno mogli da zovu u pomoć.

Za svakog učenika/cu pripremite po primerak Liste sa brojevima telefona službi i imena članica i članova Tima za zaštitu dece od nasilja Škole. Redovno ažurirajte Listu i uvek pružite važeće kontakte. Objasnite ovlašćenja svake službe / Tima i njegovih članica i članova.

Ne zaboravite da pri upućivanju dece na izvore pomoći nosimo odgovornost za izbor navedenih službi.

Incest Trauma Centar – Beograd je realizovao Pozorište u zajednici pod nazivom: Zlostavljanje učenice od strane nastavnika (Trg Republike u Beogradu, 2005. godine).

Lista treba da sadrži sledeće telefonske brojeve:

- *policija*
- *hitna pomoć*
- *vatrogasci*
- *centar za socijalni rad*
- *dom zdravlja*
- *bolnica*
- *školski lekar*
- *NVO profilisana za određeni vid nasilja nad decom i ženama i pružanje direktnih usluga građankama / građanima*
- *Škola*
- *Članice i članovi Tima za zaštitu dece od nasilja Škole*

Podstaknite učenice/ke da se sete imena osoba iz svog okruženja kojima bi mogli da se obrate za pomoć i time upotpune Listu.

Na tabli napišite i kažite:

**NIKADA NE ODUSTAJ
DOK NE NAĐEŠ OSOBU KOJOJ ĆEŠ REĆI I KOJA MOŽE NEŠTO DA UČINI ZA TEBE.**

Podelite učenicima/ama Radni list 3. Čas završite njegovim popunjavanjem. Ohrabrite ih da Lični bezbednosni plan ponesu sa sobom i od sada ga uvek čuvaju na sigurnom mestu (njima lako dostupno, ali ne i drugim osobama). Podsetite ih da nije u pitanju mesto koje će biti toliko dobro skriveno da, ako im zatreba, ne mogu da ga se sete.

Naše iskustvo: Učenici/e rado učestvuju u igranju uloga, na taj način slobodnije izražavaju svoja osećanja i mišljenje. Poistovećuju se sa likovima koje igraju i lakše se mobilisu da u situacijama nasilja pronađu pomoć za sebe i drugog. Važno je držati se postavke-poruke u zadatim primerima, ali i dopustiti učenicima/ama da u okviru toga improvizuju. Ishod će uvek biti veća snaga i brža akcija da sami mogu da pronađu pomoć. Kad identifikuju situaciju kao neposrednu opasnost, onda odmah razgovarajte o tome kome da se obrate i koga da pozovu (u pomoć!).

Završna aktivnost (5 min.)

Nešto što sam danas naučila/o je ...

Ako budem u situaciji neposredne opasnosti, ja ću ...

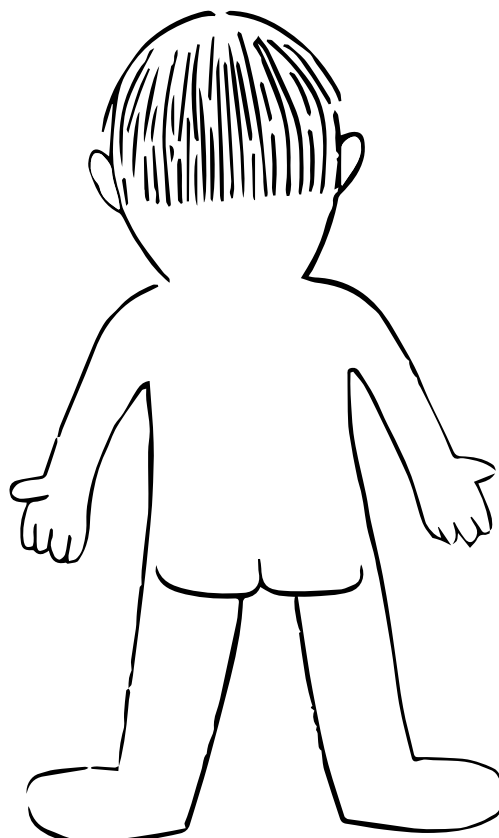
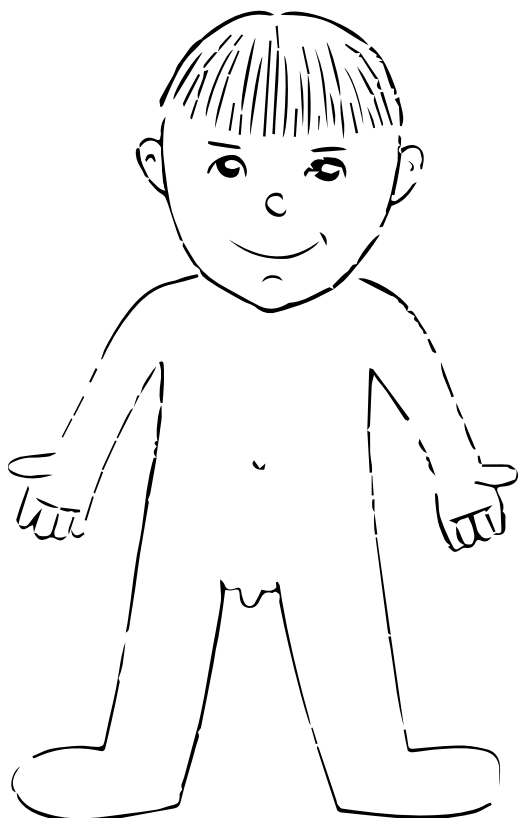
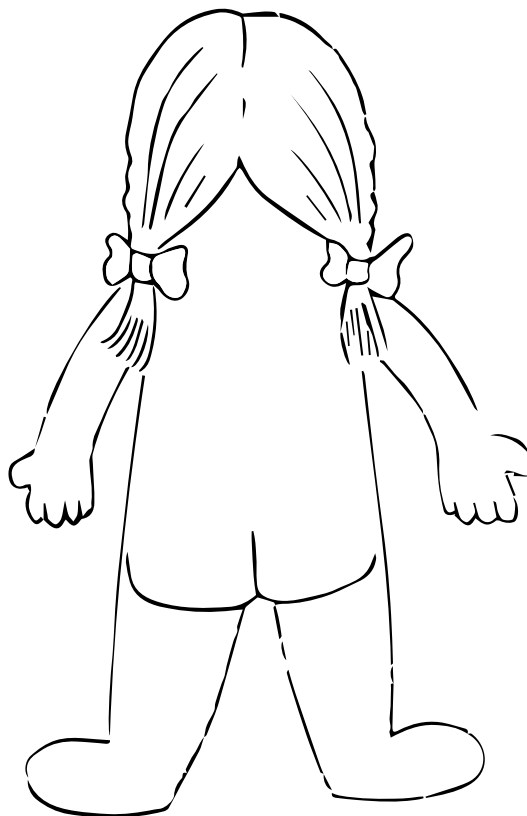
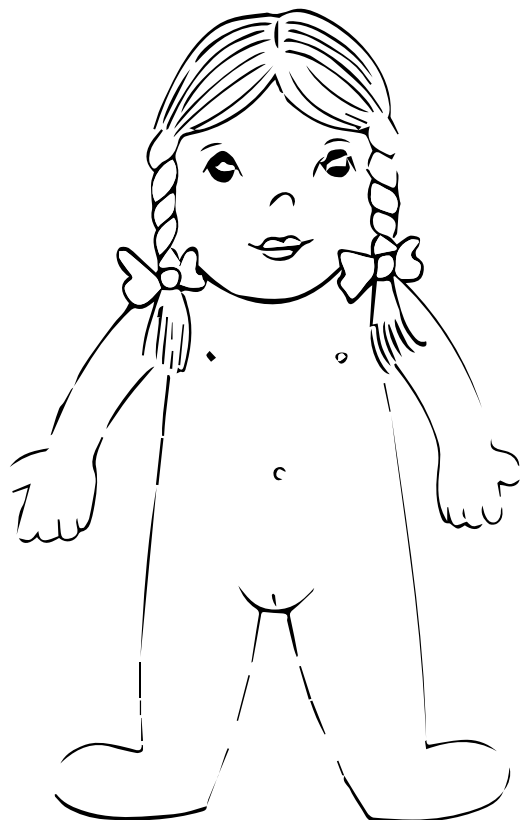
Naše iskustvo:

Dinamično učešće dece kroz igranje uloga daje pozitivnu atmosferu i veliku inspiraciju da na završni zadatak daju odgovore koji ih čine jakim, snažnim i snalažljivijim u situacijama nasilja.

Pozivnica za Grupu podrške.

Najavite kada je sledeći čas i temu: Telo osećanja.

TELESNE MAPE

LIČNI BEZBEDNOSNI PLAN ZA DEVOJČICE

osobe koje mogu da pozovem

stvari koje mogu da uradim ako sam uplašena

telefonski brojevi

Ja znam da imam pravo da budem bezbedna.

LIČNI BEZBEDNOSNI PLAN ZA DEČAKE

osobe koje mogu da pozovem

stvari koje mogu da uradim ako sam uplašen

telefonski brojevi

Ja znam da imam pravo

da budem bezbedan.

Ovo je nastavna jedinica koja ima drugačiju strukturu od svih drugih u Programu. Predstavlja neophodno obnavljanje dosadašnjeg gradiva.

Potreban materijal

- Popunjeni Radni list 1
- Popunjeni Radni list 2
- Popunjeni Radni list 3
- Radni list 4: Telo osećanja
- A4 papir
- Bojice, olovke
- KIKO edukativni materijal dostupan na www.incesttraumacentar.org.rs Rubrika Produkcija/KIKO
- KIKO TV spot (20 sek.)
- „Nasilje nad decom kroz istoriju“ – set od tri kratka edukativna filma Incest Trauma Centra – Beograd (13 min.)
- „I ja sam uz tebe!“ kratki edukativni film Incest Trauma Centra – Beograd (11 min.)
- Računar, LCD projektor, zvučnici dovoljne jačine za učionicu (i platno po potrebi)

Trajanje: 1 školski čas

Glavna aktivnost – TELO OSEĆANJA

- Preporučujemo da se, posle ukupno xx održanih časova, u još jednom susretu vratite na razgovor o „Točku nasilja nad decom“ (Šematski prikaz 1) i Telesnim mapama (Radni list 3).
- Popunite Radni list 4: Uradite Telo osećanja. Jednom urađeno Telo osećanja može da se, po potrebi, na kasnijim sesijama uzme kao podsetnik, uporedi nešto iz njegovog sadržaja ili dopuni u odnosu na aktuelni trenutak – uradite ga još jednom, ispočetka, i na kraju programa. Dok se ispunjava ovaj radni list, pozovite da nekoliko učenica/ka kratko ponove suštinska znanja koja su stekli o dobrim i lošim tajnama, dodirima i intimnim delovima tela, kao i Ličnom bezbednosnom planu (izrađen u okviru pete nastavne jedinice).
- Prikažite naznačene video priloge. Njihovo trajanje je ukupno 25 min. Dakle, iako se čini da je ovaj čas posvećen „samo obnavljanju gradiva“, neophodno je da ste vrlo dobro organizovani u vremenu koje imate na raspolaganju.
- Zadajte učenicima/ama kao domaći zadatak da pregledaju KIKO edukativni materijal sa www.incesttraumacentar.org.rs Rubrika Produkcija/KIKO. Ohrabrite ih da sve što im je zanimljivo sa ove internet stranice podele sa prijateljicama i prijateljima i familijom.

Naše iskustvo:

Pripremite sebe na najrazličitija otvorena i provokativna pitanja od strane dece, na dečiji smeh i međusobno zadirkivanje, zbunjenost, sramežljivost. Posebno obratite pažnju na decu koja ćute. Ako neki učenik/ca nije aktivan, pridite i obratite pažnju, pružite mu / joj vidljivost. Proverite da li treba nešto, da li hoće da se pridruži nekome, da posmatra dok neko drugi radi.

Pozivnica za Grupu podrške.

Najavite kada je sledeći čas i temu: Samopoštovanje.

Osećanja su nešto što ti osećaš u svom telu

Oboj ona mesta gde ih ti osećaš, kada si

tužna / tužan

uplašena / uplašen

kriva / kriv

ljuta / ljut

besna / besan

ljubomorna / ljubomorani

vesela / veseo

srećna / srećan

nervozna / nervozan

tužno - **plavo**

strah - **crvo**

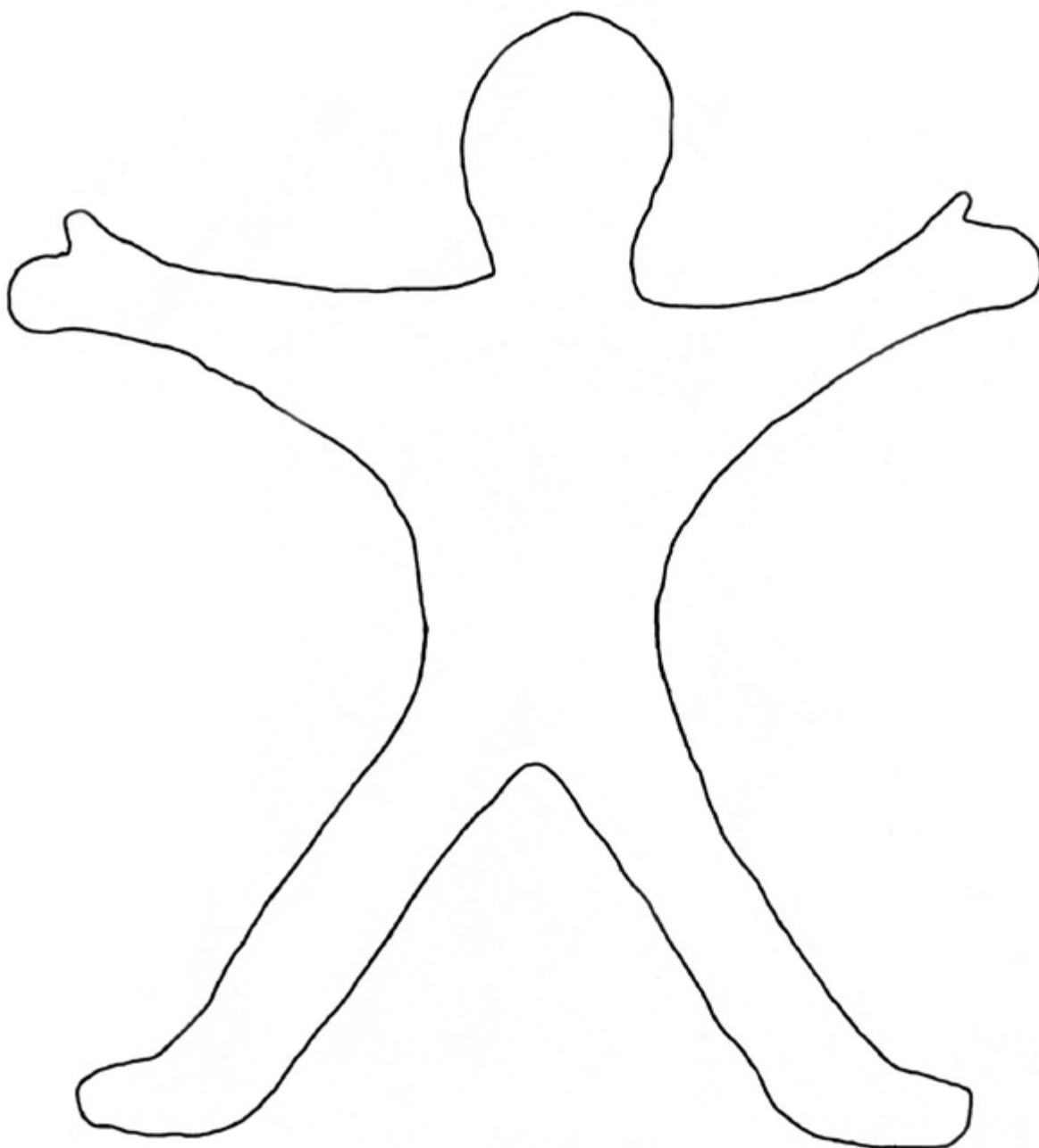
krivo - **smeđe**

ljuto / besno - **crveno**

ljubomorno - **zeleno**

veselo / srećno - **žuto**

nervozno - **narandžasto**

Nastavnik/ca aktivno radi na tome da učenici/e razumeju:

- pojam samopoštovanja
- pojam granica
- vrednosti prikazivanja stvarnih životnih situacija kroz igranje uloga

Na kraju ove nastavne jedinice, učenice/i će biti u stanju da:

- poboljšaju kapacitet konstruktivnog reagovanja na negativan vršnjački pritisak
- se fokusiraju na važnost samopoštovanja koje je ključno povezano sa pozitivnim donošenjem odluka

Potreban materijal

- Cedulje sa tekstom primera situacija koje će biti prikazane kroz igranje uloga
- Pripremljene definicije: emocionalne, psihološke i fizičke granice (ispisan primerak za svakog učenika/cu)
- Radni list 5: Samopoštovanje znači da ja znam da vredim

Trajanje: 1 školski čas.

Uvodna aktivnost: Glasanje o vrednostima (5 min)

Koliko vas:

- nosi danas odeću u svojoj omiljenoj boji?
- voli sebe baš onakve kakvi ste?
- bi volelo da promeni bar jednu stvar kod sebe?
- se seća jedne stvari koju je neko rekao ili uradio, a u vezi sa kojom se niste dobro osećali?
- zna šta je samopoštovanje?
- se nekada osetilo od strane drugarica i drugova da treba da uradi nešto mimo svoje volje?

Glavna aktivnost – SAMOPOŠTOVANJE ZNAČI DA JA ZNAM DA VREDIM (35 minuta)

- Započnite pitanjem šta je samopoštovanje i odakle dolazi (da li se rađamo sa samopoštovanjem ili nas neko uči da ga imamo).
- Postavite 2 pitanja na koja svaki učenik/ca treba da odgovori.

„Ako imam nisko samopoštovanje i napravim grešku, šta ću reći sebi?“

„Šta ću reći sebi, ako imam visoko samopoštovanje i napravim grešku?“

- Najavite učenicima/ama da se pripreme za igranje uloga i da ćemo u narednim situacijama videti na koji način su povezani samopoštovanje i izbori koje pravimo.
- Imajte u vidu da teme koje se prikazuju kroz igranje uloga možete odabrati i prema aktuelnim događajima u Školi. Takođe, tehnike Forum Teatra su veoma odgovarajuće u ovom slučaju, ukoliko imate obučeno osoblje ili možete organizovati gostovanje na poziv.

PRVA SITUACIJA

Potrebno je da učestvuju 3-4 učenice.

Tvoja najbolja prijateljica ima dozvolu da se šminka i oblači kako želi, a ti nemaš. Dok si u poseti kod nje, ona te uporno nagovara da se našminkaš. Nisi baš prepuna sigurnosti u sebe, a i ljuta si na mamu što ti ne dozvoljava da se šminkaš. Ti sada praviš svoj izbor. Druge učesnice ove situacije uzimaju uloge osoba sa visokim ili niskim samopoštovanjem i ohrabruju ili obeshrabruju te da probaš šminku.

DRUGA SITUACIJA

Potrebno je da učestvuju 2-3 učenika.

Dok provodiš noć kod svog trinaestogodišnjeg rođaka, on vadi paklicu cigareta i nudi ti jednu, obećavajući da neće reći nikome ako probaš. Učeniku koji ima ulogu da napravi izbor je rečeno da to učini na osnovu osećanja prema samom sebi i toga kako misli da se trenutno uklapa u glavni „geng“.

Treći učesnik ove situacije postupa onako kako bi to učinio u stvarnoj situaciji.

TREĆA SITUACIJA

Može da učestvuje celo odeljenje.

Zadatak ima dva dela. Potrebno je da 4 učenika/ce (3 učenika i 1 učenica) napuste prostoriju dok se ne objasne oba dela zadatka. Najavite im da njihova uloga neće biti jednostavna: „Vi ste u ovoj situaciji važni, drugi su publika.“ Ukažite na njihovu važnost i zahvalite im se odmah što su se prijavili. Zamolite ih da izađu iz učionice na par minuta dok porazgovarate sa ostatkom odeljenja, i objasnite im da ćete ih zatim pozvati da uđu. Po izlasku, nisu upoznati sa sadržajem zadatka.

Uloga ova 4 učenika je da igraju „glupane“ koje većina u odeljenju često ismejava i ogovara. Ostalim učenicima/ama kažite da se po ulasku 4 učenika ponašaju tako da ih zadirkuju na način koji će im izazvati nelagodnost, ali da uvredljivi komentari nisu dozvoljeni. Najavite, da ćete Vi, ako neko ovu instrukciju prekrši, reći „ti sada više ne učestvuješ“ – objaviti i ispadanje tog učenika/ce. Najavite i da ćete dati znak kad zadirkivanje prestaje i da je odeljenje u obavezi da trenutno sledi i ovu instrukciju. Proverite da li su svi prisutni razumeli zadatak i pravila učešća.

Pozovite 4 učenika koji su van učionice da se vrate. Kada uđu, odeljenje odmah počinje da se smeje, bulji u njih, pokazuje prstom i govori komentare. Na Vaš znak, odeljenje prekida zadirkivanje. Četvoro učenika se vrate na svoja mesta (najčešće, pognutih glava) i pozovite ih da razgovaraju o tome kako se sada osećaju tako da ih drugi čuju.

.....

Posle svake od navedenih situacija, razvijte diskusiju o sledećim pitanjima:

- Šta biste uradili na isti način, a šta biste uradili drugačije?
- Ako se poredi neko sa visokim samopoštovanjem i neko sa niskim samopoštovanjem, ko po vašem mišljenju može bolje da izbegne vršnjački pritisak i zašto?

Objasnite pojam Granica: emocionalne, psihološke, fizičke.

Emocionalne granice: da li se osećaš sposobno da kažeš kako ti je, a da se posle toga osećaš prihvaćeno.

Psihološke granice: znaš li šta su tvoje potrebe i potrebe drugih.

Fizičke granice naznačuju tvoj lični prostor u kojem se osećaš sigurno.

Povedite razgovor o tome kako svi mi možemo da utičemo na oblikovanje nečijeg samopoštovanja:

- Šta je danas neko od nas na času rekao ili uradio, a što je učinilo da se dobro osećaš?
- Šta je to vršnjački pritisak i kako utiče na donošenje odluka?

Na kraju, na tabli napišite i kažite:

**DECA SE NE RAĐAJU SA SAMOPOŠTOVANJEM
NEGO GA STVARAJU I GRADE ODRASLI.
SVI MI MOŽEMO DA UTIČEMO NA OBLIKOVANJE NEČIJEG SAMOPOŠTOVANJA.**

Imajte u vidu da se uvek još neke situacije mogu razrađivati. Na primer:

- Tvoj drug/dругarica razmišlja da pobjegne od kuće
- Jedan učenik/ca je doneo/la pištolj u školu
- Drug/dругarica ti ponudi drogu ili alkohol
- Drugarica traži od tebe da zajedno snimate i postavite na internet fotografije drugarice u wc-u, a koju ne volite

* Pri razradi situacija u vezi sa nasiljem u cyber prostoru i putem društvenih mreža, preporučujemo da koristite Priručnik Incest Trauma Centra – Beograd „Tagged“ dostupan na www.incesttraumacentar.org.rs/ Rubrika Produkcija/Publikacije.

Naše iskustvo

Ovaj čas predstavlja potvrdu iskustva iz pete nastavne jedinice da kroz igranje uloga učenice/i najlakše izražavaju sebe i uče o sebi i drugima. Kroz diskusiju će se preplitati odnosi unutar porodice i porodice prema njima. Bez teškoća govore o pritisku vršnjak(inj)a i zašto im je teško da se odupru i ne budu deo nečega što zapravo duboko u sebi ne žele.

Završna aktivnost (5 minuta)

*Ono što najviše volim kod sebe je...
Želim da ljudi oko mene znaju da sam...*

Naše iskustvo

Učenici/e nisu naučeni da verbalizuju šta najviše vole kod sebe ili iskažu šta žele. Važno je podstaći ih da pruže odgovore šta vole u svom izgledu, svom ponašanju, kao i to da, ako nešto želimo, ne mora uvek da se ostvari, ali je važno da kažemo želju. Najčešće sebe vide kroz ono što im roditelji govore zašto ih vole (zato što si dobar, poslušan, dobar si đak, pomažeš u kući, kažeš svakom komšiji „dobar dan“) i to su vrednosti za koje bi želeli da i neki drugi ljudi znaju o njima.

Pozivnica za Grupu podrške.

Najavite kad je sledeći čas i temu: Šta su to osećanja?

Samopoštovanje je rezultat ocenjivanja sopstvene vrednosti.

Samopoštovanje je: koliko mislim i osećam da vredim, snaga poverenja u svoje misli, ideje, kao i dubina verovanja u svoje postupke.

Kada imaš visoko samopoštovanje, onda osećaš sreću i zadovoljstvo u svom životu!

Kada imaš nisko samopoštovanje, onda si uplašen, nesiguran, osećaš se neprilagodljivim.

Samopoštovanje se stiče i razvija i zavisi od porodice. Podstiče se odmeravajem očekivanja koja se stavljaju pred dete, da ih ako može ispuni i doživi i oseti uspeh!

Tokom odrastanja se razvija i u interakciji sa drugim osobama. Tako se naj snažnije razvija u ranom detinjstvu, pojedinke /ci i društvo nastavljaju da utiču na samopoštovanje.

Samopoštovanje znači
da ja mislim da vredim!

OSMA NASTAVNA JEDINICA – ŠTA SU TO OSEĆANJA?

Nastavnik/ca aktivno radi na tome da učenice/i razumeju:

- identifikovanje redosleda osećanja
- kako osećanja mogu biti direktno povezana sa samopoštovanjem

Na kraju ove nastavne jedinice, učenici/e će biti u stanju da:

- identifikuju i imenuju specifična („unutrašnja“) osećanja
- razumeju vezu između osećanja i ponašanja
- razumeju, da u cilju donošenja dobrih odluka, osoba mora da razmišlja, a ne da reaguje samo na osnovu osećanja

Potreban materijal

- Radni list 4: Telo osećanja (prazan)
- Olovke, bojice, tabla, kreda

Trajanje: 1 školski čas

Uvodna aktivnost: Glasanje o vrednostima (5 minuta)

Koliko vas:

- ima samo jednog najboljeg prijatelja / prijateljicu?
- voli Lady Gagu?
- zna šta je to uzor, odnosno idol?
- se ponaša ružno prema drugima kada ste loše raspoloženi?
- se oseća loše ako se ponaša ružno prema drugome kada ste loše raspoloženi?
- je nekada uradilo nešto samo zato što vam se tako htelo i ispalo je da je to bila loša ideja?
- je nekada pokušalo da reši problem na pokvaren način?
- je nekada pokušalo da reši problem ne radeći ništa, nadajući se da će nestati?
- voli što o ovome razgovaramo?

Glavna aktivnost – GRANICE ČUVAJU NAŠA OSEĆANJA (30 minuta)

Objasnite razliku između osećaja dodira i osećanja koja su smeštena u našoj duši.

Objasnite razliku između fizičkih osećaja (kao što je bol kad te neko poseče ili si bolestan/na pa te boli grlo) i osećanja koja nosimo u duši.

Podsetite na pojam Granica iz sedme nastavne jedinice: emocionalne, psihološke i fizičke. Pozovite učenike/ce da uzmu tekst definicija iz svojih fascikli kako bismo ih koristili tokom rada, jer današnja tema predstavlja dalju razradu o Granicama.

Zamolite učenike/ce da glasno izlistaju što više naziva za osećanja i obavestite ih da ćete ih Vi beležiti na tabli. Vaš je zadatak da tokom procesa pravilno prepoznajete, razvrstavate navedena osećanja i potpisujete ih kao u koloni, a tako što ćete ih grupisati u 4 kategorije / kolone: besna/besan, tužna/tužan, radosna/radostan, uplašena/uplašen. Ove kategorije nećete otkrivati pred odeljenjem tokom izlistavanja, već ćete nakon što završe upitati učenike/ce da imenuju svaku. Znači, kako bi je oni nazvali – jedno osećanje koje prepoznaju kao zajednički imenilac za sva spomenuta u jednoj koloni. I tako za svaku od 4 kolone osećanja koja ste Vi pravilno potpisivali.

Primer: Jedna je „besna/besan“ i ispod ide npr. „ljuta“, „uznemirena“, „razjaren“, „agresivan“. Druga

je „tužna/tužan“ i ispod ide npr. „depresivna“, „uvređena“, „bezzvoljna“. Treća je „radosna/radostan“ i ispod ide npr. „uzbuđen“, „srećan“, „oduševljena“. Četvrta je „uplašena/uplašen“ i ispod ide npr. „prestrašena“, „šokiran“, „zabrinuta“.

Kratka igra pantomime

Pozovite učenike/ce da oni koji žele mogu da izađu ispred table i odglume neko od navedenih osećanja.

Učenik/ca koji se dobrovoljno javi, osećanje treba da prikaže bez reči, dok ostali pogađaju o kom je osećanju reč.

Zatim razgovaramo koji je jedini način da znamo kako se druga osoba oseća.

Nakon diskusije u kojoj je važno da ohrabrite učenice/ke da iskažu svoja iskustva, **Vaša poruka je da najsigurnije možemo da znamo kako se druga osoba oseća – ako je pitamo.**

Sledi razgovor o tome:

1. Da li smo slobodni da sva svoja osećanja pokazujemo?
2. Da li nam se ona uvek vide na licu ?
3. Zašto smo slobodniji da pokažemo dobra osećanja, a često skrivamo loša?
4. Da li se uvek ponašamo onako kako se osećamo?
5. Šta nedostaje kad donesemo odluku na osnovu osećanja?

Naše iskustvo

Najčešće, učenice/i saopštavaju sledeći sadržaj: *Postoje trenuci kada se svađamo sa članovima porodice i drugaricama i drugovima. Jer, ili neko povredi naša osećanja ili mi povredimo osećanja našeg druga, brata, sestre.... U tim situacijama, važno je da pokušamo da se ponašamo tako što ćemo voditi računa o svojim osećanjima, ali i o tome da ne povredimo nekog drugog. Ovo nije uvek tako lako da učinimo i često pravimo greške. Ali, možemo i da ih prevaziđemo.*

Podelite učenicima/ama Radni list 4 i pomozite im da ga popune. Obratite pažnju da li nekom od učenika/ca treba da pružite nešto više pažnje.

Završna aktivnost (5 min.)

Kad sam ljuta / ljut, ja ću....

Kad sam ljuta / ljut, neću....

Osoba s kojom mogu da razgovaram o svojim osećanjima je...

Naučene lekcije

Učenici/e imaju želju da o osećanjima govore najviše i najčešće sa roditeljima ili ostalim članovima porodice. Istovremeno, retko govore i razgovaraju sa odraslima o svojim osećanjima, jedino ako ih direktno pitaju. I na pitanje, uvek prvo razmisle da li „treba“, odnosno da li je dobro reći kako se osećaš ili ne. Ne žele da ljutnju, kao osećanje koje ne smeju uvek da pokazuju odraslima, usmeravaju na nekog drugog ko nije uzrok ljutnje i da je iskazuju kroz ponašanje kojim će da povrede druge. Lakše govore o dobrim nego o lošim osećanjima. Loša osećanja uglavnom povezuju sa dešavanjima u porodici ili u vršnjačkoj grupi. Nisu naučeni da veruju svojim osećanjima. Prate ih i verbalizuju šta ili ko čini da se osećaju dobro ili loše.

Pozivnica za Grupu podrške. Podsetite da su preostale još dve sesije.

Najavite kada je sledeći čas i temu: Mislilica i mislilac.

Nastavnik/ca aktivno radi na tome da učenice/i:

- steknu veštine asertivnosti
- nauče da reše problem bez korišćenja nasilja
- razumeju važnost izlaženja u susret svake osobe tokom konflikta

Na kraju ove nastavne jedinice, učenici/e će biti u stanju da:

- upoznaju pojmove asertivnih, agresivnih i pasivnih stilova komunikacije u rešavanju problema
- vežbaju asertivne, nenasilne metode rešavanja problema
- prepoznaju vrednosni sistem u konstruktivnom rešavanju problema

Potreban materijal

- Radni list 6: Miš, čudovište i JA (mislilica / mislilac)

Trajanje: 1 školski čas.

Uvodna aktivnost: Glasanje o vrednostima (5 min.)

Koliko vas:

- voli da dolazi na časove kada pričamo o „Zdravim izborima za decu“?
- ima nešto planirano za danas posle škole?
- je nekada pokušalo da reši problem na pokvaren način?
- je nekada pokušalo da reši problem ne radeći ništa i nadajući da će problem samo nestati?
- sada ima neki problem za koji vam je potrebna pomoć?

Glavna aktivnost – MISLILICA I MISLILAC (35 min.)

Podelite učenicima/ama Radni list 6. Pročitajte naglas svaku navedenu situaciju.

Pružite pojašnjenje:

Čudovište vodi računa samo o svojim osećanjima, zalaže se samo za svoje mišljenje i brani svoja prava, a da pri tom ne vodi računa o osećanjima i pravima drugih. Povređuju osećanja drugih. Drugi ljudi im neće biti naklonjeni, ali će ih se svakako plašiti.

Miš ne izražava svoja osećanja i ne bori se za sebe. Iako vodi računa o drugima, on ne vodi računa o sebi samom i često oseća da ga drugi maltretiraju i iskorišćavaju. Oseća se ozlojeđeno zato što se ne bori za svoja prava, a teško je izaći na kraj sa ovim osećanjima kad ti tako često nedostaju argumenti.

Pokušajte da rešite sledeće situacije, pri tom poštujujte tuđa osećanja, mišljenja i prava.

Vodite računa o sebi, istovremeno vodeći računa o drugima. I ponašajte se prema drugima na način na koji želite da se oni ponašaju prema vama. Pokušajte da rešite situaciju kao **Mislilac**.

Učenici/e imaju zadatak da popune Radni list 6.

Kada završe popunjavanje, razvijte diskusiju o taktikama za rešavanje problema.

Na kraju, pošaljite jasnu poruku da je jedina opcija za rešavanje problema da se poštuju tuđa osećanja, mišljenje i pravo, a da se ne koristi nasilje. Znači, kao Mislilica / Mislilac.

Predložene situacije u okviru Radnog lista 6 se mogu prilagoditi u skladu sa aktuelnim događajima u Školi.

Naše iskustvo

U delu aktivnosti „Miš, Čudovište, Ja-Mislilac“ koji promovirše stav „vodim računa o svojim osećanjima, ali i o osećanjima, mišljenjima i pravima drugih – učenici/e saopštavaju da taj stav doživljavaju često kao slabost koja se ne ceni u društvu. Kažu da je teško biti različit/a od ponašanja većine. Često će se diviti čudovištu, prezirati ili smejati mišu, ali je ipak provokativno naučiti biti Mislilica / Mislilac.

Završna aktivnost (5 min.)

Naučila/o sam...

Pozivnica za Grupu podrške. Podsetite da je preostala još jedna sesija.

Najava teme za sledeći čas: Mostovi, naravno.

Podsetite učenice/ke da je to poslednji čas u ciklusu.

MIŠ, ČUDOVIŠTE I JA	ŠTA BI MIŠ URADIO?	ŠTA BI ČUDOVIŠTE URADILO?	ŠTA BIH JA URADILA/ URADIO?
A) Roditelji te kritikuju zbog nečega što nisi uradila / uradio.			
B) Tokom velikog odmora, jedna starija učenica te odgurkuje, naziva te pogrđnim imenima i uzima ti bonove za ručak.			
C) Tvoja drugarica / drug želi da prepíše tvoj domaći zadatak, a ti ne misliš da je to u redu.			
D) Nekoliko tvojih drugova / drugarica gađa kamenjem komšijinog psa. Viču na tebe da dođeš i pridružiš se.			
D) Tokom odmora drug ti pokazuje šibice. Kaže da je ljut na nastavnicu i da će spaliti školu.			

Nastavnik/ca aktivno radi na tome da učenice/i :

- identifikuju osećanja i ponašanja koja grade zajednicu ili joj štete
- spoznaju važnost korišćenja „živih reči“ u svrhu stvaranja dobrih komunikacionih veština koje izgrađuju zajednicu

Na kraju ove nastavne jedinice, učenici/e će biti u stanju da:

- koriste efikasne komunikacione veštine kako bi iskazali/e svoje gledište
- razumeju kako negativne reči utiču na zajednicu, tj. na razred, porodicu, prijatelj(ic)e, itd.

Potreban materijal

- Jedna prava ili lažna cigla
- Radni list 7: ZIDOVI ili MOSTOVI
- Flomasteri, olovke, bojice
- Spremite kratku biografiju osobe – borkinje za ljudska prava* koju ste izabrali za Uvodnu aktivnost

Trajanje: 1 školski čas.

Uvodna aktivnost: Glasanje o vrednostima (5 minuta)

Koliko vas:

- zna ko je bio Zoran Đinđić?
- voli sladoled od jagode?
- zna ko je bila Roza Luksemburg?
- zna ko je bio Martin L. King?
- misli da je učenje Martina L. Kinga pomoglo ljudima?
- zna ko je Oprah Winfrey?
- zna gde je živeo Mahatma Gandhi?
- ima danas rupu na čarapi?
- zna ko je bio Vojin Dimitrijević?
- **borkinja za ljudska prava po izboru nastavnice/ka**
- misli da je Robin Hud pomogao ljudima?
- je nedavno stekao novu prijateljicu ili prijatelja?
- voli da ima nekoliko prijatelj(ic)a?
- bi jednog dana volelo da izgradi jedan lep most?

Po završetku aktivnosti, detaljno predstavite svaku navedenu ličnost koju učenici/e u ovom trenutku ne prepoznaju.

Naše iskustvo:

Deca nisu upoznata sa uzorima u oblasti ljudskih prava i zbog toga je neophodno pružiti im kvalitetne informacije. Slično je da je ovo nepoznata oblast za nastavnike/ce. Zbog toga proces učenja započinje na strani nastavnika/ce (šta su kriterijumi da bi se neko smatrao borkinjom / borcem za ljudska prava) tokom kojeg sve više nude istaknute ličnosti u svetu i u Srbiji – borce za ljudska prava i protiv diskriminacije. Posebnu pažnju je važno posvetiti rodnom balansu, odnosno ponuditi učenicama/ima jednak broj borkinja i boraca za ljudska prava.

* Borkinje i borci za ljudska prava se nazivaju i braniteljke i branitelji ljudskih prava.

Oprah Winfrey

Najmoćnija žena na svetu prema Forbsovoj listi. Zalaže se za ljudska prava afroamerikanaca. Preživela seksualno nasilje u detinjstvu i o tome javno govori. Lično nagrađuje sa 100.000 američkih dolara svaku informaciju koja pouzdano dovede do hapšenja izvršilaca seksualnog nasilja nad decom.

Domaći zadatak: Zadajte domaći učenicima/ama da donesu biografiju jedne istaknute ličnosti iz oblasti ljudskih prava. Najavite im da će uz biografiju biti važno da pruže objašnjenje zbog čega su se za nju opredelili, koje su to vrednosti koje su u njenom angažmanu prepoznali i cene. To može biti osoba koja je aktivna u Srbiji ili u svetu i, pored biografije, treba da prilože i njenu fotografiju. Ova dva elementa će biti pridružena rezultatu rada u okviru sledeće, jedanaeste nastavne jedinice - na zajedničkom odeljenskom panou koji će biti postati stalna postavka na zidu učionice ili drugom vidnom mestu za koji se u Školi dogovorite.

Obratite pažnju da polovina učenika/ca izabere, prouči i predstavi biografiju braniteljke za ljudska prava (i druga polovina biografiju branitelja).

Glavna aktivnost – MOSTOVI, NARAVNO! (35 minuta)

Pre početka glavne aktivnosti, ispišite sledeći citat na tabli:

„AKO SUOČIMO MRŽNJU SA MRŽNJOM, BIĆE JOŠ VIŠE MRŽNJE.
IZ NASILJA PROISTIČE SAMO JOŠ VIŠE NASILJA.“

Dr. Martin L. King

Danas ćemo govoriti o tome kako možemo da izgradimo mostove ili zidove.

U rukama ćete imati pravu ili lažnu ciglu. Iskoristite je da objasnite da se ona može upotrebiti da se pomoću nje nešto izgradi, ali i da se pomoću nje nešto uništi. Reči i postupci mogu biti poput cigli. Oni mogu da grade mostove razumevanja, ali i da blokiraju komunikaciju i izoluju nas od drugih.

Neka cigla kruži odeljenjem. Svaki učenik/ca uzme ciglu u ruku i kaže čemu bi njoj / njemu lično mogla da posluži ta cigla. Beležite odgovore na tabli svrstane u dve kolone.

Po završetku izlistavanja:

- jednu kolonu naslovite „Onom koja gradi / povezuje“ – MOSTOVI
- drugu „Onom koja razara / izoluje“ – ZIDOVI

Podelite učenike/ce u 4 grupe. Svaka grupa dobija po jedan Radni list 7 na kojem stoje instrukcije kako da ga ispune.

Posle urađenog zadatka, učenici/e razmenjuju svoje komentare i ideje. Podstaknite ih da podele jedni sa drugima kako su izabrali te reči.

- Koja ponašanja i osećanja grade ili prave zidove?
- Koja ponašanja i osećanja grade mostove?
- I šta misle zašto se reči koje su upotreбили da izgrade mostove zovu „žive reči“?

Naše iskustvo

Učenice/i vrlo rado, konstruktivno, ponosno i ozbiljno umeju da budu graditeljice i graditelji mostova. Prepoznaju i svoje reči i reči drugih koje prave zidove i lako donose odluke da mogu da ruše zidove.

Završna aktivnost (5 minuta)

Vežbaću građenje mostova pomoću.....

Vežbaću uklanjanje zidova u svom životu pomoću.....

Naše iskustvo

Inspirisani i podstaknuti temom sesije, učenice/i dodaju nove „žive reči“ u građenju mostova i lako pronalaze reči za završetak rečenice, vežbajući uklanjanje zidova u svom životu pomoću.....

Pozivnica za Grupu podrške (ovo je poslednja sesija).

Najavite kada je sledeći (poslednji) čas i temu: PROSLAVA DOSTIGNUĆA. Recite učenicima/ama da donesu po jednu svoju omiljenu fotografiju na kojoj su oni sami.

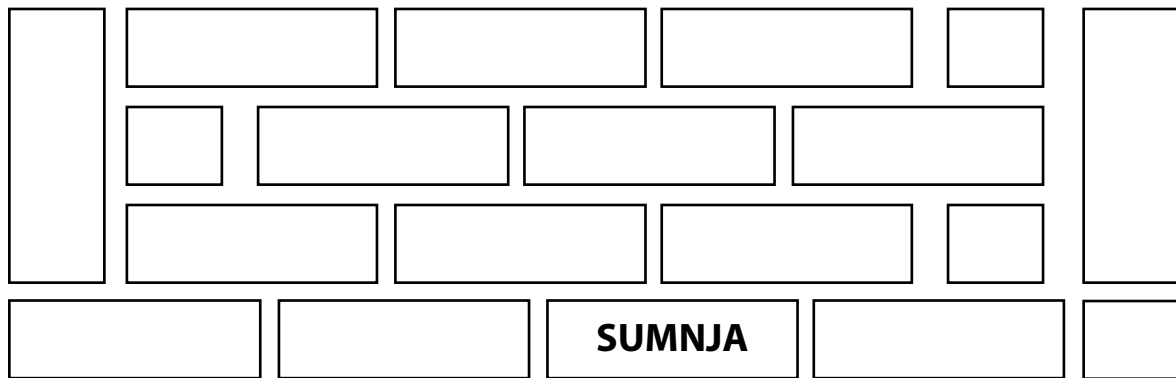
ZIDOVI ILI MOSTOVI?

“Nasilje je nemoralno zato što gaji mržnju, a ne ljubav. Uništava zajedništvo i čini bratstvo nemogućim.”

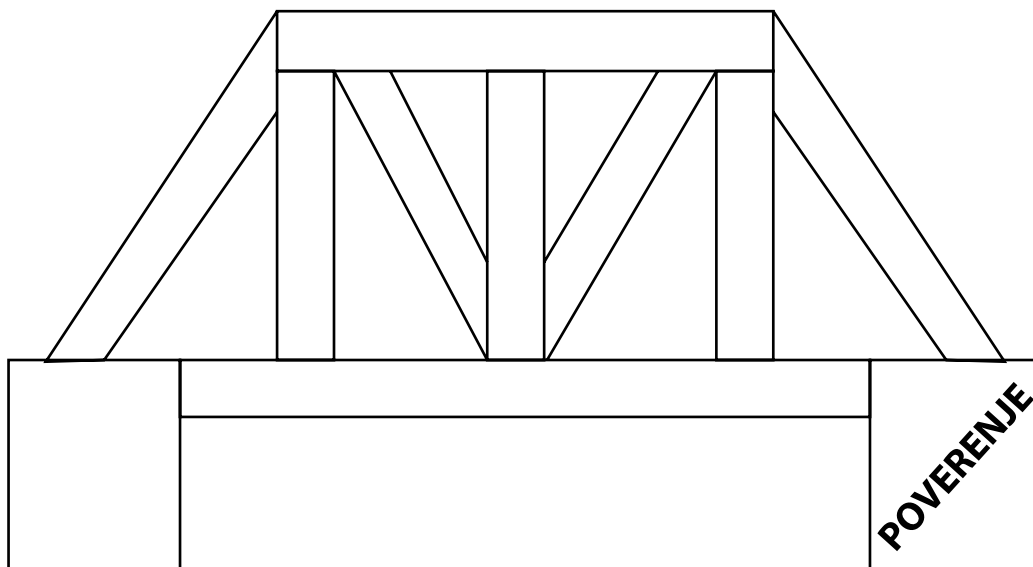
Dr. Martin Luther King, Jr

Osećanje zajedništva postoji jedino kada se svi članovi zajednice osećaju sigurno i prihvaćeni su, poštovani i sa njima se dostojno postupa.

Zadatak: Koja ponašanja i osećanja grade zidove i isključuju druge ljude iz naših života? Popunite cigle u zidu rečima koje onemogućavaju komunikaciju i izoluju nas od drugih.

Zadatak: Izgradite most razumevanja i komunikacije koristeći žive reči i postupke. Popunite delove mosta tim rečima.

JEDANAESTA NASTAVNA JEDINICA - PROSLAVA DOSTIGNUĆA

Nastavnik/ca aktivno radi na tome da:

- svaki učenik/ca pronade kod sebe nešto jedinstveno posebno
- je naglasak na individualnosti uprkos porodičnim problemima

Na kraju ove nastavne jedinice, učenici/e će biti u stanju da:

- identifikuju svoje posebne i jedinstvene kvalitete
- da identifikuju svoje vrline i mane
- da razumeju da kao deca nikada nisu kriva za probleme u porodici

Potreban materijal

- Radni list 8: Ja sam posebna / poseban zato što...
- Olovke, lična fotografija i lepak
- Domaći zadatak (iz desete nastavne jedinice)
- A4 papir u dovoljnom broju za svakog učenika

Trajanje: 1 školski čas.

Uvodna aktivnost: Glasanje o vrednostima (5 min.)

Koliko vas:

- je prošle nedelje uradilo svaki zadati domaći zadatak?
- se jednom prošle nedelje osećalo tužno ili povređeno?
- stvarno voli sebe, iako može biti da se nekom i ne dopada?
- ima najbolju prijateljicu/prijatelja?
- može da se seti bar jedne stvari koju voli kod sebe?

Naše iskustvo

Brže, slobodnije daju odgovore na pitanja vezana za svoja osećanja u odnosu na početak programa. Lako identifikuju najboljeg prijateljicu / prijatelja. Nešto drugačije je u definisanju jedne stvari koju vole kod sebe postoji zbunjenost i nedoumice.

Glavna aktivnost – TOPLI ČUPAVCI I HLADNI BOCKAVCI (35 min.)

Podelite učenike/ce u dve grupe. Zadatak je da jedna grupa nabroji „tople čupavce“ koje jedni drugima upućuju, a predstavljaju izraze ljubavi, poštovanja, prijateljstva i odanosti. Druga grupa navodi „hladne bockavce“, reči koje upućuju jedni drugima da bi ih omalovažili, uvredili.

Posle toga, razvijte diskusiju kako topli čupavci, a kako hladni bockavci mogu da utiču na osobu kojoj su upućeni, na njeno samopoštovanje i samopouzdanje.

Sledeći korak je da učenice/i napišu svoje ime na praznom listu papira i stave ga na sto. Recite učenicima da prošetaju učionicom, priđu listovima i jedni drugima daju pisane tople čupavce. Naglasite odeljenje da hladni bockavci nisu dozvoljeni.

Kad se vrate na mesta, podelite i pojasnite Radni list 8. Učenici/e treba da napišu zašto misle da su posebni. Mogu da navedu razloge koje znaju od ranije zašto su posebni, ali i na osnovu toplih čupavaca koje su upravo dobili.

Učenicе/i su imali zadatak da donesu jednu svoju fotografiju koju će sada zalepiti na popunjen Radni list 8. Ne zaboravite **da se ispod** fotografije potpišu. Od gotovih radnih listova svih učenika/ca i njihovih domaćih zadataka iz desete nastavne jedinice napravite veliki zajednički pano koji nosi naziv „**PROSLAVA DOSTIGNUĆA**“ i okačite na mesto koje učenici/e sami odluče da im odgovara (npr. u učionici, ispred učionice, u zbornici...).

Naše iskustvo

Deca lakše upućuju drugima komplimente nego što to rade sami sebi. Često misle da je to odraz neskromnosti ili hvalisanja. Većina može da se iznenadi da drugarice i drugovi misle o njima potpuno drugačije nego što ona ili on misli o sebi. U samom procesu na času je vidljiv veliki značaj podrške drugarica i drugova za pozitivno mišljenje o sebi.

Završna aktivnost (5 min.)

„Ja sam posebna / poseban zato što.....“

„Nasilje nad decom je...“

Naše iskustvo

Učenicе/i rado rade aktivnost, precizno birajući šta će napisati o sebi u diplomi. Ohrabrite ih tokom celokupnog procesa, i dopustite im da rade u paru i podstiču jedno drugo. Osetićete ponos kod učenika/ka kad spoznaju kakve sve vrline poseduju. Lako pronalaze reči za završavanje reči izjave „Nasilje nad decom je...“. Najčešće reči kojima dovršavaju misao su „nedopustivo“, „nemoralno“, „kažnjivo“, itd.

Na kraju časa

Zahvalite odeljenju za učešće u programu „Zdravi izbori za decu“, pustite TV spot Incest Trauma Centra – Beograd „Prekinimo ćutanje!“ (dečak), a na tabli napišite:

**JEDNO OD OSNOVNIH LJUDSKIH PRAVA JESTE ŽIVOT BEZ NASILJA.
DECA IMAJU PRAVO NA POMOĆ OD STRANE ODRASLIH.
ZA NASILJE JE UVEK I SAMO ODGOVORAN SAMO ONAJ KO GA VRŠI.**

Ispratite učenice/ke iz programa „Zdravi izbori za decu“ našom pesmom „Prekinimo ćutanje!“ čije je trajanje 3 minuta. Podsetite ih da pesma može da se download-uje i na njihov mobilni telefon i da je pošalju svim svojim prijateljicama i prijateljima koje vole.

JA SAM POSEBNA / POSEBAN
ZATO ŠTO:

PRAKTIČNO IZVOĐENJE PROGRAMA „ZDRAVI IZBORI ZA DECU“

ZA SREDNJE ŠKOLE

PRAKTIČNO IZVOĐENJE PROGRAMA „ZDRAVI IZBORI ZA DECU“ ZA SREDNJE ŠKOLE

O GRUPNOM PROCESU - UVOD

Adolescentkinje i adolescenti očekuju od nas odraslih da se prema njima odnosimo kao prema odraslim osobama i da ih uvažavamo kao takve. Deljenje saveta, pokroviteljski odnos, neprihvatanje ili zanemarivanje njihovih potreba, mišljenja i stavova je strategija koja ne funkcioniše i ne donosi željene rezultate. Biće upravo kontraproduktivno, jer kod njih proizvodi osećanja nepoverenja i nerazumevanja i izaziva destruktivan bunt (dok je adolescentski bunt poželjan, važan za njih same i okruženje). Destruktivan bunt je negativan i po njih i po odrasle.

Rad sa adolescentkinjama i adolescentima može da bude veoma stresan i iscrpljujući, i predstavlja test za sve granice odraslih. Istovremeno, neodoljivo je uzbudljiv i prepun motivacije, satisfakcije, kao i novih saznanja o nama samima i o njima. Naša spremnost za slušanje, verovanje iz stava „Ja jesam na vašoj strani“ izgradiće jaku, a istovremeno otvorenu vezu punu poverenja i osećanja sigurnosti za učenice/ke. Takođe, veoma je važno da svaki adolescent/kinja dobije iskrenu, tačnu i jasnu informaciju o pitanjima koja se tiču života i okruženja u kojem odrastaju.

Program prevencije nasilja „Zdravi izbori za decu“ za srednjoškolce/ke kreiran je kroz dinamičan odnos interaktivnog učenja, gde se kombinuju različite aktivnosti koje podrazumevaju i zahtevaju aktivan angažman učesnica/ka, a ne samo pasivno primanje informacija i „saveta“.

Učenice/i se uvode u diskusije koje afirmišu njihova ljudska prava, pravo da žive bezbedno, bez diskriminacije i nasilja, slobodni, osnažuju ih informacijama koje promovišu samopoštovanje i osećaj za prava drugih. Jasne poruke protiv diskriminacije i nasilja ponavljajte što češće. To je zadatak nas odraslih, naša odgovornost.

Diskusije i rasprave o temama kao što su: moć, rodne uloge, diskriminacija, rasizam, seksizam, homofobija, i dr. pomažu mladima da shvate potrebu za uvažavanjem različitosti u društvu. Da kad je neko diskriminisan, različit, jako je ranjiv i postaje meta za sve koji koriste nasilje nad manje moćnim ili važnim od sebe.

Učenje o društvenom problemu nasilja u okviru „Zdravih izbora za decu“ za srednje škole obuhvata:

- Nasilje u adolescentnim partnerskim odnosima u periodu zabavljanja
- Nasilje u porodici
- Pritisak vršnjak(in)ja i nasilje među vršnjacima / vršnjakinjama
- Strategije pronalaženja načina kako izbeći nasilnu situaciju ili se snaći kad je već započela, a da ne budete nasilni
- Kome se obratiti za pomoć i kako

Najefektivniji rad je u odvojenim „muško-ženskim“ grupama. Brojni su dokazi u prilog tvrdnji da su devojke u lošijoj poziciji kad se nalaze zajedno u grupi sa mladićima. Mladići su skloni da zauzmu prostor, pričaju svo vreme, budu glasni, prodorniji, prekidaju devojke. U grupi mešovitoj po polu može Vam biti teško da obezbedite jednako prostora devojka i mladićima, a da ne bude na štetu sadržaja programa.

Devojke često izražavaju da vole da budu u mešovitim grupama, zajedno sa mladićima, ali ne treba da zaboravimo da devojka može biti teško da otvoreno govore u prisustvu mladića. Takođe, u tim slučajevima kad je mešovita grupa, devojke mogu biti okrutne prema devojka koje se ne ponašaju kao one ili izgledaju drugačije od njih – izoluju ih, osuđuju i nazivaju pogrdnim imenima. Važno je pratiti tempo svih učenica i pomoći im da otkriju svoje unutrašnje potencijale i kritički sagledaju rodne uloge i identitete, seksizam i diskriminaciju u društvu i osveste i razumeju da društvo ima različita očekivanja od njih samo zato jer su žene. Za Vas lično, jedan od najvažnijih ciljeva je da opisanu dinamiku koja se u ovom smislu otvara non-stop u svakodnevnom životu, svedete na minimum tokom rada na prevenciji nasilja.

Usredsredite se na to da optuživanje, kritika i samosažaljenje ne preplavljaju, jer se onda umesto osnaživanja potencira osećanje bespomoćnosti. Ovo je samo jedna od smernica za kreiranje prostora slobodnog za diskusiju. U našoj kulturi, mladići se retko podstiču da govore o svojim emocijama, stoga ih je teže navesti da govore otvoreno. S druge strane, neki mladići mogu da osećaju snažan pritisak za „dokazivanje“ svoje muškosti, pa to može da rezultira iznošenjem

lažnih informacija.

Kada radite u grupi mešovitoj po polu, potrebno je obratiti pažnju na načine na koje mladići nastoje da dominiraju ili uočiti slučajeve kada zastrašuju devojke. Vaša je odgovornost da to odmah naglas imenujete i podsetite na **pravila „Zone bez nasilja“**. Treba osigurati da svako, redom, dobije priliku da govori. To je jednostavan način prevladavanja ovog problema, ali isto tako je potrebno da u slobodnoj diskusiji Vi kao voditelj(ic)a procesa budete taktični i čvrsti. Nemojte dozvoljavati da mladići prekidaju devojke, ismejavaju ih ili koriste uvredljive izraze za žene.

Ne treba da zaboravite da devojke često ne žele da govore otvoreno u mešovitoj grupi zbog neprijatnog iskustva s osobama muškog pola „van same grupe“ (npr. mladić, otac, brat, komšija, trener, i dr.). Ovo je važan preduslov da bi se ovakvim načinom rada kreiralo sigurno okruženje za diskusiju.

STRUKTURA PROGRAMA „Zdravi izbori za decu“

*Osnovno važno: Iako radite u srednjoj školi, najpre detaljno proučite opis izvođenja programa za osnovne škole.

Svaka nastavna jedinica traje 45 minuta (1 školski čas).

Uvodna aktivnost traje 5 minuta. Uvodna aktivnost na svakom času služi kao vežba upoznavanja, da bi se (još) bolje upoznali i gradili poverenje i da bi se stvorila sigurna, pozitivna okolina za iznošenje mišljenja, osećanja i stavova vezanih za temu programa.

Primeri za uvodnu aktivnost:

- Da sam ptica, bila/o bih...
- Da sam boja, bila/o bih...
- Da sam reč, bila/o bih...
- Predstavi pokretom reč koja oslikava sada tvoje raspoloženje...
- Juče sam provela/o dan ... (podstaći ih da pruže odgovore na pitanje kako)
- Kod sebe najviše volim...
- Kod svog druga/drukarice cenim...
- Za mene je osoba od poverenja...
- Gde bi najradije želela/o da budeš u ovom trenutku?
- Reci jednu stvar koju planiraš da promeniš u svom životu

Za uvodnu aktivnost možete koristiti i **Glasanje o vrednostima iz dela u kojem je opisano izvođenje programa za osnovne škole**.

Glavna aktivnost traje 35 minuta. Direktno obrađuje temu nastavne jedinice.

Završna aktivnost (5 min.)

Uvek pitajte za odgovor ili izjavu kojim će učenice/i izraziti svoju emociju i mišljenje o temi tog dana.

Svidelo mi se...

Mislim da ću...

Uznemirilo me....

Nije mi se svidelo...

Podstaklo me...

Ja želim...

Mogu da promenim...

Neću da...

Za završnu aktivnost možete koristiti i primere iz dela u kojem je opisano izvođenje programa za osnovne škole.

Nastavnik/ca aktivno radi na tome da učenike/ce:

Upozna sa programom, koje teme obrađuje, koliko će trajati i zašto ovaj program.

PRAVILA RADA

1. **ZONA BEZ NASILJA** - Prostor ili učionica u kojoj radimo je mesto u kome nije dozvoljeno nasilje. Svi se osećamo sigurno jedni s drugima, nema vređanja, udaranja, čupanja, šutiranja, snimanja mobilnim telefonom i drugih nasilnih radnji. I zvaćemo taj prostor **Zona bez nasilja**.
2. Svako može da podeli neko svoje razmišljanje, osećanje, iskustvo sa grupom ako to želi. U redu je reći «dalje». (Ali, «dalje» nije odgovor za sve.)
3. Ako izaberete da podelite nešto, budite iskreni.
4. Kad jedna osoba govori, ostali slušaju. Molim, podignite ruku ako želite nešto da kažete. Ne upadamo u reč jedni drugima.
5. Nema tačnih ili netačnih odgovora.
6. Omalovažavanje ili ismejavanje drugih nije dozvoljeno.
7. Nema komentara na ono što neko govori.
8. Informacije koje se dele u ovoj prostoriji su poverljive. Tako čuvamo i sebe i druge. Molim vas, nemojte reći drugima o čemu vaše drugarice i drugovi pričaju tokom diskusije. Sami gradimo bezbedan prostor u kojem se sigurno osećamo.
9. U slučaju da ja kao nastavnik/ca imam sumnju ili saznanje da je učenik/ca u situaciji nasilja, želim da znate da ću odmah preduzeti sve što je mi Zakon nalaže, kao i školska procedura koju je propisalo Ministarstvo prosvete.

Mobilni telefoni su na jednom sigurnom mestu u učionici, isključeni.

ZAŠTITNI GLASIĆ GRUPE - Koristi se kao zaštita ili „Stop!“ ako članica ili član Grupe oseća da su narušena pravila rada. Osmislite **Zaštitni glas Grupe** koji treba da ima ozbiljnost i da u svom tonalitetu označava upozorenje.

IME GRUPE

Osmislićete ime svoje Grupe koje će da oslika vaše osobine i želju da gradimo svet bez nasilja.

TOTEM – ZAŠTITNI ZNAK ZONE BEZ NASILJA

Napravićete totem koji je zaštitni znak *Zone bez nasilja*. Na jednom tabaku hamera, simbolima predstavite svoja osećanja i misli pretočene u reči kojima čuvamo našu *Zonu bez nasilja*.

«DRAGO SANDUČE»

Drago sanduče je kutija ili koverat koji stoji u učionici i/ili na nekom mestu za koje se zajednički dogovorimo. Na primer, ispod katedre.

Ako želite da pitate nešto, ali ne želite da iko zna da ste to vi pitali, možete anonimno, bez potpisivanja, da stavite u *Drago sanduče*. Svakog sledećeg časa odgovorićemo na onaj broj pitanja za koliko imamo vremena.

FASCIKLE ZA RADNI MATERIJAL

Svako od vas će dobiti fasciklu koju možete da iscartate, izlepiti po sopstvenoj želji i u koju ćemo odlagati ono što budemo uradili. Po završetku Programa, ko želi, može da je odnese kući. Fascikle ćemo držati u učionici ili na nekom drugom sigurnom mestu u Školi za koje se dogovorimo.

Postignite dogovor gde će se čuvati fascikle.

TEMA I NJENE AKTIVNOSTI

Teme su predstavljene kroz nastavne jedinice. Za osnovne škole je predviđeno 11 nastavnih jedinica, a za srednje 7.

Svaka tema se obrađuje kroz 3 aktivnosti: uvodnu, glavnu i završnu.

Potreban materijal:

- Pisma Incest Trauma Centra – Beograd „Prekinimo ćutanje!“
- Muzička linija / računar, zvučnici koji proizvode kvalitetan zvuk u celokupnom prostoru

Trajanje: 1 školski čas.

Naše iskustvo

Radoznalost, zainteresovanost, vide ovaj čas kao „nešto novo“.

Najavite da od sledećeg časa započinjete s radom Grupa podrške.

Najavite kada je sledeći čas i temu: Moć SA...

Nastavnik/ca aktivno radi na tome da učenici/e razumeju:

- šta je moć
- koje vrste moći postoje („unutrašnja“, moć sa, moć za i moć nad),
- ko ima moć (osobe, institucije, država, crkva)
- kako se koristi moć
- čemu služi moć

Na kraju ove nastavne jedinice, učenici/e će biti u stanju da:

- prepoznaju kako je moć raspoređena / raspodeljena u društvu, kao i uzroke zašto na taj način
- naprave razliku između pozitivne i negativne moći
- spoznaju sebe kao osobe koje imaju moć i da je mogu koristiti kroz pozitivne primere, da mogu da se odbrane i ne koriste negativno moć
- prepoznaju dinamiku opresije i koncept diskriminacije

Potreban materijal

- 2 velika papira (hamer ili flip chart),
- flomasteri, tabla, kreda

Trajanje: 1 školski čas.

Uvodna aktivnost (5 min.)

- Da sam ptica, bila/o bih....
- Da sam boja, bila/o bih....
- Da sam reč, bila/o bih...

Naše iskustvo

Učenici/e učestvuju s puno razmišljanja i preciznosti šta će reći o sebi. Ponekad kad čuju zadatak, mogu se javiti komentari i smeh, nećkanje oko učestvovanja. Imajte u vidu da je sam početak i upoznavanje načina rada u programu. Objasnite im da uvodna aktivnost služi još boljem upoznavanju i da, bez obzira na meru ranijeg poznavanja, imamo puno ličnih pogleda na svakodnevne teme o kojima najčešće ne stičemo da pažljivo razmenjujemo – a da su „Zdravi izbori za decu“ dobra prilika za to.

Glavna aktivnost - Moć SA ... (35 min.)

Tokom ove aktivnosti, sve vreme razvijajte živu diskusiju o moći i diskriminaciji na način da je učenicima/ama jasan Vaš saveznički stav.

Postoje 3 stava u oblasti različitosti i u okviru koncepta društvene opresije. Ovde Vas kratko podsećamo na njih na metaforičan način:

- Moć ZA – staćete ISPRED osobe koja je ranjiva kad želite da je zaštitite („da je spasite“, jer Vam saopštava da se u ovom trenutku oseća vrlo slabo)
- Moć nad – skala ponašanja: od toga da „samo“ patronizirate do toga da zloupotrebljavate svoju moć i vršite nasilje i diskriminaciju
- Moć SA – staćete UZ osobu koja je ranjiva kad želite da je zaštitite (rame uz rame, ravnopravno,

jer Vam saopštava „da može sama, ako ste uz nju“)

!!! Osnovna vodičica u ovoj oblasti se tiče Vaše obaveze da pitate osobu koja je ranjiva na koji način bi joj najviše značilo da joj budete saveznik/ca. Logično, saveznički stavovi su Moć ZA i Moć SA. Svoj lični saveznički stav ćete prepoznati nakon što ovim pitanjem utvrdite stvarne potrebe osobe koju želite da zaštitite.

Moć odraslih SA DETETOM I ZA DETE donosi detetu sigurnost, bezbednost, snagu, samopouzdanje i samopoštovanje.

Moć nad = nasilje

Podelite odeljenje u dve grupe. Jedna grupa treba da navodi sve asocijacije na pojam moći u društvu. Druga treba da navodi sve asocijacije na pojam moći u porodici. Nakon što to učine, zadajte im da ispred svake reči stave pozitivan ili negativan predznak, tj. kako doživljavaju moć („pozitivna“ i/ili „negativna“ moć).

Zatim, otvorite sledeće teme sa učenicama/ima:

- Da li se rađamo moćni?
- Da li nam neko moć daje ili oduzima?
- Ko i kako određuje da reč „Moć“ dobija pozitivan ili negativan predznak?
- O „unutrašnjoj“ moći (svaka snaga koju imamo, a koja je rezultat samopoštovanja i samopouzdanja): da li je imaju, kako znaju da je imaju, kako osećaju da je imaju, kako je koriste i, ako je koriste, sa kojim predznakom.

Napišite na tabli 3 pojma koji se tiču moći:

MOĆ SA

MOĆ ZA

MOĆ NAD

Teče diskusija koje predznake navedene VRSTE MOĆI mogu da imaju. Da li „Moć ZA“ ponekad nosi rizik da postane „Moć nad“?

Vaša je odgovornost da na kraju časa učenici/e čuju jasnu poruku da koristiti moć nad nekim znači upotrebiti nasilje ili diskriminaciju da bi moć bila uspostavljena kako biste upravljali nečijim životom, kontrolisali tu osobu.

Naše iskustvo

Učenici/e lako i otvoreno razgovaraju o moći u društvu, povezuju sa osobama iz svog okruženja, iz škole, porodice, raznih institucija (u pošti, banci, opštini, vojnom odseku...), političarima. Vrlo često odmah izlaze sa svojim konkretnim predlozima šta bi oni uradili protiv negativne moći. Tema izaziva veliko interesovanje, bučnu raspravu, podstiče učenike/ce na razmišljanje i akciju kako bi mogli da učestvuju u menjanju zatečene postavke moći. Sami prave vezu između negativne moći koja druge čini ranjivim, oslobađa prostor za vršenje diskriminacije i korišćenje nasilja kao najsigurnijih načina uspostavljanja moći.

Završna aktivnost (5 min.)

Ja imam moć da...

Naše iskustvo

Aktivnost je obojena mišljenjima i osećanjima učenica/ka koja su vrlo precizna, jasna i izražavaju želju i veru u svoje mogućnosti da postanu akterke i akteri u menjanju zatečene postavke moći.

МОЋ У ПРУШТВУ

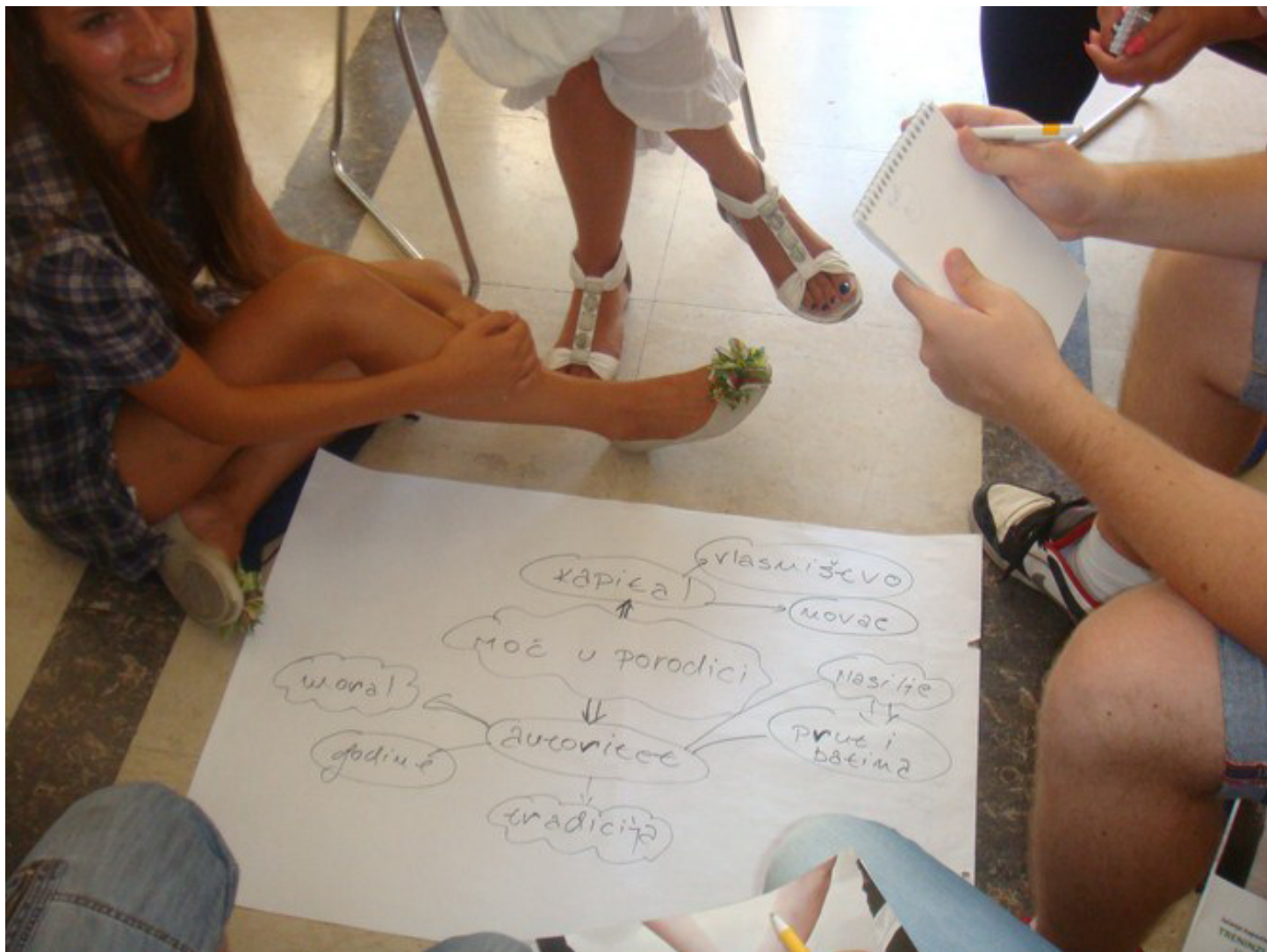
- ПОЗИТИВНА И НЕРАТИВНА -

- КРИМИНАЛЦ (-)
- НОВАЦ (+)
- ПОЛИТИЧАР (-)
- МАФИЈАШ (-)
- ЛЕКАР (+-)
- СУДИЈЕ (+-)
- ПОЛИЦАЈАЦ (-)
- ПОП (+-)
- ПРЕДСЕДНИК (+-)
- ДИРЕКТОР (-)
- МИНИСТАР (-)

МОЋ У ПОРОДИЦИ

- ПОЗИТИВНА И НЕРАТИВНА -

- РОДИТЕЉИ (+-)
- ОТАЦ (-+)
- НОВАЦ (+)
- БОГАТИ РОЂАК (-)
- МОЊАН РОЂАК (-)
- СТАРИЈИ БРАТ (+-)
- ДЕДА (-+)
- ОДЛУЧИВАЊЕ (-)
- НАРЕЂИВАЊЕ (-)
- ПОШТОВАЊЕ (+)
- КАЖЊАВАЊЕ (-)
- СТРАХ (онау од кој се плашеш, отац, мака, држав) (-)

Incest Trauma Centar – Beograd je obučavao mlade iz NVO Prima, Podgorica, Crna Gora u cilju izgradnje i jačanja kapaciteta u oblasti prevencije nasilja unutar vršnjačke grupe (2012. god.).

TREĆA NASTAVNA JEDINICA – JA U RODNOJ KUTIJI?

Nastavnik/ca radi aktivno na tome da učenice/i razumeju:

- razlike između pola i roda
- društvene i kulturološke elemente koji utiču na formiranje i percepciju rodnih uloga
- očekivanja u vezi rodnih uloga
- pozicije polova u društvu i procesu odlučivanja

Na kraju ove nastavne jedinice, učenici/e će biti u stanju da:

- razumeju modele i subjekte učenja rodno određenog ponašanja
- sagledaju proces odrastanja iz pozicije svoje rodne uloge
- sagledaju određen broj iskustava rodne diskriminacije tokom odrastanja
- identifikuju subjekte, prostore i područja rodne socijalizacije
- prepoznaju svoje stavove i mišljenja vezane uz rodne uloge

Potreban materijal

- Odštampan Prilog 10 - Radni list: Pol i rod
- 2 velike kutije
- 2 velika papira (hamer ili flip-chart)
- A4 papiri, flomasteri
- TV spot James Bond (www.incesttraumacentar.org.rs Rubrika: Produkcija/Video)
- LCD

Trajanje: 1 školski čas.

Uvodna aktivnost (5 min.)

Koliko vas:

- voli što je dečak?
- voli što je devojčica?
- bi volelo da je muško?
- bi volelo da je žensko?
- je nekada svog druga nazvalo „seka-persa“?
- je nekada svoju drugaricu nazvalo „muškarača“?

Naše iskustvo

Pripremite sebe na to da tema izaziva buru smeha i/ili provokativne komentare da je tema dosadna. Uvek postoje učenice/i koji svojom željom i ozbiljnošću podstiču ostale da se uključe. Nemojte pristajati na provokacije. Uvek odmah reagujte, ne odlažite pozivanje na pravila „Zone bez nasilja“. Koristite njihovu „tehniku izvrđavanja“ kroz humor da biste ih motivisali da se uključe i recite im da je važno da pričaju o sebi, jer će to značiti i grupi.

Glavna aktivnost – NE BIH REKLA, NE BIH REKLA... (35 min)

Podelite odeljenje u dve grupe, po polu. Za svakog učenika/cu obezbedite odštampanu informaciju koju možete videti u nastavku, a sadrži kratko pojašnjenje šta je pol, šta je rod i šta su rodne uloge. Predstavite svojim rečima sadržaj informacije.

Prilog 10 - Radni list: Pol i rod

POL – biološka odrednica, biološke karakteristike na osnovu polnog reproduktivnog sistema (polni organi, hormoni, hromozomi).

ROD – društveni konstrukt koji uključuje i prezentuje se kroz uloge, norme, očekivanja, odeću, osećanja, boje, govor tela, šminku, nakit, odnose i donošenje odluka.

RODNE ULOGE - zbir karakteristika, načina ponašanja, stavova, aktivnosti, normi, obaveza, odluka i očekivanja koju određeno društvo ili kultura dodeljuje i zahteva od osoba s obzirom na njihov pol rođenjem.

Preuzimanje ili odbijanje društveno prihvatljivog ponašanja (uloga) sadrži nagrade ili kazne, pohvale ili ismejavanje, poštovanje (uvažavanje) ili omalovažavanje (žaljenje nekoga ili diskriminacija).

Rad se odvija kroz 2 zadatka. Devojčice rade zadatak za svoj pol, mladići za svoj pol.

Unapred pripremite dve kutije od kojih ste na jednoj napisali „ženska rodna kutija“, a na drugoj „muška rodna kutija“.

Prvi zadatak – kako odrasta devojčica i kako odrasta dečak

Rade vodeći se porukama koje dobijaju u detinjstvu o ponašanju, igračkama, odeći, izgledu, igrama, poslovima... „koje su za dečake, a koje za devojčice“...

Drugi zadatak – „Budi muško / Ponašaj se kao dama“

Zamolite grupe da na A4 listovima, ispišu sve reči koje ih asociraju na zadate pojmove:

„Budi muško“ („pravi muškarac“) / „Ponašaj se kao dama“ („prava žena“).

Devojke svoje listiće ubacuju u jednu kutiju, mladići u drugu.

Razvijte diskusiju sa učenicama/ima kroz sledeća pitanja (nemojte da se iznenadite što se svi u učionici možete osetiti kao u nekoj vrsti vremeplova!):

- Ko određuje kako se ponaša, oseća i izgleda dečak, a kako devojčica?
- Ko je napravio nametnute kutije?
- Da li se svi osećamo dobro i poštovano smešteni u rodne kutije?
- Da li možemo ili smemo da izađemo iz njih?
- Zašto uopšte da izlazim?
- Koje mogu biti posledice neprihvatanja ulaska u kutiju ili izlaska iz nje?
- Kako da izađem na kraj sa posledicama?
- S kim mogu da podelim svoja osećanja u vezi sa posledicama? Od koga da zatražim pomoć?

Glavnu aktivnost završite čitanjem vica o princezi i žabi.

Vic

Jednom davno, pre mnogo godina, živela je jedna prelepa i nezavisna princeza, puna samopouzdanja. I jednog lepog dana, dok se šetala parkom, u bari je videla žabu. Očednom, žaba počne da joj govori: „Jednom davno, bio sam lep princ, ali je zli veštac bacio čini na mene i pretvorio me u žabu. Da bi se čarolija razbila, potrebno je da me neko poljubi. Zato, molim te, poljubi me i vrati me u princa. Onda ćemo moći da se venčamo, preselićemo se u moj zamak i živeti ćemo srećno sa mojom mamom. Ti ćeš da mi rodiš puno dece, da mi kuvaš, čistiš i čuvaš decu, a ja ću da te volim i bićemo srećni do kraja života...“. I uveče, dok je večerala žablje batak u saftu, princeza se još uvek smejala i ponavljala: „Ne bih rekla da će tako biti, ne bih rekla...“.

Naše iskustvo

Tema rodnih kutija je za učenike/ce veoma intrigantna i zanimljiva, saopštavaju da su je doživeli kao drugačiju. Vrlo su aktivni, rad je i bučan i žučan i odvija se kroz humor, ali i potpunu jasnoću. Imaju potpun snimak „stanja“ rodni uloga i u porodici i u okruženju, kao i posledica, ako neko želi da izađe iz rodni uloga.

Devojke su sklonije da čuvaju tradicionalnu ulogu žene u porodici, dok mladići iznose da je u redu npr. zajednički, na smenu, deliti kućne poslove. Osim ovog dopuštenja sebi unutar porodice, mladići ne posežu za izlaskom iz rodni uloga, van porodice, u zajednici. Jedna od posledica da izađu iz rodni uloga koja im pravi najviše bojazni je dobiti epitet „feminizirani muškarac“. Za devojke je to epitet „muškarača“.

Ovaj razgovor nosi sa sobom uobičajeni momenat kada sami otvaraju pitanje homoseksualnosti, odnosno homofobije u društvu. Najčešće, devojke su otvorenije za prihvatanje seksualni različitosti od mladića. Ono što je pozitivno u žaru diskusije je da pored mnoštva neznanja, nerazumevanja i straha u smislu „kako će se onda rađati deca i šta će biti sa muškarcima“ (strah od sopstvene seksualnosti), ne izražavaju mržnju prema osobama drugačije seksualne orijentacije od heteroseksualne. Mogu se čuti izjave da „niko ne treba da tuče gej ljude“.

Tokom procesa, stalno imajte na umu da može biti da će učenici/e sami izraziti da je sada prvi put da na ovaj otvoren način slušaju i razgovaraju o polu, rodu i rodni ulogama – to je važan faktor grupnog procesa u kojem ste svi zajedno.

Naša preporuka je da se mimo ovog programa ustanovi predavanje ili radionica koja će imati za temu Homofobiju (i druge različitosti). Ovaj vid razvijanja osetljivosti i poštovanja marginalizovanih društveni grupa je uvek važno realizovati zajedno sa osobama koje su drugačije seksualne orijentacije od heteroseksualne.

Naučene lekcije

Na eventualnu upotrebu pogrdni reči od strane učenika/ca kroz koju se agresivno promovise prisilna heteroseksualnost, neophodno je odmah jasno reagovati objašnjenjem da je svaki vid diskriminacije protivzakonit i time kažnjiv (upoznajte učenike/ce sa Zakonom o zabrani diskriminacije Republike Srbije). Svako odlaganje Vaše reakcije daje ubrzanje diskriminativnom govoru i važno je da ste role model / uzor koji pokazuje da građanske vrednosti odnose kontrolu i dominantne su na vašem času. To je odgovornost nastavnika/ce.

Završna aktivnost (5 min.)

Svidelo mi se...

Saznala sam / Saznao sam da...

Naše iskustvo

Učenici/e se izjašnjavaju da im se svideo otvoren i jasan razgovor o njima novoj temi, kao i otvaranje društveni tabu tema. Neki od njih kažu da su lično dobili potvrdu da su im razmišljanja u redu iako su drugačija od većine. Drugi su podstaknuti na razmišljanje o „novim stvarima i stavovima“ koje su čuli.

Pozivnica za Grupu podrške.

Najavite kada je sledeći čas i temu: Eh, ti partnerski odnosi...

DEČACI

- RATOBOBNE IGRAČKE (PUŠKE, AUTIČI...)
- PATIKE, DUKSEVI, PANTALONE
- SKRIVAJU OSEĆANJA
- MOJCI SU SREĆNI ZBOG PRVOG SEX. ISKUSTVA I HVALE SE DRUGARIMA

JACI POL

CURČE

- BARBIKE, ŠMINKA, KUHINJICA

- CIPELICE, ČARAPICE, SUKNJICE, BLUZICE, HAKIT...

- PRETERUJU SA OSEĆANJIMA

- CURČE SU VEOMA UPLAŠENE PRED PRVO SEX. ISKUSTVO I RETKO KOME PRIČAJU O TOME...

BUDI MUŠKO!

- BUDI KAVALER!

- NE PSOVATI

- NE BUDI NASILAN

- PONAŠAJ SE PRIKLADNO

KOLI !! 😊

- NE PRAVI RAZLIKU IZMEĐU MUŠKIH I ŽENSKIH

POSTOVA

- OSLOBODI SE PREDRASUDA

- BUDI SAVESTAN

- BUDI GLAVA PORODICE

- SNOSI POSLEDICE ZA SVOJE POSTUPKE

- NE ISTIČI SE PREVIŠE

BUDI FIN !!!

~~WARRIOR~~

- KLOŠAR

- SONJA
- FENŠER (ponašanje)

PEĐER

- ČAJNIK

- TATU SIM

Ako NIJE u RODNOJ KUTIJI

PONAŠAJ SE
KAO DAMA!

- * ELEGANTNA
- * POZNAJE BOUTON
- * NEPSUJE
- * SMERNA
- * PSIHOLOŠKI STABILNA
DA IZGLEDA PAMETNO
- * OBRAZOVANA U SVAKOM
POGLEDU
- * PAZI NA SVOJ izgled
- * UVAŽAVA TUĐE MIŠLJENJE
- * AMBICIOZNA
- * BRANI SVOJE MIŠLJENJE
- * KREATIVNA
- * POŠTUJE VREME DRUGIH
- * ELOKVENTNA
- * ZNA ZA SVOJE GRANICE
- * UME DA VOLI (VERUJE U GUBAV)
NA PRVI POGLED

- DR. OGA
- KLOŠARKA
- ABKAVA
- POILIC
- LEZBAČA
- MUŠKARAC
- SABAMKA

Ako NIJE U RODNOJ
KUTIJI

Ova nastavna jedinica se razlikuje u tome što nema Završnu aktivnost obzirom da je podstaknut specifičan proces u trajanju od 2 školska časa.

Nastavnik/ca aktivno radi na tome da učenici/e razumeju:

- šta je nasilje
- različite vidove zlostavljanja (emocionalno, fizičko, seksualno)
- dinamiku nasilja u partnerskom odnosu u periodu zabavljanja

Na kraju ove nastavne jedinice, učenici/e će biti u stanju da identifikuju:

- kako zlostavljanje utiče na osobu koja je izložena nasilju
- kako remeti i podriva bazične ljudske vrednosti: ljubav, poverenje, odnose, porodicu, okruženje
- opcije rešavanja situacije nasilja.

Potreban materijal:

- Priča „Tamna strana ljubavi“ (ištampana u 4 primerka)
- A4 papir, olovke
- Radni list 9: Točak nasilja u partnerskom odnosu u periodu zabavljanja
- Radni list 3: Lični bezbednosni plan
- Granice iz 7. nastavne jedinice
- Spot: Spot: Severina Vučković “Muškarcu treba samo kurva” (www.incesttraumacentar.org.rs Rubrika Produkcija/Audio) i Jennifer Lopez “Ain’t Your Mama”
- Osnovni statistički podaci za Republiku Srbiju o nasilju nad ženama u partnerskom odnosu (izvodi iz podataka prezentovanih u okviru akreditovanog programa Incest Trauma Centra – Beograd osnovnog nivoa); uključite aktuelne podatke o zlostavljanim ženama koje su ubijene u okviru partnerskog odnosa od strane nasilnog partnera;

Trajanje: 2 školska časa.

Uvodna aktivnost (5 min.)

Zamolite učenice/ke da brzo kažu reč kojom dovršavaju prvu u nizu ponuđenu rečenicu. Napravite pun krug, da svi imaju prostor. Zatim ih zamolite da jednom rečju dovrše sledeću, i tako na isti način ukupno pet ponuđenih. Pravilo je „jedna reč“!

- *Juče sam provela / proveo dan... (kako, dovršiti pridevom)*
- *Kod sebe najviše volim...*
- *Kod svoje drugarice / svog druga najviše cenim...*
- *O svojim problemima pričam sa...*
- *Kad sam zaljubljena / zaljubljen...*

Naše iskustvo

Protiče mirnije u odnosu prethodne dve sesije, bez komentara da je dosadno i da nije za njih. Učenici/e su sasvim u procesu, sa puno pažnje daju veoma zanimljive odgovore kojima oslikavaju sebe.

Glavna aktivnost - Eh, ti partnerski odnosi... (35 min.)

Započnite aktivnost prikazivanjem spota Severine Vučković i Jennifer Lopez. Podelite prilog: Granice, da svaki učenik/ca ima ispred sebe u nastavku časa.

Pripremite se pažljivim proučavanjem „Priče o Tanji i Mariu“. Potrebno je da obezbedite 4 primerka teksta priče za 1 učenika i 3 učenice koji će imati uloge: pripovedačice, Tanje, Maria i Tanjine drugarice. Razmislite kom učeniku biste dodelili koju ulogu. To treba da su oni za koje verujete da bi najozbiljnije odgovorili zadatku i sa tim rešenjem dođite na čas. Obeležite na pripremljenom tekstu unapred koji deo pripada kojoj ulozi.

Tokom dva predviđena časa ćete moći da kvalitetno obradite temu. Opreделите se za čitanje Priče u dva dela. Odredite unapred dokle je „prvo čitanje“ i samo taj deo predajte da 3 učenice i 1 učenik pročitaju na prvom času. Preostali deo Priče će dobiti na sledećem času, čime ćete nastaviti proces prema ustanovljenoj strukturi sa prethodnog časa. Podelom sadržaja Priče na dva časa obezbeđuje se vrlo detaljna analiza mnoštva važnih pitanja koja se otvaraju.

Najavite svim učenicima/ama da ćemo danas čitati Priču o Tanji i Mariu i da svi imamo zadatak. Saopštite imena 3 učenice i 1 učenika koji će pomoći u čitanju. Recite ostalim učenicima/ama da tokom čitanja Priče, pored aktivnog slušanja, svi imaju još jedan zadatak. Potrebno je da vode beleške na osnovu kojih će se kasnije razgovarati.

Napišite na tabli:

- Koje tačke ili momente u Priči prepoznajete kao nasilje?
- Znaci upozorenja (atmosfera ili ponašanje koje prethodi nasilju)
- Kako se oseća Tanja?
- Kako se ponaša Mario?

Nakon što ste zadali zadatak, uvek proverite sa svima da li su instrukcije jasne.

Učenice/i započinju čitanje priče. Svako čita svoju ulogu i Priča teče. Ostali učenici/e pažljivo beleže svoja zapažanja prema zadatim parametrima.

Po završetku Priče, razvijte diskusiju. **Uvek vodite računa o ravnoteži prostora koji u diskusiji uzimaju devojke i mladići.** Razgovarajte i o sledećim pitanjima:

- šta bi uradio/la da je tvoj drug nasilan?
- šta bi uradila/o da znaš da je tvoja drugarica izložena nasilju?

Na kraju 1. časa u okviru ove nastavne jedinice, podelite Radni list 9. Zamolite učenice/ke da napišu jednu reč koja bi odražavala ponašanje ili osećanje kojim bi Točak mogao da bude zaustavljen.

Na kraju 2. časa, podelite Radni list 9 i zamolite učenike/ce da ga popune tako da im posluži kao pomoć u kriznoj situaciji ukoliko se u periodu zabavljanja u njihovom partnerskom odnosu javi nasilje.

Naše iskustvo

Pripremite sebe:

1. Da čujete lična, već preživljena, iskustva nasilja u partnerskim odnosima u životu učenica/ka
2. Na predrasude koje mogu da Vas ljute
3. Pokušaj „sabotiranja“ rada kroz smeh i pravljenje šala o nasilju.

Alarmirajte da je pitanje nasilja nad ženama u partnerskom odnosu ozbiljan problem u društvu. Ilustrujte to podacima za Republiku Srbiju, npr. aktuelnim brojem zlostavljenih žena ubijenih od strane nasilnih partnera. Naglasite da ovom fenomenu upravo razgovarate sa adolescentkinjama i adolescentima za koje verujete da mogu da budu nosioci promena.

Primitićete da postoji već veliko znanje o nasilju i vidovima nasilja u partnerskoj vezi. O taktikama

emocionalnog zlostavljanja govore otvorenije, sa puno primera. Devojke već imaju lično iskustvo, osetile su ljubomoru koja ugrožava i to saopštavaju (čuju se primeri: kako se obukla ili je u društvu pogledala nekog drugog dečka ili je dečko zove na mobilni telefon na koji se ona ne javlja, te sledi ispitivanje zašto se nije javila). Najčešće navode da nasilni mladići o kojima je reč nisu iz odeljenja. Neki učenici/e znaju o ovim situacijama iz svoje okoline i o tome govore.

Shodno svom uzrastu i buntu, ne pokazuju razumevanje i empatiju za osobu koja ostaje u situaciji nasilja, a o nasilnicima izražavaju jasan stav da nemaju pravo i ne smeju druge da zlostavljaju, da ih treba prijaviti, a da devojka treba da odmah ode od njih. Kako protiče čas, uz Vaše aktivno učešće u razgovoru i pojašnjavanje dinamike nasilja, vidljivo je smanjivanje ljutnje na osobe koje trpe nasilje i ostaju u nasilnoj vezi. Na primer, učenici/e kažu „ona može da ode u svakom trenutku“, dok je Vaš zadatak da podsetite „a šta ćemo ako ga ona voli ili ako joj on preti?“

Kada govorimo o seksualnom nasilju, sve devojke saopštavaju strah da mogu biti silovane. „Svaka žena ima strah od silovanja. Svaki muškarac se plaši da će biti odžeparen, pretučen ili ubijen u mračnoj ulici.“ Razgovaramo na koji način su i navedeni strahovi rodno jasni.

Izražavaju kontradiktornost: predrasude o devojkaama koje imaju iskustvo silovanja nasuprot jasnog osuđujućeg stava o silovatelju kojeg treba odmah prijaviti i suditi mu.

Samoinicijativno ne otvaraju temu fizičkog i seksualnog nasilja kao sopstvenog iskustva u partnerskom odnosu. Uz podsticaj, govore o ovim iskustvima u trećem licu (da znaju da se nekoj drugoj devojci dogodilo uz obavezno pitanje šta da uradi) ili u okviru Grupe podrške ili Vas zaustave nasamo posle časa „da Vam nešto kažu“.

Naučene lekcije

Obratite pažnju da Vas ne ponese atmosfera koja tipično odgovara uzrastu s kojim radite, a u kojoj je „sve crno i belo“. Kada lako saopštavaju da bi nasilnika prijavili, da bi mu se sudilo i da bude kažnjen, pripremite dodatni izazov u diskusiji time što ćete ih suočiti sa aktuelnim podacima da vrlo mali broj građanki i građana prijavljuje nasilje, ukoliko se ne dogodi incident fizičkog nasilja, ili ako se ne događa njima lično. Pokušajte „da ih izazovete“ na razmišljanje da li njihovi roditelji ili drugi članovi porodice slično „crno-belo“ razmišljaju i postupaju kao što to oni sada navode.

Ovim ih pripremate na stvarnost da je kod odraslih vrlo čest tzv. „dupli aršin“ koji se sadržuje u tome da im prva pomisao šta bi uradili u vezi sa situacijom nasilja značajno odstupa od stvarnih dela. Istovremeno, prepoznavanjem ovog društvenog obrasca, učenike/ce hrabrite da ga prekinu i reaguju dosledno svojim rečima koje imaju danas.

Završna aktivnost (5 min.)

Uznemirilo me...

Svidelo mi se...

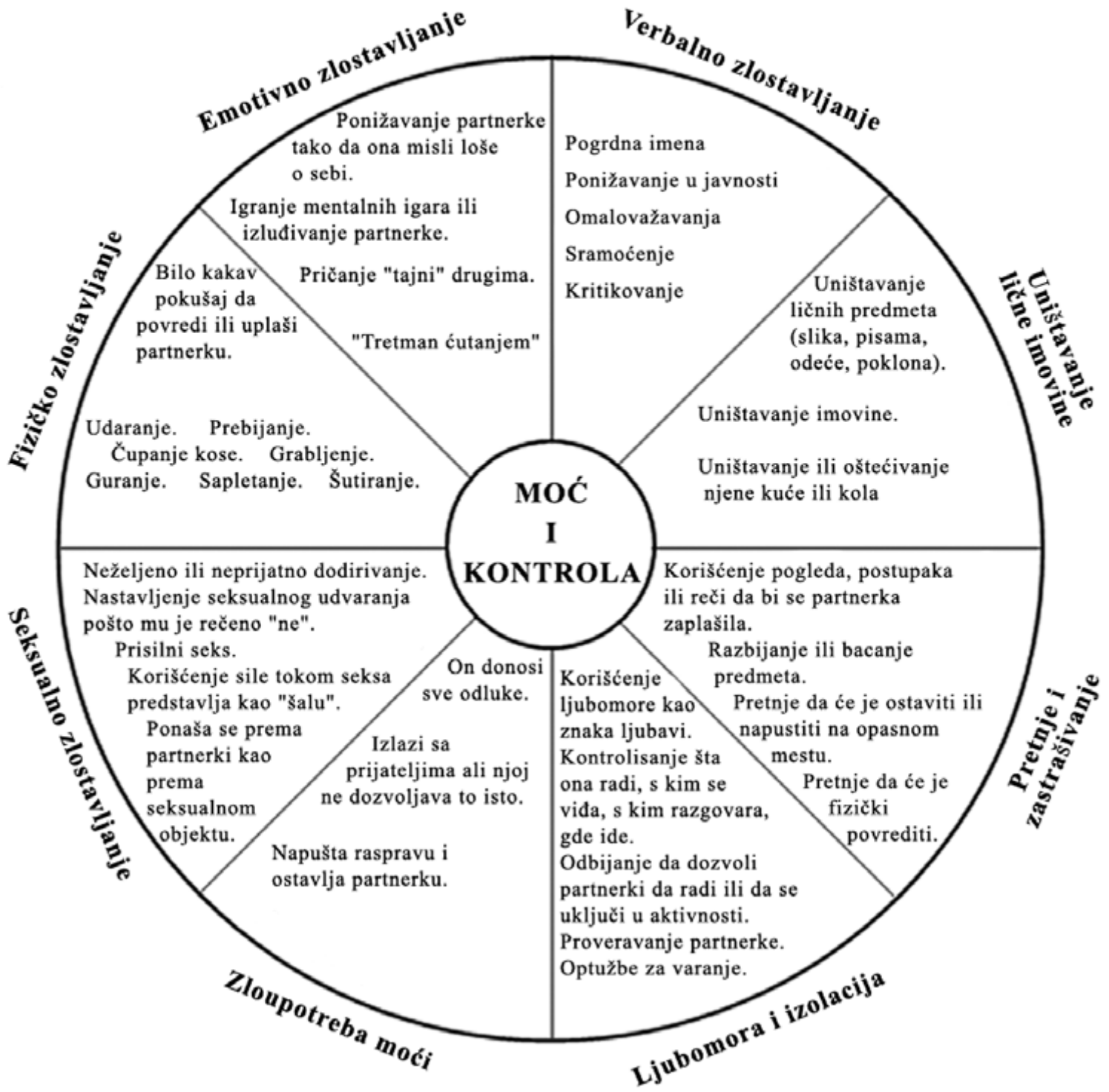
Naše iskustvo

Uglavnom protiče tiho, svideo im se otvoren razgovor i izgrađena atmosfera u kojoj mogu da kažu svoja lična iskustva. Saopštavaju da su se suočili sa predrasudama koje su neistinite i neodržive, jer štete svakom ljubavnom partnerskom odnosu.

Pozivnica za Grupu podrške (najavite da su preostale još dve sesije).

Najavite kada je sledeći čas i temu: Nasilje u porodici (Hoću li da živim u predrasudi „Ko se bije taj se voli“?)

MOĆ I KONTROLA U TOKU ZABAVLJANJA

LIČNI BEZBEDNOSNI PLAN ZA DEVOJČICE

osobe koje mogu da pozovem

stvari koje mogu da uradim ako sam uplašena

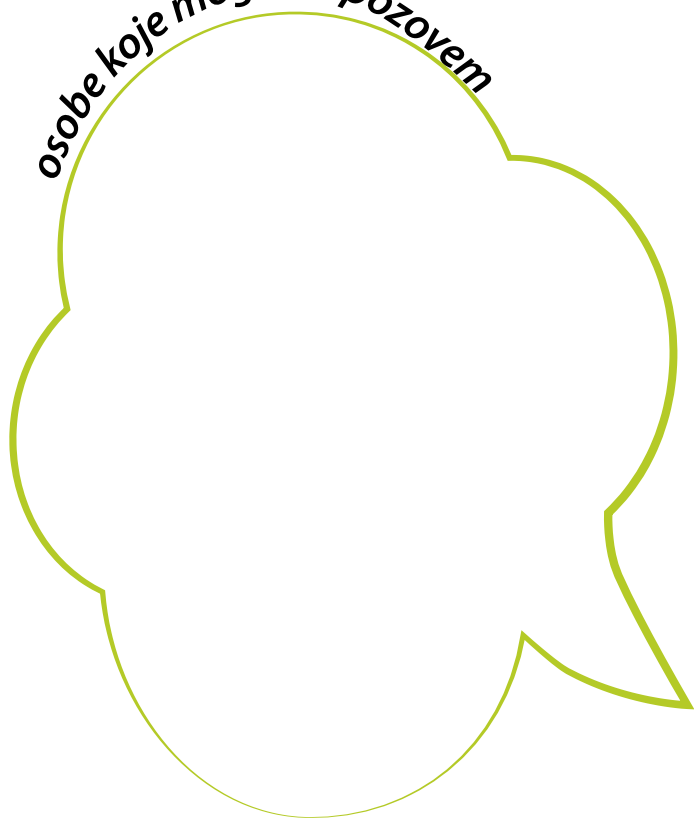
telefonski brojevi

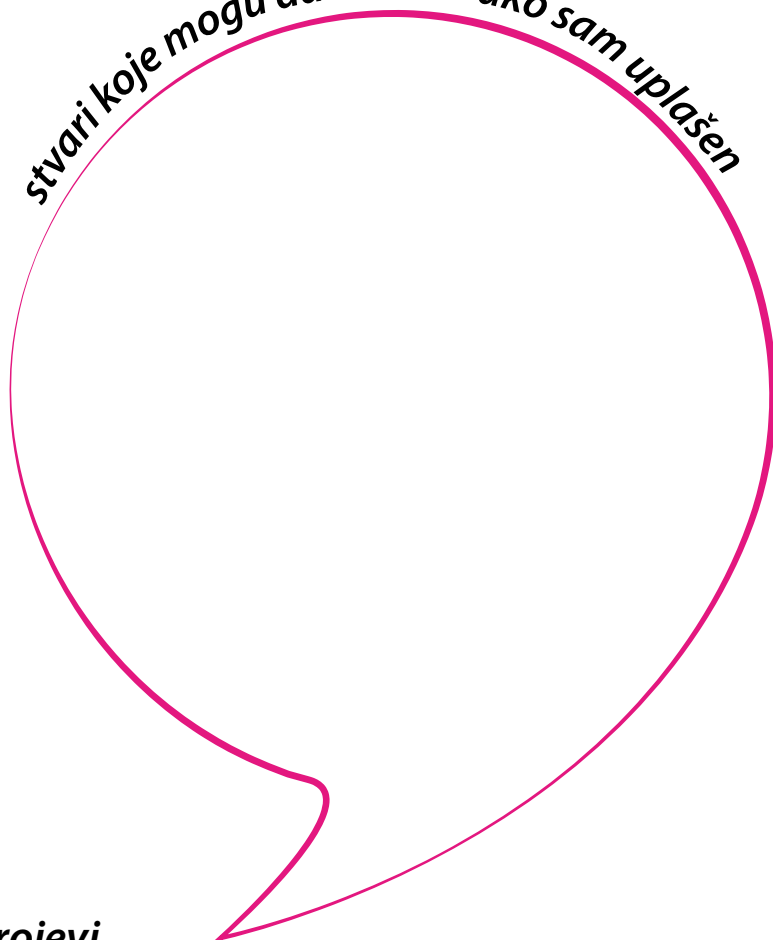
Ja znam da imam pravo da budem bezbedna.

LIČNI BEZBEDNOSNI PLAN ZA DEČAKE

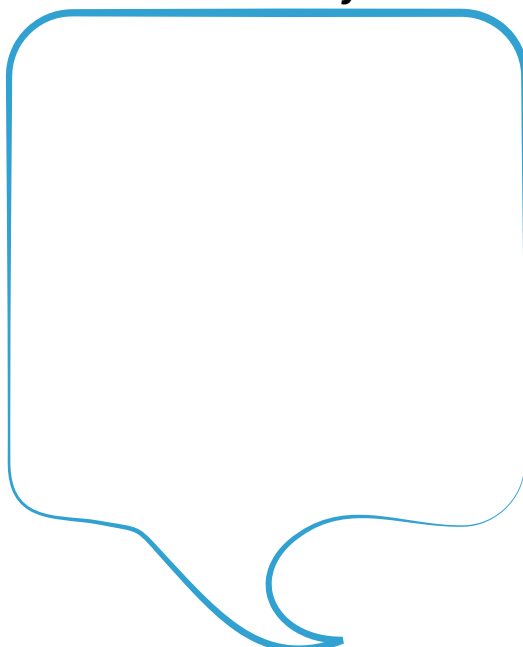
osobe koje mogu da pozovem

stvari koje mogu da uradim ako sam uplašen

telefonski brojevi

Ja znam da imam pravo

da budem bezbedan.

Granice: emocionalne, psihološke, fizičke.

Emocionalne granice: da li se osećaš sposobno da kažeš kako ti je, a da se posle toga osećaš prihvaćeno.

Psihološke granice: znaš li šta su tvoje potrebe i potrebe drugih.

Fizičke granice naznačuju tvoj lični prostor u kojem se osećaš sigurno.

Šta mogu da uradim? ♂

1. oduprem se protivljenju pojave
on učestvujem u selenitalu
boravim

2. da prelazim neko ko pnič
vic o glori

3. da osudim sluke nasje
pnen drozham, ženama
u novinama, veličini, pruzatji

4. da se suprotstavim, zaustavim
nasje ako mi je drug naslan
che mora da mi bude drug!

PETA NASTAVNA JEDINICA: Nasilje u porodici (Hoću li da živim u predrasudi „Ko se bije taj se voli“?)

Nastavnik/ca aktivno radi na tome da učenice/e razumeju:

- šta je nasilje u porodici
- različite vidove zlostavljanja, dinamiku nasilja i posledice

Na kraju ove nastavne jedinice, učenici/e će biti u stanju da:

- saznaju kako zlostavljanje utiče na sve članove porodice
- saznaju o opcijama rešavanja porodičnih problema u kojima su uključeni kao deca
- naprave svoj lični bezbednosni plan

Potreban materijal

- Radni list Točak nasilja nad ženama
- Radni list Točak nasilja nad decom
- Radni list Lični bezbednosni plan
- Lista telefonskih brojeva službi kojima mogu da se obratim za pomoć (pogledati petu nastavnu jedinicu)
- Lista imena nastavnika/ca angažovanih u školskom Timu za zaštitu dece od nasilja (pogledati petu nastavnu jedinicu)
- Spot Melissa Etheridge „Fearless Love“.
- 2 velika papira, flomasteri, olovke
- LCD

Trajanje: 2 školska časa

Uvodna aktivnost (5 min.)

Koliko vas:

- je jutros doručkovalo?
- poznaje nekoga ko trpi nasilje?
- se radovalo dolasku u školu?
- bi volelo da živi drugačije nego sada?
- čita članke o nasilju u porodici?

Naše iskustvo

Kad pozovete učenike/ce da sami predlože kojim pitanjem možemo da započnemo čas, a da jedni o drugima više saznaju, vrlo su aktivni u tome i odmah „uskoče“ u rad.

Glavna aktivnost – Imam svoj lični plan kako da se oduprem ili zaustavim nasilje (35 min.)

Započnite čas prikazivanjem spota Melisse Etheridge.

Podsetite učenice/ke na statističke podatke za Republiku Srbiju da su nasilnici najčešće osobe muškog pola, dok su osobe ženskog pola najčešće one koje su izložene nasilju, te da je najčešća situacija nasilja u porodici nasilje od strane supruga/oca nad ženom i decom.

Rad se odvija u dve grupe, **mešovite po polu**. Podelite učenicama/ima Radne listove točkove nasilja nad ženama i nasilje nad decom. Objasnite osnove razumevanja, odnosno

kako se Točkovi čitaju u odnosu na uzrok, taktike, kao i posebnu funkciju spoljnog kruga na Točku. Zamolite jednu grupu da ispiše svoje odgovore na pitanje „Šta radi neko ko je nasilan“ - koje su sve to metode, tehnike, strategije koje koristi suprug/otac koji zlostavlja majku i dete. Koristeći Radne listove Točak nasilja nad decom i Točak nasilja nad ženama, treba da navedu konkretne nasilne radnje koje se javljaju u okviru pojedinih taktika, onako kako su oni čuli do sada da se nasilje događa.

Drugu grupu zamolite da ispiše svoje odgovore na „Zašto osoba koja je izložena nasilju u porodici iz te situacije ne ode“. Kad u razmeni utvrde uzroke ostajanja, odgovori treba da budu u formi predloga kako da se nasilje zaustavi. Dok rade zadatak, ohrabrite ih da konsultuju Radne listove kao i prva grupa.

Kad završe, odložite na sigurno mesto urađene zadatke i najavite nastavak teme na sledećem času.

Na narednom času, rad nastavite tako da učenici/e ostanu da sede zajedno u grupi u kojoj su bili ranije i zamolite za dodatnu pažnju, jer se diskusija nastavlja plenarno.

Uz korišćenje Radnog lista Točak nasilja nad decom, učenici/e treba da razgovaraju o sledećim pitanjima:

- Šta mislite, zašto roditelji zlostavljaju decu?
- Kako se deca u tim slučajevima osećaju, ponašaju i misle o sebi? **Podrobno razgovarajte o efektima nasilja na svim nivoima: misli, osećanja, ponašanje.**
- Da li mislite da deca mogu da se obrate nekome za pomoć? Ako da, ko bi to bio? Ako ne, zašto?

Na kraju, podelite Radni list da učenice/i izrade Lični bezbednosni plan za situaciju nasilja u porodici koji će im poslužiti ako se nekad zateknu u ovoj vrsti krizne situacije.

Domaći zadatak: Do sledećeg časa, učenici/e treba da pogledaju Film „Nasilje nad decom kroz istoriju“.

Naše iskustvo

Kao i u četvrtoj nastavnoj jedinici, a sada još češće, možete čuti lična iskustva nasilja koja učenici/e imaju u porodici. Najpre, to je nasilje oca prema majci, oca prema deci i majci, oca ili majke prema deci, starijeg brata prema mlađem. Obzirom da su već upoznati sa Točkom nasilja u adolescentnim partnerskim odnosima u periodu zabavljanja, sada brzo, precizno i jasno prepoznaju, verbalizuju i razvrstavaju nasilje prema njegovim vidovima.

U odnosu na žene (majke) koje ostaju u situaciji nasilja, pokazuju empatiju, opravdavaju i razumeju zašto nije lako izaći iz ove situacije. Vide drugim očima svoje majke nego kad su u prethodnoj nastavnoj jedinici optuživali nekoga ko ostaje. Ovu razliku objašnjavaju time da su i sami deo porodičnih dešavanja, te „bolje znaju“.

Sa mnogo elana i puni akcije pružaju najraznovrsnije predloge kako zaustaviti nasilje i prekinuti Točak nasilja. Jedan od predloga koji svi daju jeste „Prijaviti nasilnika!“
U odnosu na roditelje koji zlostavljaju decu, čuje se ljutnja.

O osećanjima deteta koje je izloženo nasilju – veliko znanje. Učenici/e koji imaju iskustvo nasilja umeju da opišu svoja osećanja i kako su ta osećanja uticala ili utiču i sada na njih. Pripremite sebe da ćete čuti da ne postoji mesto gde se nisu obratili za pomoć (službe, osobe) i nisu je dobili. Navode doslovno: školski psiholog, centar za socijalni rad, policija. Posledica važne činjenice da su prijavili je bilo to što su poslali kod psihologa ili psihijatra.

Primer: Adolescent čija je majka nasilna i adolescentkinja čiji je otac nasilan – u oba slučaja, prijavili su to centru za socijalni rad, a ova institucija obavestila školskog psihologa, bez poziva roditeljima na razgovor ili vršenja nadzora nad porodicom. Ako osetite ljutnju na one koji nisu pomogli, pokažite kroz stav o nasilju da je za nasilje uvek i samo odgovorna osoba koja vrši nasilje, da Vam je žao što nisu

- ZAŠTO JE NEKO NASILAN-

- DA BI SE ISTAKAO U GRUPI
- NASILNA OSOBA JE I OVAJ PREDUČUVAČ NAČINA
- NAJČEŠĆE PRIPADAJE NAVIŠTAČKE GRUPE
- KRIMOSI, NARKOSI, AKAOSI
- KRATAK FOTELJ
- PSIHICKE PORUČKE
- ZBOG PARA, SVOJSTVENE VOĐE
- UZ OSOBE
- NAČISTI, ZBOG BUDUĆNOSTI

!!!RADOVAČ!!!

- ZAŠTO NEKO TRPI NASILJE.

DECA

- ZBOG LOŠIH OSOBA I PONAŠANJA
- LOŠE RASPOLOŽENJA
- ZATO ŠTO SU SLABIJ
- ZATO ŠTO SE RODITELJI RAZVODE
- ZBOG MUZIČKOG I NAVIŠTAČKOG OPREDEJENJA
- BESPOMOĆI

ODRASLI

- NAJČEŠĆE SE DESI DA SE U POGREŠNOM TREUTKU NADU NA POGREŠNOM MESTU
- ZATO ŠTO JE DRUGAČIJI I SAMIM TIM PROVOCIRA OKOLINU
- ZBOG SEXUALNOG OPREDEJENJA
- DRUGA BOJA KOŽE
- DRUGA VEROISPOVESTI

dobili pomoć i da ne odustanu. Recite im da ste od sada Vi osoba kojoj mogu da se obrate i Tim Škole za zaštitu dece od nasilja zajedno sa drugim službama navedenim u Direktorijumu izvora pomoći.

Naučene lekcije

Pogledajte istu rubriku u okviru četvrte nastavne jedinice.

Završna aktivnost (5 min)

- Kad čujem da neko trpi nasilje, osećam...
- Mogu da se oduprem nasilju tako što ću...

Naše iskustvo

Učenice/i iskazuju buru osećanja o nepravедnosti nasilja nad decom, ali i akciju kako mogu da se zaštite deca. Ovo je trenutak kada ih možete zainteresovati za uključenje u zvaničnu Kampanju vaše škole koja se tiče sprečavanja nasilja nad decom i uključenje u vršnjački tim. Takođe, ohrabrite ih da se priključe kroz volonterski angažman profilisanim NVO za pitanja nasilja koje ste naveli u Direktorijumu izvora pomoći. Objasnite im koliko se, i kasnije pri zapošljavanju, ceni volonterski angažman.

Pozivnica za Grupu podrške (najavite da je preostala još jedna sesija).

Najavite kada je sledeći čas i temu: I ja sam uz tebe!

ŠESTA NASTAVNA JEDINICA – I JA SAM UZ TEBE!

Nastavnik/ca aktivno radi na tome da učenice/i:

- saznaju od koga i kako da potraže pomoć za sebe u slučajevima nasilja
- saznaju postupak prijavljivanja nadležnim službama za krivična dela učinjena nad decom i ženama

Na kraju ove nastavne jedinice, učenice/i će biti u stanju da:

- identifikuju potencijalne izvore pomoći i artikuliraju svoja očekivanja u postupku prijavljivanja
- koriste izvore pomoći u slučaju nasilja
- prepoznaju da li je pomagač/ica pravi/prava za njih
- koriste svoje pravo na izbor pomagačice / pomagača

Potreban materijal

- Foto-aparat
- Kratki edukativni filmovi Incest Trauma Centra – Beograd "I JA SAM UZ TEBE!" (2011. god.) i "HAJDE DA PRIČAMO O SEKSUALNOM NASILJU" (2015. god.)
- Spotovi nemačkog reditelja Wim Wendersa iz Kampanje protiv seksualnog nasilja nad decom u kojem učestvuju same osobe koje su preživele seksualno zlostavljanje u detinjstvu (www.incesttraumacentar.org.rs/Produkcija).
- Tri šematska prikaza iz Posebnog protokola
- LCD
- Lista telefonskih brojeva službi kojima mogu da se obratim za pomoć (pogledati petu nastavnu jedinicu)
- Lista imena nastavnika/ca angažovanih u školskom Timu za zaštitu dece od nasilja (pogledati petu nastavnu jedinicu).

Trajanje: 1 školski čas

Uvodna aktivnost (5 min.)

- Da imam čarobni štapić, ja bih...
- Da imam 30 godina, ja bih...
- Da sam predsednik/ca naše države, ja bih...

Glavna aktivnost – I ja sam uz tebe! (35 min.)

Vaša uloga je da ste dobro pripremljeni da pružite objašnjenja i odgovarate na pitanja učenica/ka.

Prikažite i predstavite:

- Navedene filmove
- Šematske prikaze koji pripadaju Posebnom protokolu Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja (str. 15, 16 i 17)
- Izvore pomoći u zajednici
- Mehanizam prijavljivanja krivičnih dela učinjenih prema deci i ženama (3 instance na koje se istovremeno prijavljuje: 1. policija 2. tužilaštvo 3. centar za socijalni rad)

Naše iskustvo

Posebnu pažnju posvetite koje službe, osim osnovnih kojima se proceduralno prijavljuje, preporučujete.

Naučene lekcije

Detaljno se pripremite kako biste bili vrlo operativni u ovoj aktivnosti. Obzirom da je po strukturi drugačija od drugih glavnih aktivnosti, može Vam se učiniti jednostavnijom nego što jeste.

Završna aktivnost (5 min.)

Napravite jednu zajedničku fotografiju koja treba da bude spremna za sledeći čas. Istovremeno, zamolite da svaki učenik/ca donese jednu svoju fotografiju koju najviše voli, a na kojoj je samostalno.

Pozivnica u Grupu podrške (ovo je poslednja sesija).

Najavite kada je sledeći (poslednji) čas i temu: Proslava dostignuća.

SEDMA NASTAVNA JEDINICA - PROSLAVA DOSTIGNUĆA

Potreban materijal

- 1 NAAAJVEĆI hamer papir
- bojice, flomasteri, lepak
- puno časopisa u boji kao materijal za kolaž
- što više pari makazica

Tokom ovog časa, učenici/e će izraditi dva panoa.

Prvi pano

Svi učenici/e izrađuju pano koristeći crtanje i kolaž kao tehnike. Pano predstavlja borbu protiv nasilja u partnerskom odnosu tokom zabavljanja, borbu protiv nasilja u porodici nad decom i ženama i borbu protiv diskriminacije. Pri tom koriste simbole.

Kad završe pano, postavite ga na vidno mesto: u učionicu, na zid u hodniku ispred učionice ili u zbornici. Svako od njih prošetaj ispred panoa koji ima zadatak da tretira kao jedno umetničko delo i kaže jednu svoju impresiju i pohvalu ovom zajednički stvorenom delu.

Drugi pano

Napravite jedan pano na kojem će biti zajednička fotografija celog odeljenja i pojedinačne fotografije koje su učenici/e doneli. Zamolite ih da se potpišu ispod svoje fotografije hemijskom ili flomasterom koji najviše vole.

Ohrabrite ih da ispišu naslov panoa:

**OVO JE ODELJENJE ZONA BEZ NASILJA
ZALAŽEMO SE ZA ZDRAVE IZBORE ZA TINEJDŽER(K)E**

Zahvalite se svim učenicama/ima na učešću u programu „Bez nasilja – ZDRAVI IZBORI ZA TINEJDŽER(K)E“.

Naše iskustvo

„Voleli bismo da se ponovo vidimo“, „Hajde da razmenimo telefone“, „Zovite nas!“ „Zovite nas da učestvujemo u vašim akcijama“, „Voleli bismo da i dalje radimo sa Vama.“ „Jel' možemo da Vam se javimo ako imamo neki problem?“

Naučene lekcije

Iako Vas zahvati euforija usled svih pozitivnih efekata Programa, izuzetno je važno da na kraju detaljno unesete u svoj Dnevnik šta ste i na samom kraju naučili, tačno i precizno, misleći da sada to znanje treba da koristite da naučite druge. Posebno se osvrnite na direktne poruke koje su Vam učenici/e dali na kraju o toku Programa i šta oni vide kao rezultate.

Ovo je Vaš trenutak. Čini ga samoevaluacija. Neophodno je da sve beleške koje ste od početka Programa unosili u Dnevnik sada ažurirate. Posebnu pažnju posvetite naučenim lekcijama i razmišljanju kako će Vam ovo iskustvo pomoći u narednom ciklusu i prenošenju znanja na sve tri ciljne grupe Programa.

DA LI JE OVO PROGRAM KOJI JE NEDOSTAJAO U VAŠEM DETINJSTVU?

PRILOG 1

MODEL ZAJEDNIČKOG UPRAVLJANJA U OKVIRU STRUKTURA ODLUČIVANJA U INCEST TRAUMA CENTRU - BEOGRAD KOJI OBUHVATA OSOBLJE I MLADE UKLJUČENE U NAŠE AKTIVNOSTI

Beograd, 2015. god.

Strateški plan Incest Trauma Centra – Beograd (ITC) za period 2015-2020 stavlja težište na Prevenciju seksualnog zlostavljanja kao naš trajni strateški fokus, a istovremeno, i najnoviju perspektivu, koju smo već otpočele 2014, **a to je transformacija organizacione strukture ITC-a u model zajedničkog upravljanja u procesu donošenja odluka, koji obuhvata profesionalno osoblje i mlade uključene u naše aktivnosti.** Ova uloga našeg Vršnjačkog tima za prevenciju seksualnog nasilja se sada postepeno razvija, sa ciljem da obuhvati aktivnosti vezane za istraživanje, planiranje, dizajn, implementaciju i sprovođenje aktivnosti. Tokom nastupajućih godine, namera nam je prikažemo model dečijeg i omladinskog aktivizma i participacije svim akterima u obrazovanju, kako bi autentičan aktivizam dece i omladine u oblasti prevencije seksualnog zlostavljanja mogao da postane zajedničko vlasništvo obrazovno-vaspitnih ustanova (vrtića, osnovnih i srednjih škola u Srbiji). **U saradničkim školama u gradovima širom Srbije potrebno je da mladi postanu uzori (role-models), koji će sprovođiti prevenciju seksualnog zlostavljanja u skladu sa rezultatima i preporukama prve Nacionalne studije o društvenom problemu seksualnog zlostavljanja dece u Republici Srbiji (2015©Incest Trauma Centar – Beograd; Nacionalna studija je realizovana u partnerstvu sa Ministarstvom prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije (Grupom za zaštitu od nasilja i diskriminacije) i Centrom za promociju zdravlja žena.)**

Razvijajte **model zajedničkog odlučivanja u procesu donošenja odluka**, koji uključuje osoblje i mlade koji su obuhvaćeni aktivnostima. Uloga mladih je da iniciraju i predvode akcije. Glavni principi su poštovanje, otvorenost, drugarski pristup iskrene saradnje i dijalog. Zaposleni u obrazovno-vaspitnim ustanovama imaju zadatak da obezbeđuju proces učenja za mlade u obliku obuka i promišljanja, sa ciljem razvijanja kapaciteta mladih da preuzmu aktivističku ulogu, a kasnije i ulogu u vršnjačkom obrazovanju. Asistencija ITC-a, obzirom na specifičnost naše misije, može biti na učenju o temi seksualnog zlostavljanja, o korenima široko rasprostranjenih tradicionalnih shvatanja i načinima pomoću kojih se može uticati da se ovakva shvatanja promene. Na primer, uloga našeg Vršnjačkog tima za prevenciju seksualnog zlostavljanja obuhvata aktivnosti vezane za istraživanje, planiranje, implementaciju i evaluaciju.

Strukture mladih u procesu donošenja odluka u svakodnevnoj praksi: Konkretno aktivnosti dece i omladine u lokalnim zajednicama okupljenim u našim Vršnjačkim timovima za prevenciju seksualnog zlostavljanja (starosti od 11 do 22 godine) uz podršku ITC-a su sledeće: a) mini-ankete b) ulične akcije c) javni časovi d) vršnjački klub za prevenciju seksualnog zlostavljanja e) godišnje takmičenje i dodela nagrada osnovnim i srednjim školama za najbolje rezultate f) časovi samoodbrane za devojke u osnovnim i srednjim školama g) video i audio produkcija (kratki edukativni filmovi koji se prikazuju na nacionalnoj TV) h) 2 izložbe u sopstvenoj režiji i) pojavljivanje u medijima j) sajmovi u lokalnim zajednicama kao visoko profilisani događaji k) živa biblioteka l) evaluacija.

Ciklus participacije mladih i pojedinačni stepeni na kojima se odvija proces donošenja odluka: To predstavlja simultani proces učenja o tome šta znači participativna osnova (čest je slučaj da na kraju prvog stepena osoba stekne znanja koja zatim koristi u drugom stepenu):

- Prepoznavanje problema, definisanje problema, istraživanje alternativnih mogućnosti za preduzimanje akcije, prepoznavanje mogućih rizika i neočekivanih ishoda, kao i strategija izlaženja na kraj sa odstupanjima od planiranog, razmatranje očekivanih ishoda i efekata, izbor kriterijuma za donošenje odluka, evaluacija i alternativne radnje, donošenje odluka (koje radnje će se primeniti), sprovođenje tih radnji, evaluacija efekata, stečene pouke i njihovo uvođenje u novi ciklus.

Metodologija procesa učenja: Mladi uče kroz sopstvenu participaciju u procesu učenja, putem iste metodologije, tako da stiču dovoljno iskustva da bi to ponovili sa vršnjakinjama i vršnjacima putem: radionica, otvorenog prostora, kafe-učionice. Oni prolaze obuku za svaku od metoda tokom ovog procesa, počev od usvajanja osnovnih pravila, upravljanja grupnim radom, itd.

Dodatna vrednost ILLI o čemu oni uče: A) O izuzetno originalnom i inovativnom **Modelu mobilizacije zajednice** koji ima za cilj smanjenje seksualnog zlostavljanja dece B) O pitanjima vezanim za različitost C) O promovisanju smislenog i

strukturiranog **aktivizma i participacije dece i mladih** i vršenju uticaja na nacionalnu politiku u kontekstu intelektualnih procesa i njihovom učenju i konsolidaciji da bi efikasno igrali ulogu nezavisnih faktora razvoja D) O promovisanju prava deteta, manjina i rodnoj ravnopravnosti E) O tome da uključivanje vršnjačkih grupa, obrazovno-vaspitnih ustanova, medija i parlamentaraca pojačava partnerstvo među organizacijama civilnog društva, javnog i privatnog sektora.

Tokom procesa učenja, mladi prepoznaju potrebe i ograničenja svake pojedinačne ciljne grupe i konačnih korisnika/ca u oblasti prevencije i zaštite od seksualnog zlostavljanja. Ova akcija podržava organizacije civilnog društva u kojima mladi preuzimaju centralnu ulogu u pružanju usluga članovima zajednice.

PRIMEDBA: u Srbiji, učešće mladih je definisano Nacionalnom strategijom za mlade (Poglavlje 3.9 Pitanja bezbednosti/Nasilje).

Učestvovanje mladih u evaluaciji

Obrazovno-vaspitna ustanova je u obavezi da neprestano preispituje svoju misiju i organizacionu kulturu. Mi verujemo da višestruki prioriteti uključuju zalaganje za razvoj mladih i merenje uticaja naših programa, tako da se prioriteti susreću kroz evaluaciju koju vrše mladi. Međutim, ove prioritete mi odrasli preispitujemo, ocenjujemo i prenosimo odraslim i mladim članovima, kako bismo osigurali uspešnost naših akcija.

Učešće mladih u evaluaciji je naš pristup koji pretpostavlja mlade kao aktivne učesnike/ce u definisanju problema, prikupljanju informacija i korišćenju rezultata evaluacije. Naučile smo da inicijative, kao što je evaluacija koju predvode mladi, predstavljaju nove uloge za mlade u vršnjačkoj grupi ili bilo kojoj organizovanoj grupi, što im dozvoljava da dovedu u pitanje tradicionalne uloge koje im se pripisuju. To je složen proces, ali i jedan od razvojnih puteva ustanove/organizacije.

Organizaciona spremnost

Što se tiče evaluacije koju predvode mladi, svesne smo da se većina ustanova/organizacija suočava sa pitanjima kao što su kvalitet, protokol i vremenski rokovi, kada je u pitanju uvođenje mladih. Nasuprot tome, organizacije za razvoj mladih koje mogu biti saradnice školama gledaju na evaluaciju koju sprovode mladi kao put ka svojoj misiji, tj. razvoja mladih. Da bismo bili prijemčive za evaluaciju koju sprovode mladi, razmotrite kulturu unutar svoje ustanove/organizacije, da biste bili spremniji da prihvatite i vrednujete stanovišta mladih.

Treninzi za mlade i odrasle osobe

Iz iskustva nam je poznato da je trening presudan za uspešnost uključivanja mladih u evaluacione aktivnosti. Ova vrsta treninga se razlikuje u zavisnosti od uloga koje se dodeljuju učesnicima/ama, metodologije evaluacije koja se koristi i kulture u okviru ustanova/organizacija koje su uključene u akciju. Imajući to na umu, u okviru aktivnosti ITC Trening Centra, iz iskustva nam je poznat značaj podele procesa evaluacije na konkretne korake koji su lakše izvodljivi, čime se pomaže učesnicima/ama da steknu znanja i veštine potrebne za razumevanje i sprovođenje procesa evaluacije. Iznad svega, izgradnja timskog duha i trening na temu generacijskih razlika povećava uspešnost evaluacije.

Podrška mladim i odraslim osobama

Smatramo da je ključni element u evaluacionim projektima koje predvode mladi iskazana podrška mladima od strane odraslih osoba kojima je do njih stalo i koji cene talente i veštine koje mladi unose u takve procese. Smatramo da odrasle osobe treba da budu otvorene prema mladima i da im dozvole da preuzmu nove uloge, da dozvole mladima da donose odluke, i da se prema njima ophode s poštovanjem, ravnopravno, partnerski. Dok je podrška odraslih osoba mladima od presudne važnosti, i odraslim osobama koje rade sa mladima (npr. na evaluaciji) je takođe potrebna podrška. Zbog toga se ITC zalaže za treninge za nastavnike i vaspitače, kao i za roditelje. Iz iskustva nam je poznato da su odraslim osobama potrebna objašnjenja i obuka da bi im se pomoglo da razumeju i cene doprinos mladih.

Zajednički rad mladih i ekspertkinja/eksperata rezultira uvećanim znanjem o evaluaciji i većom verodostojnošću same evaluacije. Mlade i odrasle osobe se redovno susreću kako bi razmenile povratne informacije, uputstva i imale prilike za promišljanje. Ove metode podrške doprinose jasnoći i sadržajnosti iskustava svih učesnika/ca.

Sastavljanje tima

Uložite značajne napore u sastavljanje tima. Iz iskustva znamo da sastavljanje raznorodnog tima nije jednostavno, ali

mi insistiramo na okupljanju mladih i odraslih osoba različitih etničkih, rodnih, materijalnih i obrazovnih struktura. U lokalnim akcijama su potrebne članice i članovi tima koji imaju različite tačke gledišta i koji igraju čitavu lepezu uloga, od vođstva do kreiranja procesa evaluacije i saopštavanja rezultata. Prilikom selekcije, pokušavamo da odaberemo odrasle osobe koje se zalažu za jačanje mladih i čija je životna filozofija poštovanje različitosti. Ovakve odrasle osobe dele sa mladima iste ideale i može se očekivati da budu uspešnije uz manje uloženog napora, pošto su lični principi svih članica i članova tima ujednačeni.

Jasne uloge

Tokom 23 godine radnog iskustva, naučile smo da su jasne uloge od presudne važnosti za postizanje ciljeva. Tradicionalno, odrasle osobe igraju uloge iniciranja projekta, regrutovanja ili odabira mladih koji će učestvovati, kao i njihove obuke. Odrasle osobe su važna karika ka potrebnim resursima za akciju, kao i zagovornici/e uključivanja mladih.

Naučile smo da mladi treba da odaberu uloge u timu koje su u skladu sa njihovim stepenom razvoja i kompetentnosti/stručnosti. Obraćamo pažnju na njihovu starosnu dob, zrelost i stepen samostalnosti. Za neke, postepeni pristup kojim se mladima u početku daju precizno definisani zadaci, kao što je prikupljanje podataka, a zatim sve odgovorniji zadaci, kao što je npr. definisanje pitanja za evaluaciju, jeste najbolji. Mladi mogu preuzeti i složenije poslove, u zavisnosti od lične motivacije, raspoloživog vremena i sposobnosti. Pošto mladi iskazuju svoje sposobnosti tokom čitavog procesa i akcije koja se realizuje, tradicionalna moć koju imaju odrasli se pomera, tako da se smanjuje razlika u moći između mladih, glavnih akterki i aktera programa i (tradicionalnih) donosilaca odluka.

Održivost učešća mladih

Održavanje učešća mladih može predstavljati izazov zbog prezauzetosti; međutim, nekoliko faktora nam je pomoglo da održimo učešće mladih. Prvo, smatramo da je važno razumeti šta motiviše učesnike/ce i koju korist oni imaju od toga. Zatim, korišćenje evaluacije kao sredstva promene jeste motivacioni faktor za mlade, pošto sagledavaju rezultate svog rada kao opipljive i značajne. Ti rezultati se mogu videti kroz izmene programa ili spremnost odraslih osoba da ih saslušaju i razmotre njihova mišljenja da bi naučile da odustanu od nastojanja da drže sve pod kontrolom i da iz pozicije davalaca podrške budu saveznice za potrebe koje se ukažu.

Razvoj bliskih odnosa između članica i članova Vršnjačkog tima i odraslih osoba je važan faktor u građenju održivosti. Pošto priznanje služi kao motivacioni faktor mladima da ostanu uključeni u akciju, redovno pokušavajte da privučete i druge nastavnike/ce, vaspitač(ice) i roditelje/staratelje, kako biste ih postepeno pridobijali. Ova vrsta priznanja može biti u obliku nagrade, kao što je javno odavanje priznanja, predstavljanje rezultata različitim auditorijumima, putovanje da bi se predstavili ili prikupili podaci, rad sa drugima, itd. Naše iskustvo je pokazalo da nuđenje mladima prilike da steknu neke veštine, kako praktične tako i lične, podstiče održivost angažovanja mladih. Tokom čitavog ciklusa angažovanja mladih, nalazimo da je od najvećeg značaja negovanje zajedničke atmosfere i blagovremena demonstracija rada na pitanjima koje se tiču grupne dinamike da bi se naučili i uvežbali konstruktivni načini za rešavanje situacija koje eventualno mogu nastati.

PRILOG 2
SEKSUALNO NASILJE
 (UPITNIK SE ODNOSI NA ŽRTVE UZRASTA IZNAD 15 GODINA)

POPUNJAVA ORGANIZACIJA: _____ DATUM PRIJEMA ŽRTVE: _____
 (meseć i godina)

1.RELACIJA IZMEĐU ŽRTVE I POČINIOCA – NASILNIK JE ŽRTVI :	1) nepoznata osoba (npr. silovanje od strane N.N.)
	2) komšija
	3) poznanik
	4) prijatelj/drug
	5) porodićni prijatelj
	6) vaspitać u domu
	7) nastavnik/profesor
	8) šef/poslodavac
	9) kolega sa posla
	10) staratelj
	11) usvojitelj
	12) hranitelj
	13) ćlan uže porodice (baba/deda, otac/majka, deca) → NAVESTI KO _____
	14) ćlan šire porodice (ujak, brat od strica ...) → NAVESTI KO _____
	15) oćuh
	16) maćeha
	17) neka druga ųrtvi poznata osoba (npr. trener, lekar, stanodavac, bratovljev drug...) → NAVESTI KO _____

PODACI O ŽRTVI

2. KAKO JE ŽRTVA SAZNALA ZA VAŠU ORGANIZACIJU / INSTITUCIJU:	1) ųrtvu je uputila neka ustanova - navesti koja _____ 2) _____
3. ŠIFRA/IME I PREZIME ŽRTVE	_____
4. POL ŽRTVE 1) ųenski 2) muški	
5. GODINE ŽRTVE:	1) 15-18 2) 19-29 3) 30-39 4) 40-49 5) 50-59 6) iznad 60
6. MESTO BORAVKA ŽRTVE:	_____
7. OBRAZOVNI STATUS ŽRTVE:	1) nezavršena osnovna škola 2) osnovna škola 3) srednja škola 4) viša škola 5) fakultet
8. PROFESIJA ŽRTVE :	_____
9. RADNI STATUS ŽRTVE:	1) ućenica / studentkinja 2) nezaposlena 3) zaposlena 4) penzionerka

UĆESTALOST I TRAJANJE NASILJA

10. DA LI SE NASILJE DEŠAVA U TRENUTKU PRIJAVLJIVANJA:	1) da 2) ne
11. KADA SE DOGODIO INCIDENT SEKSUALNOG NASILJA:	1) _____ (navesti meseć i godinu ili period trajanja) 2) ukoliko se incident seksualnog nasilja ponovio (reviktimizacija – npr. ponovljeno silovanje) navesti _____ (meseć i godina)
12. UĆESTALOST NASILJA:	1) desilo se samo jednom (npr. silovanje od strane N.N.) 2) ponovljeno seksualno zlostavljanje _____ (navesti ućestalost dešavanja)
13. PERIOD IZMEDJU (PRVOG) NASILNOG INCIDENTA I PRIJAVLJIVANJA NASILJA VAŠOJ ORGANIZACIJI / INSTITUCIJI IZNOSI	_____ (navesti vremenski period)
14. DA LI SE ŽRTVA SEĆA NEKOG SPECIFIĆNOG DOGAĐAJA KOJI JE PRETHODIO NASILJU:	1) da, _____ 2) ne
15. DA LI SE NASILJE POGORŠALO NAKON NEKOG SPECIFIĆNOG DOGAĐAJA:	1) da, _____ 2) ne

KARAKTERISTIKE I POSLEDICE NASILJA

16. TIP NASILJA (izvor: TOČAK: MOĆ I KONTROLA - NASILJE NAD ŽENAMA – u prilogu): (MOGUĆE JE ZAOKRUŽITI VIŠE ODGOVORA)	1) EMOCIONALNO	predstavlja obrazac ponašanja nasilnika koji uključuje ponižavajuće komentare, grube šale, zastrašivanje, kontrolisanje ponašanja i kretanja, pretnje ...
	2) FIZIČKO	predstavlja obrazac ponašanja nasilnika koji uključuje guranje, udaranje, šutiranje, premlaćivanje, davljenje, sakaćenje ...
	3)SEKSUALNO	
	4) EGZISTENCIJALNA UGROŽENOST	predstavlja obrazac ponašanja nasilnika koji uključuje uskraćivanje materijalnih sredstava, izbacivanje iz kuće, pretnje ubistvom i ubistvo
17. VID SEKSUALNOG NASILJA: (MOGUĆE JE ZAOKRUŽITI VIŠE ODGOVORA)	1) silovanje (primoravanje na vaginalni odnos fizičkom prisilom)	
	2) pokušaj silovanja (pokušaj primoravanja na vaginalni odnos fizičkom prisilom)	
	3) silovanje od strane više nasilnika – grupno silovanje	
	4) pokušaj silovanja od strane više nasilnika - pokušaj grupnog silovanja	
	5) primoravanje na analni, oralni seks, upotrebu seksualnih “pomagala”, prisilnu masturbaciju ili primoravanje na bilo koju drugu seksualnu radnju koju žrtva odbija	
	6) navođenje na prostituciju – zahtev, ucena ili primoravanje na stupanje u seksualne odnose sa drugim osobama, bez obzira na to da li se radi o agencijama za «poslovnu pratnju» ili uličnoj prostituciji	
	7) trafficking – trgovina ženama/devojkama ili muškarcima/dečacima u svrhu seksualne eksploatacije (čak iako je osoba prvobitno pristala da radi kao prostitutka, taj pristanak nema značaja ukoliko je korišćen bilo kakav oblik prinude – ucena, pretnja, lažno obećanje, fizička sila, opijanje, drogiranje, iznuda, dovođenje u «dužničko ropstvo»,ograničavanje kretanja i sl.)	
	8) incest – seksualno iskorištavanje od strane krvnih srodnika ili staratelja i to:	a) članova uže porodice (deda/baba, otac/majka, brat/sestra)
		b) rođaka (ujak/ujna, stric/strina, kao i članovi šire porodice – npr. brat/sestra od strica itd.
		c) staratelja (očuh/maćeha, usvojitelj/ka, hranitelj/ka)
	9) silovanje putem manipulacije – pedofilija (seksualno iskorišćavanje polno nezrele osobe tj. koja još nije u pubertetu, tj. ima do 14 godina, nezavisno od toga da li je ta osoba dala pristanak ili ne)	
	10) silovanje putem manipulacije – obmana (lažno predstavljanje, zavaravanje, lažno obećanje) u cilju seksualnog iskorišćavanja	
	11) silovanje putem manipulacije – ucena , pretnja i/ili verbalno zastrašivanje u cilju seksualnog iskorišćavanja (kada se nekoj osobi zapreti da će joj biti naneta neka šteta ili zlo ako ne pristane na seks)	
	12) silovanje putem manipulacije - zloupotreba položaja/autoriteta u cilju seksualnog iskorišćavanja - npr. kada šef, poslodavac, profesor, vaspitač u domu ili bilo koja nadrđ ena osoba seksualno ucenjuje osobu koja je u podređenom položaju tako što:	a) preti da će doći do loših posledica po nju ukoliko ne pristane na seks (npr. gubitak posla, loša ocena,zabrana izlaska itd.) i/ili
		b) obećava pozitivne posledice (npr. predlaže/zahteva seks kao uslov za napredak na poslu, bolju ocenu, “povlastice”, “privilegije”)
	13) silovanje putem manipulacije - seksualno iskorišćavanje osobe koja se nalazi u izmenjenom stanju svesti (pod uticajem droga, alkohola, raznih stimulativnih sredstava, psihijatrijskih lekova, hipnoze, nekog obreda u okviru sekte,rituala itd.) ili namerno dovo enje osobe u takvo stanje (opijanje, drogiranje itd.) radi seksualnog iskorišćavanja	
	14) silovanje putem manipulacije - seksualno iskorišćavanje osobe koja ima ograničene mogućnosti da pruži otpor, npr., zbog duševnog poremećaja, autizma, mentalnog oštećenja, telesne invalidnosti ili pripadnosti nekoj diskriminisanoj grupi	
	15) iskorišćavanje seksualnosti osobe u pornografske svrhe - kada se osoba fotografiše ili tonski snima, da bi se taj materijal kasnije koristio u komercijalne pornografske svrhe ili za “ličnu upotrebu”, prikazivanje u “užem društvu”	
	16) seksualno uznemiravanje na poslu, fakultetu/školi, javnom mestu - dodirivanje osobe bez njenog pristanka, učestale ili vulgarne seksualne ponude, uprkos odbijanju osobe kojoj su te ponude upućene (počinilac može biti šef, poslodavac, kolega, poznanik, itd. ali i nepoznata osoba – npr. u autobusu/vozu)	
17) seksualno uznemiravanje koje ne uključuje fizički dodir: opsceni telefonski pozivi, izlaganje pornografiji, opsceni razgovori ili ponašanja – “šale”, primedbe, dobacivanje, gestovi, pogledi, seksualne insinucije, ponude koje dovode žrtvu u situaciju da se oseća neprijatno ili poniženo		
18) egzibicionizam		
19) voajerizam		
18. MESTO IZVRŠENJA SEKSUALNOG NASILJA: (MOGUĆE	1. porodica	
	2. ulica	
	3. neki otvoreni prostor (park, šuma i slično)	
	4. haustor/lift	

JE ZAOKRUŽITI VIŠE ODGOVORA – npr. ako se nasilje dešavalo više puta)	5. žurka	
	6. diskoteka	
	7. kafić	
	8. auto	
	9. škola	
	10. radno mesto žrtve	
	11. radno mesto nasilnika	
	12. stan žrtve	
	13. stan nasilnika	
	14. stan rodjaka/ prijatelja	
	15. neki magijski ritual	
	16. u okviru neke sekte	
	17. javni prevoz (GSP, taksi, voz)	
	18. neko drugo mesto – navesti : _____	
	19. SEKSUALNO NASILJE JE IZVRŠENO:	1) uz primenu fizičke sile
		2) uz ucene i pretnje
		3) _____
	20. DA LI SU, DOK SE SEKSUALNO NASILJE DEŠAVALO, BILE PRISUTNE I DRUGE OSOBE:	1. nisu bile prisutne druge osobe
2. nisu bili svesni šta se zbiva		
3. pokušali su da događaj spreče		
4. pravili su se da ne vide		
5. podržavali su nasilnika		
6. učestvovali su zajedno		
21. DA LI JE PRISUTNO SLEDEĆE PONAŠANJE OD STRANE NASILNIKA: (MOGUĆE JE ZAOKRUŽITI VIŠE ODGOVORA)	1) zaključava je, zabranjuje/ograničava da izlazi	
	2) prati je kada je izvan kuće da bi proverio gde je bila	
	3) čita njenu poštu ili – pretura po njenim stvarima	
	4) ima izlive patološke ljubomore	
	5) odgovara mu isključivo da je drži ekonomski zavisnu od njega	
	6) nežnim gestovima, “povremenim milostima” ili obećanjima podgreva njenu nadu u promenu	
22. POSLEDICE NASILJA U VIDU FIZIČKIH POVREDA: (MOGUĆE JE ZAOKRUŽITI VIŠE ODGOVORA)	1) povrede glave	
	2) slomljen nos, vilica	
	3) slomljena ruka/noga	
	4) opekotine	
	5) povrede grudi	
	6) modrice, posekotine	
	7) povrede polnog organa	
	8) povrede anusa (čmara)	
	9) povrede udova	
	10) neke druge povrede (navesti): _____	
23. POSLEDICE NASILJA PO OPŠTE/ FIZIČKO ZDRAVLJE:	1) ne	
	2) da, _____	

24. POSLEDICE NASILJA PO MENTALNO ZDRAVLJE/ EMOCIONALNE TEGOBE/ PROBLEMI: (MOGUĆE JE ZAOKRUŽITI VIŠE ODGOVORA)	1) depresija, neraspoloženje ili nagle promene u raspoloženju, bezvoljnost, nedostatak motivacije za uobičajene aktivnosti
	2) nesanica, problemi sa spavanjem
	3) košmari, noćne more, flešbekovi
	4) izbegavanje ljudi, mesta situacija koje podsećaju na traumatsko iskustvo
	5) napetost, strahovi, napadi panike (npr. veruje da se nigde ne može sakriti od njega)
	6) gubitak samopouzdanja, samopoštovanja (veruje da je "bezzredna")
	7) nedostatak koncentracije za učenje, posao
	8) nelagodnost u kontaktu sa drugima, problemi u uspostavljanju bliskih emotivnih odnosa, povlačenje, izolacija
	9) doživljaj usamljenosti, otuđenosti od okoline
	10) česti konflikti sa drugima - prijateljima, porodicom, kolegama
	11) tuče decu, često više na decu
	12) razdražljivost, napadi besa, agresije, impulsivni "ispadi" u kontaktu sa drugim ljudima
	13) česti problemi u partnerskim vezama (npr. strah od vezivanja)
	14) seksualni problemi – npr. sklonost ka "rizičnim" seksualnim kontaktima, preterano čestom menjanju partnera ili seksu sa neznancima
	15) erotizovano/seksualizovano ponašanje (ponaša se kao da "zavodi" sve oko sebe)
	16) problemi sa ishranom (prekomerna težina, prekomerna mršavost)
	17) problemi u sferi seksualnosti - npr. nezainteresovanost za seks, izbegavanje seksa, nedostatak uživanja u seksu
	18) gušenje, glavobolje, pojačano znojenje, drhtavica, stomachne ili druge telesne tegobe, npr. alergije, astmatični napadi
	19) sklonost ka drogi ili preteranoj upotrebi lekova za smirenje
	20) sklonost ka opijanju
	21) pokušaj samoubistva
	22) razmišljanje o samoubistvu
	23) autodestruktivno ponašanje (npr. čupanje kose, samopovređivanje)
	24) nešto drugo _____
25. DIJAGNOZA:	1. akutna reakcija na stres
	2. PTSP
	3. depresivna reakcija/epizoda
	4. mešoviti anksiozno-depresivni poremećaj
	5. somatoformni poremećaj
	6. panični poremećaj
	7. fobija: _____
	8. bulimija
	9. anoreksija
	10. emocionalno nestabilni PL (borderline)
	11. disocijativni poremećaj
	12. seksualna disfunkcija koja nije izazvana organskim poremećajem ili boleću
	13. psihoza: _____
	14. nešto drugo: _____

NEKI OD FAKTORA KOJI INTENZIVIRAJU RIZIK PO ŽRTVU I OTEŽAVAJU NJEN OPORAVAK

26. DA LI ŽRTVA ŽIVI U ISTOM PROSTORU SA NASILNIKOM:	1) da
	2) ne, živi _____ (navesti gde)
	3) ne, trenutno koristi nužni smeštaj _____ (navesti koji)
27. DA LI NASILNIK ZNA GDE ŽRTVA ŽIVI: 1) da 2) ne	
28. MESTO IZVRŠENJA NASILJA:	1) u iznajmljenom stanu
	2) u stanu koji se vodi na njeno ime ili na ime njenih roditelja
	3) u stanu koji se vodi na ime muža/bivšeg muža/partnera ili njihove porodice
	4) u stanu koji se vodi na zajedničko ime
	5) kod rođaka/prijatelja
	6) u romskom naselju
	7) u studentskom domu
	8) u ustanovi za trajni smeštaj invalida
	9) u izbegličkom kampu
	10) negde drugde _____

29. DA LI ŽRTVA I NASILNIK IMAJU ZAJEDNIČKE PRIJATELJE / POZNANIKE:	1) da 2) ne
30. DA LI JE ŽRTVA NA BILO KOJI NAČIN IZLOŽENA UZNEMIRAVANJU NAKON INCIDENTA SEKSUALNOG NASILJA (npr. prenošenje uznemiravajućih poruka preko zajedničkih prijatelja /poznanika, incidenti fizičkog nasilja, uznemiravajuće telefonske poruke i sl.)	1) da 2) ne
31. DA LI ŽRTVA IMA ISKUSTVO NASILJA OD STRANE NEKOG DRUGOG POČINIIOCA (odnosi se na različite vidove nasilja koji su se dogodili u prošlosti od strane neke druge osobe)	1) da 2) ne

32. AKO ŽRTVA IMA ISKUSTVO NASILJA OD DRUGOG POČINIIOCA – KO JE POČINILAC/KO SU POČINIIOCI I O KOM TIPU NASILJA SE RADILO: (OZNAČITI ODGOVARAJUĆA POLJA)				
	TIP NASILJA	EMOCIONALNO	FIZIČKO	SEKSUALNO
POČINILAC				
nepoznata osoba (N.N.)				
osoba iz uže/šire porodice, KO _____				
žrtvi poznata osoba; KO _____				

REAKCIJE BLISKIH OSOBA

33. DA LI SE ŽRTVA POVERILA NEKOJ BLISKOJ OSOBI NAKON (PRVOG) NASILNOG INCIDENTA:	1) ne 2) da, _____ (navesti kome se žrtva poverila)
34. AKO SE ŽRTVA POVERILA NEKOJ BLISKOJ OSOBI – KOLIKO VREMENA JE PROTEKLO OD (PRVOG) NASILNOG INCIDENTA DO POVERAVANJA:	_____
35. AKO SE ŽRTVA POVERILA NEKOJ BLISKOJ OSOBI – KAKO JE TA OSOBA REAGOVALA: (npr. da li joj je verovala, da li je ponudila emocionalnu i/ili materijalnu podršku, i sl.)	_____ _____

REAKCIJE INSTITUCIJA

36. DA LI JE ŽRTVA NASILJE PRIJAVILA:	1) policiji 2) tužilaštvu 3) niti jednoj od navedenih institucija
37. AKO JE ŽRTVA NASILJE PRIJAVILA POLICIJI - KAKO JE NASILJE KLASIFIKOVANO: (MOGUĆE JE ZAOKRUŽITI VIŠE ODGOVORA)	1) ne zna 2) silovanje – član 103. KZ RS 3) prinuda na obljubu ili protivprirodni blud – član 104. KZ RS 4) obljuba i protivprirodni blud nad nemoćnim licem – član 105. KZ RS 5) obljuba i protivprirodni blud nad licem koje nije navršilo četrnaest godina – član 106. KZ RS 6) obljuba i protivprirodni blud zloupotrebom položaja – član 107. KZ RS 7) bludne radnje – član 108. KZ RS 8) protivprirodni blud – član 110. KZ RS 9) privođenje ili omogućavanje vršenja bluda – član 111. KZ RS 10) drugačije _____
38. AKO JE ŽRTVA NASILJE PRIJAVILA TUŽILAŠTVU - KAKO JE NASILJE KLASIFIKOVANO: (MOGUĆE JE ZAOKRUŽITI VIŠE ODGOVORA)	1) ne zna 2) silovanje – član 103. KZ RS 3) prinuda na obljubu ili protivprirodni blud – član 104. KZ RS 4) obljuba i protivprirodni blud nad nemoćnim licem – član 105. KZ RS 5) obljuba i protivprirodni blud nad licem koje nije navršilo četrnaest godina – član 106. KZ RS 6) obljuba i protivprirodni blud zloupotrebom položaja – član 107. KZ RS 7) bludne radnje – član 108. KZ RS 8) protivprirodni blud – član 110. KZ RS 9) privođenje ili omogućavanje vršenja bluda – član 111. KZ RS 10) drugačije _____
39. PREMA IZJAVI ŽRTVE, U ČEMU SE SASTOJALA INTERVENCIJA	a) policije _____ b) tužilaštva _____
I NA KAKAV JE TRETMAN NAIŠLA U	a) policiji _____ b) tužilaštvu _____
40. AKO JE ŽRTVA NASILJE PRIJAVILA POLICIJI/TUŽILAŠTVU - KAKAV JE ISHOD	1) nasilnik je proglašen krivim i osuđen – navesti presudu _____ 2) nasilniku je izrečena oslobadajuća presuda (navesti kako je obrazložena) _____

SUDSKOG POSTUPKA:	3) nasilnik je osuđen, ali presuda još nije pravosnažna	
	4) nasilnik je osuđen, presuda je pravosnažna, ali još nije upućen na izdržavanje zatvorske kazne	
	5) žrtva je povukla tužbu	
	6) javni tužilac je povukao tužbu, žrtva je nastavila proces po privatnoj tužbi	
	7) javni tužilac je povukao tubu, žrtva nije nastavila proces po privatnoj tužbi	
	8) sudski postupak je upravo u toku	
	9) sudski postupak još nije pokrenut	
	10) nešto drugo _____	
	41. DA LI SE ŽRTVA OBRAĆALA LEKARU/MEDICINSKOJ USTANOVI ZBOG POVREDA ZADOBIJENIH TOKOM INCIDENTA SEKSUALNOG NASILJA: 1) da 2) ne	
	42. AKO SE ŽRTVA OBRAĆALA LEKARU/MEDICINSKOJ USTANOVI - DA LI IMA POTVRDE O POVREDAMA KOJE SU UPOTREBLJIVE KAO DOKAZNI MATERIJAL NA SUDU:	1) da 2) ne, zato što _____
43. DA LI SE ŽRTVA OBRAĆALA ZA POMOĆ PREDSTAVNICI/KU NEKE DRUGE USTANOVE I KAKO SU TE OSOBE REAGOVALE: (NPR. SOCIJALNOJ RADNICI U CENTRU ZA SOCIJALNI RAD U SVOJOJ OPŠTINI PSIHOLOGU/PEDAGOGU/UČITELJICI ŠKOLE U KOJU IDU DECA)	_____ _____ _____	
44. DA LI JE PRI OBRAĆANJU NEKOJ INSTITUCIJI ŽRTVA DOŽIVELA DISKRIMINACIJU PO NEKOJ OD SLEDEĆIH STAVKI: (MOGUĆE JE ZAOKRUŽITI VIŠE ODGOVORA)	1) izbeglica iz Bosne/Hrvatske	
	2) raseljeno lice sa Kosova	
	3) samohrana majka	
	4) invalidkinja	
	5) druge vere	
	6) strana državljanka	
	7) psihijatrijski lečena	
	8) pripada nacionalnoj manjini (KOJOJ: _____)	
	9) homoseksualno opredeljena	
	10) ima težu bolest (npr. srčana bolest, epilepsija, itd.)	
	11) ima dete sa invaliditetom ili mentalnim oštećenjem	
	12) bila u zatvoru ili - u sukobu sa zakonom	
	13) _____	
45. AKO SE ŽRTVA NIJE OBRATILA NEKOJ OD USTANOVA _____ (ubeležiti kojoj/kojim ustanovama se nije obratila) IZ KOJIH RAZLOGA: (MOGUĆE JE ZAOKRUŽITI VIŠE ODGOVORA)	1) plašila se da joj se neće verovati	
	2) paralisana/iscrpljena dugotrajnim nasiljem i strahom	
	3) plašila se osude okoline, bilo je sramota	
	4) nasilnik je izolovao od prijatelja/rođaka /sprečava je da kontaktira sa bilo kim	
	5) ranije je pokušavala da ode _____ (navesti koliko puta), a on je prinudno vraćao	
	6) nasilnik je pretio osvetom (da će je ubiti –pretio oružjem, pokazivao oružje) ako ga prijavi	
	7) nasilnik je pokušao da je ubije	
	8) nasilnik je pretio osvetom (da će se seksualno zlostavljanje ponoviti) ako ga prijavi	
	9) plašila se da će nasilnik povrediti nekog njoj bliskog (decu, prijatelje, rođake...)	
	10) nasilnik ima visoku funkciju/položaj	
	11) nasilnik ima “veze” u policiji, sudu, itd.	
	12) nije znala kome može da se obrati, nije znala proceduru	
	13) plašila se da će pravna procedura dugo trajati, a da će se nasilje u međuvremenu pogoršati	
	14) smatra da nadležne ustanove ne mogu da joj pomognu	
	15) nema dokumenta, zdravstveno osiguranje	
	16) plašila se diskriminacije od strane institucija po nacionalnoj/verskoj ili nekoj drugoj osnovi (Romkinja, izbeglica, strana državljanka, invalidkinja, lezbejka)	
	17) ima prethodno iskustvo diskriminacije od strane institucija po bilo kom obeležju	
	18) zbog fizičkog invaliditeta su joj institucije nedostupne	
19) nešto drugo _____		
46. ŠTA ŽRTVA VIDI KAO REŠENJE:	1) pozitivan ishod krivičnog gonjenja (zadovoljavajuću pravosnažnu – izvršnu sudsku presudu)	
	2) _____	

PODACI O NASILNIKU :

47. POL NASILNIKA:	1) ženski	2) muški
48. GODINE NASILNIKA:	_____	
49. OBRAZOVNI STATUS NASILNIKA:	1) nezavršena osnovna škola	
	2) osnovna škola	
	3) srednja škola	
	4) viša škola	
	5) fakultet	
50. PROFESIJA NASILNIKA :	_____	
51. RADNI STATUS NASILNIKA:	1) učenik / student	
	2) nezaposlen	
	3) zaposlen	
	4) penzioner	

52. Molimo Vas da posebno obratite pažnju na sledeće opšte karakteristike i specifičnosti i zapišete ih na ovom mestu ukoliko ste nešto od toga saznali kroz razgovor sa ženom (često je do ovih podataka teško doći, ali ukoliko ih znate veoma je važno da se beleže radi utvrđivanja eventualnog transgeneracijskog modela prenošenja nasilja):

1. KARAKTERISTIKE PRIMARNE PORODICE ŽRTVE – da li žrtva ima porodicu, sa kim je živela ...
2. SPECIFIČNOSTI PRIMARNE PORODICE ŽRTVE – da li je otac žrtve zlostavljao majku žrtve ili žrtvu i na koji način, ili je majka žrtve zlostavljala žrtvu i na koji način, da li je otac/majka žrtve alkoholičar, psihijatrijski pacijent...
3. SPECIFIČNOSTI NASILNIKA – da li nasilnik potiče iz porodice u kojoj je bilo nasilja, da li je alkoholičar, učesnik u ratu, da li je ranije na bilo koji način zlostavljao druge osobe ...
4. SPECIFIČNOSTI PRIMARNE PORODICE NASILNIKA – da li je otac nasilnika zlostavljao majku nasilnika ili nasilnika i na koji način, ili je majka nasilnika zlostavljala nasilnika i na koji način, da li je otac nasilnika alkoholičar, psihijatrijski pacijent...

ŽENINA PRIČA

Na ovoj strani je prostor za Vaše komentare, utiske, doživljaje i sve ono o čemu nije bilo reči u upitniku.

Ovde možete navesti i priču žene – sve one detalje njene priče koji su “preskočeni”, njene rečenice koje su posebno ostavile utisak na Vas, nešto što je za tu ženu specifično i po čemu je pamtite, moguće opis kako je izgledala, kako je govorila, šta je rekla... Pri evidentiranju fenomena nasilja, dešava se da neke važne stvari ostanu zaboravljene (ili – poništene), zbog pokušaja svrstavanja u psihološke kategorije.

OVO JE POKUŠAJ DA ŽENINA STVARNA PRIČA NE BUDE ZABORAVLJENA.

**NE POSTOJI BOLJA PREVENCIJA
SEKSUALNOG NASILJA NAD DECOM OD
UČENJA O TEMI SEKSUALNOG NASILJA
OD VRTIĆA DO FAKULTETA.**

**Koristite Priručnik „ZDRAVI IZBORI ZA DECU“
u svom svakodnevnom radu u okviru redovnog nastavnog programa!**

www.incesttraumacentar.org.rs
www.ijasamuztebe.org.rs

Република Србија
МИНИСТАРСТВО ПРОСВЕТЕ,
НАУКЕ И ТЕХНОЛОШКОГ РАЗВОЈА